

SARANGADHARA.

A Drama in 7 Acts.

BY

VISHNUBHATLA

SUBRAHMANYESWARA SASTRI

ASTAVADHANI.

పల్లెవర్ణన :-

కాసంశెట్టి శేషగిరిరావు అండ్ బ్రదర్స్,

ఏ. లూ. ౧౦.

2.00 ప్రతికము.

రామా ముద్రాయేరశాల, ఏలూరు,

కాపీ-లు]

1922.

[పం 0.12.0

ప్రకటన

శ్రీవైష్ణవ విశిష్టాద్వైత సిద్ధాంత సారసంగ్రహ
ప్రశీక్షితరమాలిక.

ఈ సంగ్రహము చాలాకాలము క్రిందట మ రా. శ్రీ రాళ్ళపల్లి కొండలరాయుడుగారిచే నాంధ్రీకరింపబడియె. ఇట్టి గ్రంథము యిపుడెచటను గానరాకున్నది. గాన మీరెట్లైన దానిని సంపాదించి యచ్చొత్తిపవలసినదిని నా బ్రతులు పోత్సాహపరచినందున సదరు గ్రంథకర్తలవరో తెలియక జాల శ్రమపడి తుదకెట్లో భగవత్సంకల్పమున వారి సోదసులగు మ. రా. శ్రీ రాళ్ళపల్లి నాగభూషణంగారివలన గ్రంథస్థాపనముయొక్క వారసత్వపు హక్కును, కాపీరైటు హక్కును 14-3-1915 తేదీనిపొంది యచ్చొత్తించితిని. ఇది శ్రీవైష్ణవులకేగాక రామానుజ మతావలంబకుల కల్ల ముఖ్యమైన గ్రంథము. మంచిముద్రణము. కొద్దిప్రతులు మాత్రమే గలవు.

వెల 0—6—0.

సారా:—ఇంక అనేకములగు గ్రంథములు గలవు.

వలయువాని:—

కాసంకెట్టి శేషగిరిరావు ఆంధ్ర బ్రహ్మ,

బుక్ సెల్లర్స్, ఏలూరు-స్వస్థాతిథా.

శ్రీ ర స్తు .

సారంగధర నాటకము.

విష్ణుభట్ల సుబ్రహ్మణ్యశర్మ విరచితము.

పబ్లిషర్స్:

కానంశెట్టి శేషగిరిరావు బ్రదర్స్
ఏలూరు, కృష్ణాజిల్లా.

7 వ కూర్పు 1000 ప్రతులు.

ఏలూరు

రామా ముద్రాక్షరశాలాయందు
ముద్రితము.

1922.

వీ రి క .

నేను హేలాపురిలో నివసించునపుడు బెజవాడ హిందూనాటక సమాజము వారచ్చటికి వచ్చి కొన్ని రూపకములం బ్రదర్శించిరి. అత్తవీ నా బాల్యమునుండి నామిత్రులగు బ్రహ్మశ్రీ మల్లాది ఆచార్యరామకృష్ణగారివలన నా నాటక సమాజాధ్యక్షులయిన మ॥ రా॥ శ్రీ కాశీనాథుని వీరమల్లయ్యపంతులుగారికి నాకును బరిచయము కలిగినది. ఒక్కనాడు పంతులుగారు సారంగధర నాటకము వ్రాయవలసినదని నాతోఁ బ్రస్తావించినారు. మిత్రాభీష్టులు నెరవేర్చుటకన్న నన్యంబగు కార్యంబే యని నా యనవర్థతయైనఁ దలఁపక వ్రాయఁదొడంగి తగు కాలంబులోనే శతసమాప్తి జూపించితి. పిదప నాగ్రంథంబును సంతంబుగాఁ జదివి కరుణాసంబువలె నే కృంగార రసంబునుగూడ విశేషంబుగా వ్రాయవలసినదని నాప్రాణమిత్రులయిన చుండూరి శ్రీరాములుగారు ప్రోత్సహపాపముటచేత నదియు నాక క్రివంచనలేక వ్రాసితిని. ఈ నాటక రచనమునకుఁ గారకులయిన వీరమల్లయ్యపంతులుగారికిఁ జుండూరి శ్రీరాములుగారికి సదా కృతజ్ఞుడను. ఈనాటకంబును బెజవాడ నాటకసమాజమువారనేకపత్తనంబులందు బహువారంబులు ప్రదర్శించిరి. అప్పుడా ప్రదర్శనంబుల వీక్షించిన విచక్షణులందఱునుచుండమృదయాఁగిందు లగుటచేతను నా శ్రేయాభిలాషులగు శతావధానములు బ్రహ్మశ్రీ తిరుపతిపేకటేశ్వర విద్యక్కవులు సరసాభిప్రాయము దయచేయుటచేతను గ్రంథ మచ్చొత్తించితిని. గుణవోషంబులు మనీషులకే యెఱుక ఆద్యము నాయందు శిష్యప్రశిష్య వాత్సల్యంబుఁ జూపఁ బ్రార్థితులు.

1—5—17

బెజవాడ.

}

ఇట్లు విధేయుఁడు,

విష్ణుభట్ల సుబ్రహ్మణ్యశర్మరము.

శ్రీహృద్భానికి రాజమాంబకును గారాబంపుబుక్రందు ను
బ్రహ్మజ్యేష్ఠర నామధేయుఁ డొగి నీగ్రంథంబు నిర్మించెదాఁ.

నటి—అనాటక మాడుటవలన నీసభాసదులు సంతసించురా !

నూత్ర—సంతసంపకేమిగాని యొక్కటిమాత్రమున్నది. మనము తగినంత జాగరూక
తగలిగి ప్రదర్శింపవలయును.

గీ. నాటకగ్రంథములచేత నటులు నటుల । చేత నాటకగ్రంథముల్ భ్రాంతి గాంచ
నగును మణుల చేతనగులు నగల చేత । మణులు కిరముప్రకాశించుమాడ్కి మగువ.

నటి—మనప్రదర్శకుల వైపుఞ్చుంబు నెఱింగియు మీ కాసందేహ మెందులకు ?

గీ. కష్టపడినబంగరునకు గాంతినిచ్చు । పటిక చందాసమూలలఁ బాతుఁకొన్న
రూపకములకు మననటుల్ రూపుదెత్తు । రార ! కావున వగవంగనగు నెమితు.

నూత్ర—పండితులెల్లఁ దలబూపువనుఁ ప్రగల్భములవంకకుఁ గన్నయిన నెత్తకుము.
మనశిరంబుమీఁదఁ గార్యభారముండుటచేత నమృత నొందవలయును. ఎందు
చేతనన.

అ. లేనివానికొక్క లేనిచింతయెయుండఁ గార్యధూర్వహునకుఁ గలవువేలు
తిటిపెగానికొక్క తిండిచింతయెయుండ ; భూధవునకునుండుఁ బుట్టెడేసి.

(తెఱిలో)

గీ. తిటిపెగానికొక్క తిండిచింతయెయుండ ; భూధవునకునుండుఁ బుట్టెడేసి
గొడ్డురాలికొక్క బిడ్డచింతయెయుండ నిఁక నపత్తివతికి నెన్నెయుండు

నటి—అర్యా ! యెవరోకాని మనయుపమానం బుపమేయబుగాఁ గొనిపలుకుచు
న్నారు. అదిమనల సపహించుట కాదుగదా.

నూత్ర—ఎంతవెట్టివానవు అట్లుకాదు. రాజరాజనరేంద్రుఁడు తన రాజ్యభారంబు
సకల సత్కళాదురంధరుండగు సారంగధరున కొసగఁ దలచినాఁడని నిన్న
మనము వినియుంటిమిగదా ! నేఁడు సారంగధరుఁడు తండ్రి రాకమున్నె సభా
భవనంబునకుఁ దన నెచ్చెలియైన నుబుద్ధిలోపచ్చి రాజ్యభారంబు కష్టంబని
చెప్పుచున్నాఁడు. కావున మన మిచ్చటనుండుట సమంజసము కాదు. పోదము
(అని నిష్క్రమింతురు.)

ఇది ప్రస్తావన.

సారంగధర నాటకము.

ప్రథమాంకము.

సభాభవనము.

(నుబుద్ధితో సారంగధరుడు ప్రవేశించును.)

సారం—

అ. తిరిగెగానికొక్క తిండిచింతయెందులకే భూధవునకునుండు బుట్టెడని గొడ్డురాలికోక్క విడ్డచింతయెందులకే నిక నపత్యవతికి నెన్నయుండు.

ఏదయిన నొక్కపనిఁబూనుట స్వేచ్ఛార్థంగముగాని వేటిందు కాదు. అందును తేలైన శిష్టుల రక్షింపవలయును. దుష్టుల శిక్షింపవలయును. రాజులకు శ్రోత్రములే శ్రేత్రములగుటచే శిష్టుదుష్టువిమర్శనం బెట్లు స్పష్టమగును? ఎక్కడనో వివాదంబు జరిగి పరిష్కారంబునకు వచ్చినప్పుడు న్యాయాన్యాయంబులను జక్కగా యోజించి చుటి చెప్పవలయును. లేనిచో నాపాపంబు వసుంధరాధవునిదే. కాబట్టియే “రాజ్యాంతే నరకం భువి” మృని పెద్దలు కాసిందిరి.

నుబు—ఏమి రాజకుమారా! రాజ్యభార నిర్వహణంబునకు విచార మొందుచున్నాడవు. ఈ త్రిలింగ దేశంబు నిరంకుశాధికారంబుగాఁ బరిపాలింపుచు సమస్తభోగంబుల నొందుటకన్న నింక నధికంబగు నదృష్టమున్నదా? రాజ్యభారంబును వహించిన పిదప నీవెందటి కెన్నివిధంబుల నక్కఱకుపత్తువోకదా!

సారం—అందఱి కక్కఱకుపత్తునా? ఒక వేళవచ్చిన మఱింతభాధనుమీ.

గీ. అక్కఱకుపత్తువానికే హానిపత్తు | నక్కఱకురానివాని కేహానిలేదు
పాతాళున గావునకు బంధబాధగాని, లేనియావునకే బాధ లేదుగాఁచె.

(తెఱలా)

కుమారా! లెస్సగాఁ బల్కితివి. చిరంజీవి వగుదువుగాక.

సారం—మిత్రమా! నాపలుకునకలరి యేకగ్రీవముగా నీ జనకుండును, నా జనకుండును, గురుండగు నన్నయభిట్టును బలపఱచుచు నాశీర్వాదంబు నేయనున్నాఁడు. వారికి నెదురుగఁబోవుదము. (అట్లుచేయఁ బిమ్మట నన్నయభిట్టుకు ధీమంతులతోడ రాజరాజనరేంద్రుడు ప్రవేశించును.)

సారంగ—నుబు—గురులారా ! పరిదనములు.

రాజ—ధీమం—నన్న—కుమారులారా ! కళ్యాణముగూ గాక !

రాజ—సభ్యులారా ! ఘోరరాధిపుడు నిన్ననొక వార్తామారునిఁ గొన్నిప్రశ్నంబు లిచ్చి వానికి సదుత్తరంబుల నిమ్మని మనకడకంపె. అవియేవియన, అన్నిటిలో హేయమేది ? అయ్యుక్తమేది ? ఎవరిని వమ్మఁగూడదు ? తేనికి నీతియేది ? ఈ ప్రశ్నంబులకు మీరందఱు సమాధానంబులఁ జెప్పఁడు.

ధీమం—ఈ ప్రశ్నంబులకు సమాధానమిచ్చుట నాయటివానికి దుస్సరము. అయినను నాకుఁ దోచినభంగి మొదటిప్రశ్నంబున కుత్తరం విచ్చెన.

ఈ. ఈడునుజోడునై తనరు నింతిని బెండిలియాడ కెందు ప్రే
లాడు చెవుల్లలాడు నడు యావనమందలి చేడఁగూడినన్
గీడగు చేతఁజేత నపకీర్తినిదెచ్చు గృహంబునందెవో
మూడఁగఁజేయజూచు తనుముట్టడు హోకురుమంచు రోయుచున్.

మదుకండు తరుణంబులోనున్న తరుణిఁ జేకొనుటకన్న పేవలేకలేదు.

సారంగ—జోవిదులు గుణగ్రాహులు. కావున నా యసమర్థతనైనఁ దలఁపక రెండవ ప్రశ్నంబునకు నాబుద్ధిఁ దోచినట్లు మనవిచేసెద చిత్తగింపుఁడు.

చ. బలిమిని దమ్మఁ వేడినను బాధలుపెట్టిన భర్తతో మృదుల్
వలికిన టేఁడు రోషమునఁ బాణిపదంబులఁ ద్రొంపఁ బంపినన్
గలనయినం జనుండు పరకాంతలఁ బొందగరాదు వారికీ
యిల దలవంపుఁ బల్కుల నొకింతయు నాడఁగ రాదొకప్పుడున్.

నుబు—అర్థులు నాకుఁగఱపినకైవడి మూడవ బ్రశ్నంబునకు నుత్తరం విడు వమ్మ మన్నింపుఁడు.

ఈ. దైవము నీవటంచుఁ బలిదాపున దబ్బరలాడి వే నతం
దావల మోముదిద్దిప్పఁగ గృహంబు తొలంగ నటంచు నన్యనిన్
నానిని వీడి వేడితన నాంఘను దీర్చకయొన్నఁ గిన్నచే
వేవియు భర్తతోబలుకు నింకుల నమ్మఁగరా దొకప్పుడున్.

నన్న—నాకుఁ దలిసినంతలో నాలవపుశ్నంబునకు నుత్తరంబిడెద.

ఈ. తప్పుగలట్టిహాసపులు తప్పు లెఱుంగనివారిభంగి వే
తప్పును లేనిమానపులు తప్పు లెఱింగినవారిభంగి నొ

రాజ—మీరు చెప్పినవి సనుత్తరంబులయి నాచిత్తంబును సంతోషాత్తంబును జేసినవి. సదివాగ్రిణీ! యీయత్తరంబులు వాగిని వార్తాహరునిఁ బంపుము.

ధీమం—చిత్తము.

(తెరలోఁ గలవరము)

రాజ—ఎవఁడురా యిక్కడ? అకోలాహలం బేదియో కనుగొనిరమ్ము.

సేవ—(ప్రవేశించి) మహాప్రథూ! క్షుగంబులచేత వంతలనొంది వ్యాధులు వచ్చియున్నారు.

రాజ—వారిని నిరాశంకముగా లోనికి రానిమ్ము.

సేవ—మహాప్రసాదము (నిష్క్రమించి వ్యాధులతోఁ బ్రవేశించును)

ఎల్లి—మహాప్రథూ! మీ పాదాలకు దండాలు. ఇంక ముఁగిపుడమిపై బుణము లేదు. మంచికాలమంతయు మంట గలిసినది. (పుల్లిగాని వంకజూచి) ఓరీపుల్లిగా! బావా! పామినారితో మనకష్టాలు మనవిచేసికొనవేమి? మనల నార్చువా రెవ్వరు? శిశ్వువా రెవ్వరు?

రాజ—వ్యాధులారా! వగవన్న నెట్టిదియో మున్నెన్నఁడు కలలోఁజైన నెఱుంగని మీరిట్లు వగవనేమికతిము? కూర్మితస్కరభాష లేమయిన హెచ్చెవా? పంటలు పండకపోయెనా? మీపిల్లలకుఁ బశువులకుఁ గుళలంబేకదా?

పుల్లి—మీయానగ్రహంబునఁ బాడిపంటల కేమిలొచ్చలేదు. దొంగలభాధ లంతకుమున్నే లేవు కాని నేటికాలంబునకు యాదవకులంబునకు ముసలంబు పుట్టినట్లు మాచావునకుఁ బాడుమెకములు దాపరించినవి. వాని గ్లానిచే వారికి మగడు మగని కాలియుఁ దల్లిదండ్రులకుఁ బిల్లలుఁ బిల్లలకుఁ దల్లితండ్రులును గాకుండ నున్నారము. వీనిమూలాన మాకొంపలు విడిచిపెట్టి పొట్టఁ జేరిబుచ్చుకొని తల దాచుకొనుట కే కాని దేశమునకో వెళ్ళుట పట్టినది బాబూ! ఏమిచెప్పినను నమ్మెదరు. పిల్లలు గలవాడను. మీపాదాలపాక్షి పొట్టనిండఁ గూడు కంటినిండ నిద్రలేక రాములశాసితమ్మునిఁ దలఁచుకొనుచు నానాటి సీతమ్మవారి కష్టాలు పడుచున్నాము. మాచి తిరవలయును. చెప్పకొన్నదీరదు తెక్కజులేని పక్షులము. మీరే రక్షింపవలయును. మాపాలిటి దేవుడు మీరే.

రాజ—శివశివా! ఎంతమాట వినయ్యెడు. పులిందులారా! మీ దెందంబులఁ గొంపల చెందకుఁడు. తిట్లడిల్లుఁడు. మాన్ను దేవతలంతవారు రక్కసులచేతఁ బెక్కు

చిక్కలఁ గాందినారు. మోక్షదగం ద్లభకాలములొకటి నశించును. చీటిటిమాత్రీ
మెప్పుడుండునా? అమాత్యమాదామణి! అంతమాత్రీ మాపదకు వీరిట్లు వగవర.

నల్లి—బాబూ! ఇంకొకమనవి.

అ. ఎల్లిగాడితల్లి యొలుగున కెరయ్యెన్ద్ర! బుల్లిగాడివిద్ద పులికినయ్యెన్ద్ర

వీరికేమిగాని పెద్దసింగమ్ము నా । యింటిదానిమిగ్గింగ నేమిచెప్ప.

పుల్లి—ఎన్ని కంతులు కోకినను నాకంఠియంత నొప్పి లేదవ్వుట్లు చెప్పితివి.

వారగాదా! నాకప్తమునుండర వీనికప్తమననెంత.

గీ. జగతిలోపలఁ బెద్దాము చచ్చెనేని! దానియెక్కును మరియొక్కదానిఁగాంచ

నచ్చుఁగాని కన్నకొడుకు చచ్చెనేని! మరిల నాడెట్లు వారకును మానవేంద్రం

నల్లి—ఓరి మూఁధులారా! వచ్చినపనినిఁ జాడకొనక మీతొమిరు పోట్లాడి

చచ్చెదలేమి? మహాపరీక్షా!

గీ. కడుపులోఁ జల్లకదల కేకాలమందు । బ్రతుకు మాకు విపత్తులు పొన్నప్తమయ్యెన్ద్ర

రాజ—నక్కటా మిరలితుమల నదలనేల । గొడుగుచాటువారు జడికి జడియనానె?

మల్ల—మిరువచ్చినగాని మృగములు చావవు; అవి చచ్చినఁ గాని మాకు

బ్రతుకు తెరవులేదు. మీ విడ్డలము. తీగకుఁ గాయబరుచా?

రాజ—కబరులారా!

చ. అరయఁగ నింతమాత్రమున కార్మను సాధ్యపయింది యిట్లుమీ

పరివసధంబులన్విడిచి వంతలఁ బొందఁగ నేల పొందు ప

త్వరగతి వచ్చి భీషణ కృపాణముచేత శ్రుణంబులొపలన్

గరిహరి కోలధిల్లముఖ కానన దువ్వుమృగాలిఁ జంపెడన్.

ఎల్లి—బాబయ్యా! నాదియొక్క మనవి,

గీ. హలహలబృహదాస్పనునధిక భయముఁ । బాపి యాదిలేయులఁ గన్నభగుకాభింగి

మౌర్యమృగ బాధలనుబాపి మార్మివోడ । నుమ్మా విడ్డలచందాన మనపుమయ్యెన్ద్ర.

రాజ—మీరేల యిక్కరణి నొక్క వక్కాణింపవలయును. గర్విక్కునవచ్చి

యామెకంబులఁ జక్కాడెద. మంత్రీవరా! అరణ్యంబున కవశ్యంబుగా నరిగి యుండలి

దువ్వుపత్నీంబుల పదమదంబు జేసెద. ఆచ్యోదనవ్యాపార పాఠీంబులగు మృగయులను

మారుతజేగంబులగు జాగిలంబులను వలయు నుపకరణంబులను సిద్ధపఱచునట్లు చేయుము.

భీమం—నిత్యము అట్లానరించెవను. (అని నిష్క్రమించును)

ఎల్లి—ఓరి బావా! స్వామివారి ముఖారవిందమును జూడఁగానే మనోవృత్తులు వెనుకకుఁ బిట్టించి.

రాజ—నిషాదులారా ! మీరు పొందె.

నిషా—చిత్తము దండాలు (నిష్క్రమింతురు.)

రాజ—సారంగధరా ! ముబద్దీ! నీకు వేటకుఁలోము వచ్చుకను? మీరువచ్చి సురుశొద్ద విద్యల నభ్యసించుడు.

సారంగ, ముబ—చిత్తము వెలపుఁ గైకొనియెదము (నిష్క్రమింతురు.)

రాజ—(తనలో) నావిరహమున కోర్వఁజాలని చిత్రా)నికి నూరహింపఁ దన్మంది కంబున కరిగెద. (పరిక్రమించును.)

చిత్రా—(ప్రవేశించి తనలో) ఆహా! ఈవృద్ధపుత్రుఁ డెంతమోసముచేసెను. మొట్టమొదట ప్రసక్తుడగుచిత్రిపట్టునుఁ బిల్వ నన్నొడఁబడితి నాపట్టుమునుజూచి తాను మరుబాటికిఁ జిక్కి స్వయముగా వివాహమాడెను. అక్కటా! కాముకులకు యోక్తాముక్తివిచారము జరింపదుగా! పరిత్రాసఁ దగవు చెప్పి భగవంతుడై ధృతియును దవ్వఁ దప్పనివారెవ్వరు. ఇంతకు నాముగారు మాఁబలుచున్న నావారికిను నేనే నిందించుకొనవలయును. అట్లుకొని యూరడిల్లుట యెట్లు?

చ. అసవ్యక మావిలాసముల నన్నుల కన్నులుపంతులైన వా
ని సరసజేరి మార సుఖ వీరధి మోలల నాదవచ్చుఁ గా
కుసుమలు వీడనున్న పతినిందిన దేనిని బావుకొందు నీ
విషమును ద్రావిచచ్చుటయే వృద్ధుని పాత్రుకన్న తేలగుక.

(చింత నభినయించును)

రాజ—(తనలో) దేవి ముఖవికాసము దక్కియొప్పుది. నామరణ్య ప్రమాణమును గర్హకర్ణిగావించి యెట్లు దివలుపడినది తోచుచున్నది. కానిచోఁ జింతకేమి కారణము? అత్రు. అతగాగంబు గలిగిన పురుషుని విరహమునకన్న నుత్తమపతిర్యక కింకొక కన్తునున్నదా? నా ప్రమాణము విన్నంతనే మరతనొందు నింతికే చిట్టకును మంటి యానార్త నెట్లు చెప్పఁగలను? అయ్యో! చెప్పి కేరక బంచక బాధతే బువత్వ మొందునేమో? ఎట్లుమున జెప్పి మూరడియై యేలబడి బాధయు.

(అని పరివ్రాసించును.)

చిత్రా—(లేచి) మనోహరా ! మీసేవకై యెదురుచూచు మీ గారాబంతు నారీమణి ననుస్మరించుచున్నది.

రాజ—కళ్యాణి ! కళ్యాణమగుగాక ! నేడు నీతోడ జాక కష్టవార్తఁ జెప్పవలసి వచ్చినది.

చిత్రా—(భయముతో) అంతిష్టనార్తయేది?

రాజ—మానసి మరేమియుగాదు. మనమిరువురము కొంతకాల మెడబాటు వలసివచ్చెను.

చిత్రా—(తనలో) అదియే నాకుఁ గావలసింది, (ప్రకా) ఎందుచేత?

రాజ—చ. ఘనమృగ వారభాధలకుఁ గానిలుదిక్కులు లేనివారై

మనములఁ గుండి దుర్బలుల మన్యఁగ భూరమణీధవుండెడి

క్కిని జనులెల్ల వచ్చిట కక్కడ వారల చింతిబాప నేఁ

గనికరమాని పోయెదను గాడఁకిష్ట మొనంగుమోసలీ !

చిత్రా—(తనలో) నేడుగదా ముష్కము ! కడుపులో బాటు పోసిట్లున్నది. ఎప్పుడీ ముసలిగ్రహంబువదలునాయుచేవురుచేవలెను నదేపనిగా మొక్కుచున్నాను. వనమునకేగాదు. కిత్తువనమున కేగియు సరే. (ప్రకా) జీవితేశ్వరా ! మిమ్ములను విడనాడి యొకత్పరికాలమైనను నోర్వఁగలనా? మీరొడ్డోలగంటున న్నుతిరి నడిచాలించి యొప్పును వత్తురాయుచి వలదేవత లందఱికి మొక్కుచుందును. అట్టి నేనా మిమ్ములను విడనాడి యుండుట! మీకీ చిత్రాగి నీడవంటిదిగా భావింపుఁడు. అదియేమికాలవికే వమోకాని నీయందనురాగము నాకు మెండు. పయికిఁ జెప్పనేల ! మనస్సేసాక్షి. నేనును మీతోడ వచ్చెను. మీకన్న నాకెవ్వరు.

రాజ—అవును నీసంగతి నాకు మాత్రము తెలియనా ? కల్లకపటంబు లెఱుంగని ముద్దరాలవు గావున నిట్లు పలికితివి. కాని వినుము.

నీ. భీకరానేకప బృహంతంబులు గాని సరస సంగీతవైఖరులులేవు

చిత్రా—సరస సంగీతవైఖరులవును బలిచెంత కాదుల కేసరి స్వనములైన

రాజ—దాళపర్ణాచ్ఛాదితి కుటీరములు గాని శకికాంత సౌధరాజములు లేవు

చిత్రా—శకికాంత సౌధరాజములను ధవుసమీపంబున దుర్గమేరంబులైన

రాజ—గీ. వనమునం దటకీ వేదశయ్యచేద, మంచెచ్చెడలఁ దెలియజోచించలాక్షి.

చి—నిలయమందేదనేదనిలుచుచేద, మంచెయొచ్చెడయో గానిమనవిగొనుఁడు.

నాధానన్ను మీతోడఁ దీసికొనివెళ్ళుటకు మీరఁ గానుజేవుండు బుద్ధి పుట్టించుగాక.

రాజు—చెరి ! మృగబాధాపీడితులై పులిందులుఁజచ్చుటచేత నేనేనుతుంటినిగాని నిన్ను విడిచి వెళ్ళుటకు నాకు మాత్రము కాళ్ళాడుచున్నవా యేమి ? నిమిషము నీవు కనుపడకున్నఁ జిత్రాంగి చిత్రాంగి యని కలవరించు నీ రాజ సత్కేంద్రుఁడు బొందితో నూరకట కరుగుచున్నాఁడు. కాని, పంచపాక్షిణంబులను నీయందే పాఁతుకొల్పినాఁడు నుమా. ! అబ్బా ! ఆరణ్యములో నా యెడమండఁ జాలనని చెప్పితినిగాని నాకు నిన్నువీటుటకు మనస్సా ! వెంటనేవచ్చెదను. ఈ రాత్రిగ ను దినము లెట్లనో కన్నులుమాసికొని కాలము మెల్లఁ వెళ్లదీయుము.

చిత్రా—నాధా ! మిమ్ముఁబాయఁజాల బాలినొందరేల ! అదియునాపాపకర్మమే కాబోలు ! మీవియోగంబునకే నెట్లుబ్రతుకఁగలనో తెలియకున్నది. మరల నన్ను జూచెదనో చూడనో ! చేయేల నాప్రాధాన మంగీకరించి మీరపుట నేయుండుడు.

రాజు—కాంతామణి ! నీక్కడ నేయున్నఁ బ్రజలు బాధలొందినను రాజంతః పురమును విడువఁడయ్యెనని పలువురు పలుదెరువుల నందింతురు. కావున వెళ్లకతప్పదు. నిన్నుగూడఁ దీసికొనివెళ్లవలెనన్న నెండకన్న వానకన్న నెఱుంగనిదానవుగదా ! నీట ట్టున విడిచి వీటునుండును. నామంటవినుచు. ఇక నేనేనుదనా ?

చిత్రా—(తనలో) ఇంక నుండుమని యెక్కు నగాబలవంతముఁ జేయఁగూడదు. ఏలయున నితఁడుండిన నానునాకువలయు సారంగధరుఁడను సారంగధరునిఁ గలియుట కన కాళము కలుగదు. (ప్ర) పతికి నెదురాడునతికి గతులు కలుగవు. కాబట్టి యేనూర కుండిదనుగాని మీయమాత్రము త్వరగా దయ చేయవలయునుండే.

రాజు—ప్రియరాలా ! నిన్నువిడిచి దీక్షక కాలముండునని నీవెట్లునుకొంటివి వెంటనేవచ్చెదను. ఏమి చెప్పితినిని యెచటను, రిదనియ్యె పోయెద.

(నిష్క్రమించును.)

చిత్రా—(తనలో) తలపీడవదలినది. ఈవ్రోణము చెవులుగలవానికి నొడవంత యే ముడుతలుపడువానికి నామదమూరంబున్నంతనే మనలికంపు కొట్టువానికి నాబట్టి యారణ్యతారణ్య లాఽణ్యధన్య వలచినదన నమ్మినాఁడు. ఇతని నామృత్యుదేవతయే వలన నలయు. ఎవ్వరు చేరినైన జేరఁదీయును. నన్ను మాయాత్మబ్ధి పరిణామంబగుట చేతనయ్యె గాని నామనంబు చకపటమకొనుట యితనిచకమా ? ఇతనినిగన్న యెట్లుచకమా ? నా

యనుచుదనిటి కానకుఁ బోయినవాఁడు కానకపోయిన వాకన్నులు చల్లపడును. ఏవే
లైన నామొరవిని యడ్డుపడి మీ దేశాంతరవాసునిగాఁ జేసినవ్వేల్పు నేరుడలంచు
కొని బ్రతికెదను. మృగయాకాలంబున నేఘాతుకమృగంబో మీనిమింగిన నింగి నెటఁ
బోడి పెద్ద పల్లుచుచేసెదను. అయ్యో ! ఏమి నాచిత్తము. వికార సారంగధరునియం
దలిబాలిచే నేమేమో తలపోయుచుంటిర. సారంగధరా ! వదఃవిజిత సారంగధరా !
నీపేరినతమాశ్రయనే హృదయోపకంబులు ముంబు నాశ్రమించుచున్నవి. దారితనీ
యొప్పుజోవత్తువుగాని యనుదినమొకసారియును నీవదనసోయనిఁజూసి నాకామకంఠ
బావులుకురావు నీజంకునను జంకియాయేమి ? ఇప్పుడట్టిప్రతిబంధకములేమగదా ?
రావేమి కాఁగిట నలరింపవేమి ? చిత్రిపటంబును నిన్నుఁజూచి వలచినదిమొదలు నేటి
దనుక నన్యని బంచబానినినైనను అక్ష్యంబునీయక నీవేదైవంబుగా నెంచుకొను బద్ధా
నురాగను నన్ను గీగంటనయినఁ జూడకుంట పాడియా ? నీరూపంబు కన్నలకుఁ గట్టి
నట్లుఁడుటచే మఱికుమన్నను మఱిపుంకురాను. దృక్పథంబగు సకలంబు నీవేయని భావిం
పుచుఁటని సారంగధరా ! చిత్రాంగీ చిత్తకువలయు సారంగధరా ! కిరీమకుమరుచేతల
చారుశరీరా ! అభినవపదనకరి మందరాకారా !

(అని మౌఞ్శిల్లును)

మనో—(ప్రకేళించి తనలో) భర్తృవియోగంబునం గాఁబోలు నీమే వాడినపు
ష్పంబువలెనున్నది. (యోజించి) కామకామ. పతియన్న యతివలెఁజూచు నీమేకేమిచిం
త ! నిద్రించి నట్లున్నది. పిలిచి చూచెదను. (ప్ర) అమ్మా ! అమ్మా !

చిత్రా—అమ్మాయని పిలిచెదవేల? కొమ్మాయని యొకసారి నోటియారఁబిలుపు
ము. ముకుమారా ? నీచిత్రపటమేనాకాధారమా ?

మనో—అట్లునెదవేల నేను నీచెలికత్తెను మనూరించును.

చిత్రా—(సిగ్గుఁభింపించును)

మనో—(తనలో) అమ్మాయనకొమ్మాయని పిలుపునుటచేతను నీచిత్రపటమే
నాకాధారమా యనుటచేతను సారంగధరుని యుదీమకు నలపుజనించినట్లు తోచుచు
న్నది. (ప్ర) తల్లి ! సిగ్గుపడెదవేల ? కామదేవుఁడు నీమనూరథులును బ్రసాదించును
గాక.

చిత్రా—నాకు మనోరథమేయున్నది ?

మనో—చెలికత్తెలయొద్దనా నామకము కాగ్యంతరకుందెచ్చును నామక
కామకులకు దూరము నెట్లినదే భిక్ష.

చిత్రా—నిజము అతిరహస్యము కావున వెల్లడియైన గార్య పాశ్రావహములు సంభవించునని సంతకము మొందుచున్నదాన.

మనో—సంతకముమేల ? నేను వెట్టి నానా గూఢబుగానంచెదను.

చిత్రా—అట్లుంచుటయేగాక నాకీ కార్యమునందుఁ జోరదనలయును.

మనో—ఏ కార్యమునందు ?

చిత్రా—నానోటిచేఁ బరికింపవలెనని తలచితినికాని పరాధిప్రాయజ్ఞునకు నీకుఁదెలియనిదేమున్నది ? అయినను చెప్పెదను. ఈసంగతి మూఁడవచెవినిబడకుండ నుంచెదననియు నోపినకొలది ప్రయత్నింతుననియుఁ జేతిలాఁచెయివేయుము.

మనో—(చేతిలాఁచెయివేయును)

చిత్రా—ఓహీ ! నాఁడొక్కప్పుడు సారంగధరాయత్తంబైయుండు. ఈలాఁకుంతయుఁ దస్మయముగా నుండును. అతనితో నతనినికేలి విహరింపకున్న నీకనువే ? ఈప్రాయమేల ? ఈసాకుమార్యమే ? చెరీ ! నాకుఁగూర్పునానవు కాన సిగ్గుఁడిది చెప్పుచుంటి. అతడు నన్నేనిచోఁ జూపుచేసినో వివరముచేసెనో ప్రాణపరత్యాగము జేసికొనియెద.

మనో—నేనుండ నీకుఁ ప్రాణత్యాగాననరమేల ! సారంగధరునిఁగాదు అనింగినినున్న సారంగధరునియైనఁ దెచ్చియిచ్చెద. ఎట్టికర్ణమయిన నాచిటికెనప్రతిగోటిలా నున్నది.

గీ. అతిప ! యరచేతివైకంత మమరజూపి, వానినిటకుఁ దెచ్చుట నాదువంతునుమ్ము
చిత్రా—కాంత ! మనీషాని నేరేడుకాయఁజేసి, వానిచెలిమిసేయుట నాదు వంతునుమ్ము నీవిక్కడకు వానిని తీసికొనివచ్చిన నాకోరిక నెరవేసెట్లే.

మనో—(తుమ్మును)

చిత్రా—ఓహీ ! నెరవేరదని దుశ్శకుఁబుగాఁ దుమ్మిగిలి కానిమ్ము. అచ్యుత పరాక్రమకరునిదకధిత శత్రుఃసేనాద్రుదగు రాజరాజుసేనాద్రుని నిలువునున్నచోట నిలుచుఁట్లుచేయు నానోటి బోటికది యొకరెక్కా ? ఈయనిమిత్తంబుగా పిఱికివారలకుఁగాని యిట్టిది వేయియైన నాకు వీరవంతులయొ లక్ష్యములేదు. నామనోహరు నెట్లు తీసికొనివచ్చెనవు ?

మనో—నేనును నాశభిముగు కృష్ణవేణియుఁ బురుషవేషంబులను ధరియించి జయనీన కూరనేనాభిధానములతోఁ గలరవ క్రీడాపరాయణుండగు నా సారంగధరుని కడఁగి యేమిషచేతఁబయినఁ దీసికొనివచ్చెదను. పోయినచెప్పెద. (నిష్క్రమించును)

చిత్రా—నేనునుబోయి నాప్రయత్నములతోనుండెద. (నిష్క్రమించును.)

గద్య—ఇది శ్రీ అష్టావధాని విమలభట్ట సుబ్రహ్మణ్యశ్వర ప్రసీత

సారంగధర నాటకము నందలి

ప్రథమాంకము.

శ్రీ

సారంగధర నాటకము.

ద్వితీయాంకము.

రాజవీధి

(సారంగధరుడు, సుబుద్ధి, జయసేనుడు, కూరసేనుడు, ప్రవేశించుచున్నారు.)

విజ—సారంగధర! ఏమియోజించెదవు, పారావర్తకద్రావిడవారింబంగీకారంచేసా?

సుబు—మిత్రమా! మిత్రాడ్రాగారు నీకు ద్వారలో బట్టాభిషేకము సేయవలయునని తలంచిరిగాదా! కేసామాపో మూర్ఖాభిషిక్తుండవనునీవింకను శైకవంతును విడువక యాటలకు బద్ధులెత్తుట యనుచితిను నీకిదియేమా కాని పావురములమాటయన్న నన్నపానముల పేరమున దొంపవు ఇంత ద్వైపనమున్న నదియెట్టిదయిన హాళికరమే.

సారం—జయసేనా! ఎంతదూరమునుండియో వచ్చి పందెమునకు బిలిచిన మిమ్ము గాదనఁజాల. నాహితుని హితము సత్కరింపఁజాల. ఎటులయు నాపంగడిని పన్నుకొని పిదప వచ్చెద. (సుబుద్ధిచంకఁజూచి) మిత్రమా! రాజ్యభారంబువహించినవెనుక నేయాటలకు బోవఁగూడదుగా! ఇదియే రాజన్యమునకు గడసారియాట కావున నడ్డుమాటలను జెప్పకుము.

సుబు—దుగడతి కారణములును గోపాపణములును నయినవలెంబులు నింద్యములు వ్యవసంబులంబవిలి యొడఁజొంటో స్వకూన్యలయిరి.

సారం—మిత్రమా! ఇంక వ్యసనమియున్నది! విమోచనాధిపతి.

సుబు—మొట్టమొదట వినోదంబుగా నుండి తుట్టుకువకు విచారముగా బలిమింతును.

సారం—పణులు కావ్యనిశః బడిపును వెనుకంజవేయుట భూనేతలకు నీతి గాదు కావున నానుభిప్రాయముతో నేకీభవింపును.

నటు—నెచ్చెలి ! మంచిచెడ్డలను జెప్పితినిగాని మఱియొకటిగాదు. నీయిష్టము

శూర—మీఃభూషోడనే కాలమంతయుఁ గడపుచుంటి. పండెను వేయుకక్తి యున్న వేయుఁడు. లేనిచో మాచేత నేమియుఁ గాదని మోమునంచికొనుఁడు.

సారం—శూరసేనా! ఎంతమాటపల్కితివి. భేదంబున పణులు దూషణులు లని సంశయించుచుంటిమి. కాని నీవును నీరాజునగును జుకి కాదు నుమా? వేయఁగల పండమేది మో వ్యక్తీకరింపును. ఒడ్డెకము.

జయ—(తనలో) ఎవరిదేశంబున వ్రాలిన పావురములు వారుప్యయముగాఁబట్టి తెచ్చుటలు పండెనువేనెదను. నాపావురంబులు చిత్రాంగి మందిరంబునఁ దెంపఁ బడినవగుటచే నచ్చట వ్రాలును. దానిచే నితనికి నామందిర పరివేశంబు తట్టస్థించును. (ప్ర) ఎవరిపావురంబు గల్గిన వారికి లక్షరూప్యంబు లొసంగుటయే గాక మన పావురంబు లేని రాజ్యంబున వ్రాలిన వారు ప్యయముగాఁ దెచ్చి యాడువలయును. మీకు సమ్మతమేనా?

సారం—మీ సమ్మతమే మాసమ్మతియు; ఇందులకు భూమ్యాకాశ గ్రహంబులె సాక్షులు. పావురంబుల నెగరవేయుదము.

జయ—మంచిది.

(అందరు పావురంబుల నెగరవేయుదురు)

సారం—మిత్రమా! నుబుద్ధి! పావురంబులను జూచుము. (ఆకస్మాత్తుంకఁజూచి

నీ. శిరగ బాలక భేల నోదముమొక్కుమాః ప్రియశ్రద్ధాభంజక పటులునగ

నప్పురోనికరుంబ హస్తాంబుగుహయుగ్మ గాజమృదిర ముసురంబులనగ

నిజారసోత్పత్తిప్రతీకవిహారత్యగ హంసపోతంబులనగ

గగనసీమంతినీ గళహరవిశ్వాశక్రమనీయతమాక్తి కంబులనగ

గీ. క్షీరతారనీహరడిండీహః। హీనాపటిర మందారవార

తైత్రవేదీధిగుణవర్జితచ్చపునః। బావురములొప్పెరవిహారంబులనగ,

జయ—కన్నులు మిలుమిట్లుగొల్పెదోయి విఘ్నవదంతె తమయిల్లుగాఁజేసికొని

కుదకుం బారావతంబులు గానరావచ్చువి. అవి యెచ్చట వ్రాలెనో గదా!

(తెరలో)

గీ. గాలిపటము పోలికనాడి కట్టకడక। వ్రాలె చిత్రాంగిమేకతైః పావురంబు

కలిశిరగబాహు సారంగధరుఁడు పల్కి మాదిరిమీఁద నీగతి వ్రాలునన్నయట్లు.

నుబు—(చెవులుమూసికొని) పాపహరా! పాపంబుశమించుఁగాక ఎవడవురా యనుంగళవచనంబు నాడితివి

(తెరలో)

అయ్యో! నేను నేవకుడను. జయసేనమహారాజు పాపురంబు చిత్రాంగిదేవిగారి పొసాడంటువై వ్రాలెను నేవకుని మాటలయందుఁ దప్పులున్న త్తమింపుడు.

నుబు—ఈయనుంగళంబు సారంగధరునిఁ బొందకుండుటఁ జూపి సారంగధరుండే కాపాడవలయును.

జయ—సారంగధరా! నాపాపురంబు నారాజ్యమునందే వ్రాలెను. కావున వ్యయముగాఁ దెచ్చియిచ్చి పశ్యంబును గాపాడుకొనుము.

సారం—నేనిదే వెళ్ళుచున్నాఁడ (వెళ్ళబోవుచు)

నుబు—(తనలో) మన్నిక నాడు వనితలపూజాసమయంబున నీసారంగధరుని జూచి చిత్రాంగి బాళిసొందినట్లు కదాకాకడకగా వింటి; ఆమె పుట్టినింటివారిచే నరణంబుగాఁ బంపఁబడిన మనోరమయు నామెయు సారంగధరునిఁ దీసికొనిపోవుటకుఁ బ్రయత్నములు చేయుచున్నట్లే వింటిని. వారి ప్రయత్నంబున కనుమాలంబుగా రాజారిలేడు. చిత్రాంగి నడుమవయస్సులో నున్నది. ఇతియకాక సారంగధరుని పటుమను జూచి యిదిగనే వరించినది. రూపవతియగుటచే రాజు పెండ్లియాడినను నామెకు మర్యాద సారంగధరునియందు బద్ధానురాగము కలదు. కావున నిట్టి తరుణములో నాతడుఁ బోవకొరక కొనసాగించుకొనుటకుఁ బ్రయత్నము చేయునందునా? చేసినశేమి? నాహితునివతి నాకుఁ దెలియదా? తెలిసిన నేకాలమున శ్రమిల్లి పుట్టునో? అట్టి యవిసీతుఁడా! కాదు, కాదు. కాని యామె విఫలమనస్కురాలగుటచే దన ధవునితో నేమేమో చెప్పి క్షింపఁజేయుక మానదని తోచెడిని. అప్పుడు నుబుద్ధి యంతమాశ్రియమై నివారింపఁ పోయెను గదా యని నిందింతురు. కావున మొగమోటు మిని వీడకుండదని మండలించెద (చేయిబట్టుకొని ప్రకాశముగా) పోఁతూడదు.

సారం—ఎందుచేత?

నుబు—తగిలెంత కారణ మండకపోలేదు; నీవుమాత్రము వెళ్ళుము.

సారం—చల్లకైవచ్చి మంత్రదాచనేల? ఏమికారణమో చెప్పరాదా?

నుబు—కోపమే ప్రధానముగాఁ కలిగి యుక్తాయుక్త విచారికూన్యండవయిన నీతో నాకు వాగ్వాదమేల? పిలువని పేరంటము నీకేల?

సారం—రహస్యమా?

నుబు—అవును ఇటురమ్ము; మానినవలసాటిని మాటిమాటి నేగుటమర్యాదగాదు.

సారం—తల్లికడ, గొడుగున కేమిచుక్కాడ కావలయును?

నుబు—అమె నిన్ను మచ్చార చేయకకూడదు. నీవే కాపాడుకొనవలయును.
ఏల యను?

మ. స్థియిండు నివుని నివనాయక చతుర్ధికాం దక్కనేవేళనై
న రహిం గాంచిన అట్టురాదు పరకాంతా వక్రశుభ్రాంకునిం
బరికింపంగ రహస్యమందు నెప్రదైవ న్నిందనాటిల్లుఁ గా
న రుషణ బోవిడి యాలతాంగికడను నానెచ్చరీ పోతుమి.

సారం—పరకాంతయైన నిజమే; తల్లి కాపుర దప్పేమి?

నుబు—లోపలకుకొనుటనుఁ దల్లియైన నేమి?

సారం—మిత్రమా! ఎంతవివేక వాక్యములాడితివి. వినుము,

చ. తలఁచిన నొక్కవేళఁ బరతామరసాక్షుల నన్ను వేఱుఁగాఁ
దలఁతుమిగాని నామవీరకల్పిని నన్ను మఱొక్కరీతిగాఁ
దలఁపును నేను నన్నని తల్లిని నామెను నొక్కమాపుగాఁ
దలఁచుటఁ దల్లిబిడ్డలనుఁ దల్పరు దుజకనులైన భేదయత్.

నుబు—(తనలో) ఇతని నున్న మంచినటచే లోకమంతయు మంచిగానే
భావింపుచున్నాఁడు. కాని చిత్రాగి హృదయ మెఱుంగదు. నీ పేరల్లి యిట్టివనినఁ
గోపమనేమా? గోపబతుని యూహించు బిల్లు? పోని సంఘముమీఁద స్త్రీ
దుర్మార్గురాండ్రు చెప్పెదను. (ప్ర) మిత్రమా! జలజాక్షుల స్వభావం బెఱుంగవు
వినుము.

సీ. ఎట్టికట్టిడిపను లేని సబ్బునుఁ బైః శ్రీరంగనీతులఁ జెప్పించుదు
ఒకటికే బదియగు నొనరఁగల్గునేటి వరులపై కొండెరుకొ ముక్కుచుండు
వేరుల దిగనాడి పిల్లినై నెఱుఁపైఁ బెట్టి యుక్తులఁ జూచెట్టుచుండు
ఎవరినూ యున్న దమ్మియూని నారంచు బ్రహ్మరాక్షసులట్లఁ బలుకుచుండు
గీ. వీరవారిజాట్లను ముడివెట్టి పెద్ద . చివ్రకలిగించి పకపక నవ్వుచుండు
వింతగఁ దడిచుడలతోడ గొంతుకలను . గోయుచుండు లోబాక్షులొరలంపాన.
సారం—మిత్రమా! నీవు చెప్పినది యెవరికైనఁజెల్లుతుగాని మాపేరల్లికేజెల్లవు.
నుబు—ఎంతజెట్టివాఁడవు! మీ పేరల్లియు నొక్క వింతయేగదా.
సారం—అయి నేమి?

నుబు—(తనలో) ఇకడఁగ్యాపదేశంబును గలిపింపఁబడి. స్పష్టముగా నీవీ
తల్లి దుర్మార్గురాలని చెప్పవలయును. చెప్పిన నానుఁ గీడే. కింది నే నూహిస్తు

నితఁ డచ్చొట్టున కేగక మానఁడు. ఏగిన గీడు మూకుటయే నిశ్చయము. నాకీడున
కోర్చిననుగాని పలువురికిఁ దోమపడునిరని యెద్దవఁడు నోవ్వఁజాల. కావున నే నేదియె
ట్లయిన జెప్పితీరవలయును. (ప్ర) మిత్రమా!

ఆ. నక్కవినయములను నట్టిల్లుకామాన । మంసునందవేరిట్టి చేయ
తలలుమార్చుటందుఁ దొలుతఁ బెట్టినచేరు । చానగాన నటకుఁ జనుటకగదు.

చ. తెలిసినవాఁడవైన మఱి తెల్పుచునుంటి క్షమింపు వీటిలో
పల మనఁజేడులేడు నడుబ్రాహ్మపుటన్నులమిన్నయాపె నీ
వల మరుబోలివాఁడవు లతఁగినును బెలుసుండునో చుఁక
వలనట కెట్లుపోయి యెటునచ్చుకొ యెటురిపాటు చోటునక.
సారం—మిత్రీమా! చనువిచ్చుటచేతనా యిట్టులాడుచుంటిని. చాబుఁ జాలు.

చ. ఘనతరవంశమందు మణిక్వడపుట్టి యశోభిరాముఁడై
తనదు సరేంద్రచంద్రు కరితామరనియును బట్టి తన్వహం
బున నొగిమెట్టి దోషములపోలికనైన నెఱుంగనట్టి నా
జననిని వేఱుఁగాదలఁతె సాధ్యపరుక విదనాడి నాకడక.

ఏదియో బలవత్తనంబగు కారణంబును జెప్పెదనుకొంటినిగాని యట్లుండువని యను
కొనలేదు. మిత్రమా! వింటివా!

గీ. తనదమనమందుఁ గలుపఁబుగనినయేని । దుష్టచలభంగి సజ్జనుకొ దోచుచుండ్రు
మేనమసిపూసికొని చూచె నేని పృచ్ఛ । మైముసురహంమన నెల్పుఁగానరాదె.

కావున మనయందలి తప్పామె యంచాలోపింపవలసి నే నేగెద.

నుబు—మిత్రమా! నామనవి నంగీకరింపుము.

గీ. తక్కుశుగలవానిఁ జేఱునవ్వులొలయువానిఁ । శులుకుగలవానిఁడనవచ్చి వేలయువాని
సుక్యతవశమునఁ జాటుఁజూచె నేని । క్షణమునఁ గైకొనదెయ్యిటికాంతయేని
సారం—(చెవులు మూసికొని) శివశివా! నుబుద్ధి!

చ వలపుజనించి తల్లి తనబాని నేఁడునటంచు నీగతిం
బలుకఁగఁ జెల్లునొక్కొ మగవారు ప్రయత్నియు నే ముకుచ్చుచోఁ
బొలఁగులు ముందుగోరుదురె పుట్టి బిడ్డకుఁ బేరువెట్టుదే
వలననునైనట్టి పశువరణనవింటిమె కంటిమె కటా?

నుబుద్ధి! నామనస్సు దెలియని వాఁడవు కావు. పావురంబును దీసికొని యిప్పుడే
వచ్చెదను.

నుబు—శిథిలముల మనంబును నిర్మలంబుగా నుండవలయును గాని యొకరిని యున్న నేమిలాభము.

సారంగ—నీవనుకొనినట్లు లామె దుష్టుగాలా ? వా పినతల్లిగాదా ?

చ. తఃయూరిఁ దల్లిగోరునని దద్దయుఁ జెప్పితి పెట్టిమాట

నుబు—

గీ

రిన నొకవేళ

సారంగ— నమ్మయని ప్రేమనుబిల్వ మటొక్కతీరునక

గనునొకొ

నుబు— యద్దిగాడనుయఁ గాంచిన

సారంగ— నీకడు తప్పుదారినిక

జనునొకొ వాద్యలింకిన నికాకర భాస్కర తాదలూడినక

నుబు—పీఠతల్లిగదా కుమారుని నన్ను కోరునా యని తలంచుచుంటివి కాని యామె యభిప్రాయ మెఱుంగవు.

క. తనకడ నేనుజనునయ్యుఁ గనిప్రాకెడు వల్లిధంగిఁ గామియొందుం

దనచె తను మెలఁగెను నే । జనునైవను బ్రేమనును నిజుఁబింపుఁదా !

కార్యమునకు ముందే యోచనయుండవలెను. పిదపఁ బ్రాప్తపరమము లాభము లేదు.

సారంగ—నుబుద్ధీ ! ఏటికీవు భాకంతతోమో

చ. తనకడఁజేరి ధృపుబధంబు గ్రహింపఁగ వేడుదానికొ

గనికర మొప్పుఁజెప్పఁడగుగా కిటులాడఁగనేల మిన్నకుం

డిన బదివేలమొప్పులిక నెట్టివిపత్తును గాంతునన్న నే

నొనరిచివట్టి కగ్ర మొగుఁ యటులేదును నేడనుండినక.

నుబు—మిత్రమా ! నీపట్టును వీడవా?

సారంగ—ఇందు పట్టేమియున్నది ?

నుబు—

గీ. పాపురంబుకై పినతల్లి భవనమునకు । నేనుబోయెదనుపట్టు నీను నేల

యొవరిఁబంపిన శేకుండు రింతపాటి । పనికినీవేల యటకేవలయుఁజెల్లను.

సారంగ—మిత్రమా ! నీవు వినియుంటివిగాదా ! నే నాజయనేనునితో స్వఃముగాఁబట్టి

తెచ్చెదనని శతధంబునుజేసి యుంటిని. ఇప్పు డృశమాడి తద్దోషంబు జొందవాల.

నుబు—

గీ. ముప్పువాటిల్లుచునే జెప్పుచుండ | పవతితల్లి గోమానునకు జనవచేల
 తాళుతాళిని గొంతెత్తి తాళులటవ | వింకమనుగుల బడబోవు వెట్టిపోలే.
 సారం—మిత్రమా! ఇంకను నీచదువును గట్టిపెట్టవా? ఆయాసము పడితివి కాబోలు
 విశ్రాంతి గైకొనును.

నుబు—

గీ. చిన్ననాటనుండియుఁగల చెలిమిచేతఁ | నివుట మీయుప్పులునును దిన కఠన
 హితము కొలలేక చెప్పుచింపనుండె | వ్యాధిపీడితుఁకు బధ్యమట్టులకట!
 సారం—సఖా! నుబుద్ధీ! మన్నెప్పు డమృతప్రాగుంబుగానుండు నీవాశ్రయంబు లిప్పుడు
 వివ్రాపాయంబుగానుండె నామాటవిని నీహితోపదేశంబు నింక నయినఁ బాలిం
 పుము.

నుబు—

గీ. దయహితుండు గీచినగీత దాటవంట | తొలుతఁగప్పమైన బివప గలుగునుఖము
 చెవులు కుట్టించుకొనువేళ సింగుఁజెంది | భూమనములు పెట్టుకొని పంతోపపడరె
 మిత్రమా! నిన్ను బోనిచ్చుటను నామన సాష్టమన్నది.

గీ. కలికిచెతనీచిత్తంబుఁ బెంఁగుఁజూమ్మ | పహ్నికడనుండు నాజ్యసంధంబువోరె

సారం—

సుంతయేనియే దుష్కృతము నాయంతరం | మంగుఁజొరదుకీలికిఁ జెవలంటవట్లు.
 జను—సారంగధరా! ఏమి గుడగుడాలోచనంబు జేయుచుంటి? నీ వెప్పుడు పాపు
 రంబునకు వెళ్ళవచ్చు? ఎప్పుడు తెచ్చి యిచ్చెదవు? కాలవిలంబన మేల? మేము
 త్వరితగా బోవలయును.

సారం—రాకుమారా! ఆలస్యమునకు మన్నింపును ఇప్పుడే పోవుచున్నాడ.

(వెళ్ళబోవుట)

నుబు—(గట్టిగ సారంగధరుని బట్టుకొని) నీవేమియునుకొన్నను పరేగాని నిన్ను
 మాత్రము పోనీయను.

సారం—(కోపముతో)

చ. పూర్వపుదేహమున్నుంచి పోయితో కొంచెము పిచ్చిపట్టుటకా
బివ్వములన్నతీత యయి వాగెవో మాయనుబుద్ధివో

నుబు—

యిటుల

చర్చిత చర్చణంబుగ నిజంబు వచించిన తప్ప గాకయో
య్యవ్రసాధపుత్ర! మఱియొక్కటియున్నది తప్ప నాయెడకా.

గీ. పోదు వలదన్న హితమును బల్కువారు । వెంటదవలి బోధింతురు వినువులేక
గానఁజెప్పిరిగా కొడితొనసేసి । యైం బడునంచుఁ జెప్పలేవయ్య మిత్ర.

సారం—మిత్రమా! నన్ను విడువుము.

నుబు—నెచ్చెనీ! నిన్ను విడువఁజాల.

సారం—నుబుదే! నన్ను వెళ్ళరీయనను మూఁకమేటికి ?

నుబు—సారంగిధరా! నీకు వెళ్ళదనను మూఁకమేటికో నాకు వెళ్ళరీయనను
మూఁకను దానికే ఒకవేళ నామెను గొంతుగదా నాకేమి భయముకొన్నను
నామె యంత యామెయే వలచును. ఒప్పవే టేరితో బొంతుగాచెప్పను.

సారం—చెప్పినంత మాత్రముననే న్యాయశీలుండగు మాజనుడు నమ్మునా ?

నుబు—నమ్మకేమి ?

అ. పురుషుఁడెంతసేర్ప పాలుపాంఝబొంకిన । దడినిగట్టినట్లు దనరురుండుఁ
బొలఁతి యింతో యంతో బొంకినప్పటికిని । గట్టిగోడఁ దెట్టిఁబ్బలుండు.

కావున విశ్వసించుటవేమి యభ్యంతరిమున్నది. విశ్వసించిన దడనాన్వయఁ
దవుగాదా ?

సారం—(తనలో)

క పినతల్లియంట కుమారుని । ననుజేయనంట యెడఁబడని నాడు జనకునితో
దను దప్పు నెప్పునంట యా । యన దండించునంట యిట్టివారియఁగలవే.

(ప్రకాశముగా) ఏటికి నీకే చెప్తి ?

చ. కలుషమటంచు భీతిక గాదిలి నూనుమీఁద నేల మా

యలు పినతల్లి పన్ని శృపహంసు మసాంబుజముకా గలంపఁగాఁ

దలఁచుఁ దలఁచినకా నుతుని దల్పక యాయన యేలనెంచు నీ

వలుకు లిఁకేల జ్యోతిషికు భంగినిఁ బల్కెడు నానుమండలకా.

వంధ్యకు బుగ్రుడు పుట్టిననియు వాడు మృగశృష్ణలో జలక మాడుననియు
సిగకు గగన నుమంబులు చుట్టిననియుఁ జెప్పించుంటివి; చాలు! నీయుపదేశము
శేనేగదన.

నుబు—నన్ను విడిచి యేగిన పెదరు దొడగను. విదప శేనునుకొన్న బ్రహ్మజనము లేదు.

సారం—

గీ. కాలగతి యెట్టులుండు నాకరణి నేరి । కైవగదనఁ గాసంత శక్యఃబులేదు.

కాగలది కాకిమాడు గాన నూర । కేల నన్నడ్డగించెద విప్లవఖండ.

నుబు—

ఈ హితమువచించుభారమెపు డీతనిశ్చింతమంట మంచి పం

గతుల వచింపకుండిన నభుంబగుఁగావున నిట్లునొక్కి చె

ప్పిరినిక నీదచిత్రము వివేకింపమణి నీకు నెద్ది ప

మృతకు ను నెద్దిసేయ మనుమానము లేటికిఁ బెక్కలేటికిఁ.

జయ—(హృదయముతో రహస్యముగా) నే జిత్రాంగిదేవితో సారంగధరుని లీలా
మాత్రముగఁ దెచ్చెదనని ప్రతిజ్ఞఁజేసియుంటిని. ఈనుబుద్ధి మూలమున నది తెర
వేరదేమా

కూర—ఎందుచేత ?

జయ—సారంగధరుని పోక కితఁడు నిరోధించుచున్నాడు.

కూర—అట్లయిన సారంగధరుని గణా కతోర సభావణములాకి యిచ్చోటును
బాయునట్లు చేసెద. (ప్ర) సారంగధరా ! ఏమి ! యాయాలస్యము మీరొకరి
చెవులు మఱియొకరు కొఱికికొనుచుండ మిక్కిలిపీటవలె నిలువంబడ మాత్మను
కాలినాయేమి ? మీతోడఁ బంచెనుచేసిండులకు నిలువుకాళ్ళబల్తెలు దడుచేసి
తిరా ? నిలిచినిలిచి వినుపు వచ్చి మేమే పోయెదమనుకొని కొంతయెత్తోకటి
చన్నితిరా యేమి ?

సారం—అటులేన్నటికి దలంపకు; శేనశృతమాడఁజాల.

కూర—అట్లయిన నిప్పుజేసామ్మ. ఇంత చేతకానివాడవు మొదట పంచమేల నేయ
వలయు. నేని యిప్పుడేల లాపిఱికి వెలిపిఱికిగా నుండవలయు.

సారం—హృదయమా ?

గీ. పావురఁబును దమ్మంచుఁ బార్థివుండు । నమ్మయింటికిఁబోఁగూడ దంచుహితుండు
విదువుటఁజూరియే యాజ్ఞనిడదికాన । విడిచిరంబులు దెగివట్టివాడనైతి.

సుబు—అక్కటా! అశ్శిలము నుప్పించుచున్నది. పాపంబు శమించుఁగాక.

సారం—సుబుద్ధీ! నీకీవచారమేల? పోయివచ్చెదను. (నిష్క్రమించును.)

సుబు—(తనలా')

౧. పిన్నతనంబునుండి కడుఁ జేర్చిని జెప్పెడు నాదుమాట యుం

దెన్నఁడు మీఱలేదిపు నదేమియొకాని హితుండుమీఱె నే

చెన్నఁటి కానిబోధనలఁ జేసియొ వింతగ భ్రాంతిగల్గియొ

యెన్నఁగరాని సృష్టలిపి యిట్టుల గట్టిగఁ బట్టి యేడ్చియొ.

విధిక్యతంబునకు నగచిన నేమిప్రయోజనంబు? నిహ్నాభిముఖసీరంబు నివారింప
శక్యంబుకాని చందంబున నితని స్థిరనిశ్చయంబును నివారింప జాలనైతి. సారంగధరున
కేయాపద సంభవంపకుండునట్లు లాసర్వేశ్వరుఁ బ్రార్థింప నరిగెద.

(నిష్క్రమించుచున్నార.)

జయ—నావంతుతీరినది; చిత్రాంగి దేవివంతు నిలిచినది. ముందుకార్య మెట్లు
సరిపొందునో చూచెదను. మనము పోవుదము.

(నిష్క్రమించుచున్నార.)

గద్య—ఇది కీర్తి అష్టావధాని విష్ణుభట్ల నుబ్రహ్మణ్యేశ్వర ప్రణీత

సారంగధర నాటకమునందలి

ద్వితీయాంకము.

సారంగధరనాటకము.

తృ తీ యాం క ము.

చిత్రాంగి మందిరము.

చిత్రాంగి—అహ యేమి యీ పావురముయొక్క రామణీయకము ! పావురమా ! నాస్థితి యేమైన సారంగధరునితో మనవిచేసితివా ? అతఁ డిచ్చోటునకు వచ్చునట్లుచేసితివా ? నీతో నేమనియెను ? నన్ను మెచ్చెవా ? ఏమి మాట్లాడవు ? సారంగధర కరసం స్పర్శనరూప మహాభాగ్యంబును జాట్టుకొనుటచేతనా ? ఏమి యింతలా నింకయైక్వర్యమా ! నీపాటిభాగ్యంబు నేనోచనైతిగానా ! సారంగధరా ! సారంగధరా ! యసుచు లోలోపల నువ్విఘ్నూరుచుండవలసినదే కాని యొక నాటికి నాకోరిక కొనసాగకవచ్చినది.

మనూ—(ప్రకృతించి) కొనసాగకయేమి.

చిత్రాంగి—(తనలో) కొనసాగక యేమి యని నాచెలి మనోరమ ప్రకృతించుచున్నది. నాయత్తు మక్కుటకువచ్చునట్లు నూచింపుచున్నది. (హ) చెరి ! వచ్చితివా !

మనూ—వచ్చుటయేకాదు. తెచ్చితిని.

చిత్రాంగి—ఎవరిని ?

మనూ—నీ వలపుకానిని.

చిత్రాంగి—ఎట్లు ?

మనూ—నీతోడఁ జెప్పినట్లే.

చిత్రాంగి—(సంతోషముతో) నీయట్టి చెరికత్తెయిండ నాకేమికోఱుత ! నీకుఁ బ్రత్యుపకార మేమిచేయగలను

మనో—నన్ను మఱువకున్నఁ జాలును.

చిత్రాంగి—సఖీ ! నిన్ను మరతునా ?

మనూ—కొంతకాలము దనుక మఱువవు.

చిత్రాంగి—ఎంతకాలముదనుక ?

మనో—సారంగధరుని కాగింటిలో నలకుకాలముదాఁక.

చిత్రా—(తనలో) ఈమె మాటకే నామనంతయుఁ బులకాంకుర మైనది.
(ప్ర) సఖీ! నాకట్టికాలము ప్రాప్తమగునా?

మనో—నన్ను మఱచిపోవుకాలము ప్రాప్తమగుచుండ నిన్ను సారంగధరుఁడు కాగిటు నలరించుకాలము ప్రాప్తమకాకేమి?

చిత్రా—సారంగధరుఁడు సారంగధరుఁడని నా కాస నూరించుచుంటివికాని యతనిని నొక్కపట్టున నుబుద్ధి రానిచ్చునా?

మనో—రానీయకేమి? మా నక్కజిత్తులముందర నుబుద్ధి హిలోపదేశంబులు పనికివచ్చునా? (అలిచి) కాలిచప్పుడు వినవచ్చుచున్నది. సారంగధరుఁడే యయి యుండవచ్చు

గీ. అతివ యటచేతవైకుంఠ మమరఁజూపి । వానిఁగొనితెచ్చితిని నాదువంతు తీరఁ
చిత్రా—

గాంతమనీబూచి నేరేఁడు కాయఁజేసి । వానిచెలిమి నేయఁగనాదు వంతువచ్చె.

కావున నెలులయిన మాయఁబుచ్చి నా మనోరథంబు నెరవేర్చుకొనియెద.

(తొంగిచూచి) నాపాలిటి మదనమూర్తిఁ కనుపించుచున్నాఁడు.

నీ, కందోపవందోప్పు గాత్రంబుగలిగినఁ బంచమాంగఁబుఁడు వచ్చునేమో !

కళల క్షయము గాక కందునొందకయున్న వారిజారిప్పుడు వచ్చునేమో

అనిమేషతనుమాని సనిమేషతనుగన్న వజ్రపుక్కిఁడు గొర వచ్చునేమో

అడవులఁదళముల నాకులపడఁడేని వరవసంతుఁడుసాటి వచ్చునేమో

గీ. వీని చారురూపమునకు పీఠమంత । యోని యాయుండ మీచంద మరసినంత

నలరు విలు కాని యిల్లాలితైనయంత । రంగమునఁ గంతువలవంత పృబలు లెంత.

అ. తొల్లిబామునందుఁ దొయ్యలి కనకాంగి । నోములెన్నినిద్ద నోచినదియొ

గాంతుఁడితఁడుకాఁగ నంతంతసూత్రంబు । వారికిట్టిమేలు వలకుపడునె ?

సారం—(ప్రవేశించి మనోరథం జూచి) పిన్నమ్మగారి చెలికత్తెయగు మనో

రమకాబోలు! ఈప్రాసాదంబుపై బావురంబువ్రాలినది. దాని నెవరుపట్టుకొనినారు?

మనో—ఇక్కడవ్రాలగా ముద్దువచ్చి మీపిన్నమ్మగారే పట్టుకొనిదస్సియున్న దానికి మేఠనెట్టి విసూదంబు మాచుచున్నార.

సారం—ఆమెకుఁ దిర్వగ్జుగువులయందుఁగూడ నిట్టి ప్రేమఁడియొండుట క్లాపూ పాత్రముకాని యది జయనెనునది. పండవుఁ బావురంబు నేనిప్పుడె తిసికొనియేగి యాయవలయును. కావున నిదంతయు విన్నవించి పావురమ్మును దీసికొనివచ్చెదవా?

(కొంచెమాలొచ్చి) నీవు కాదు నేనే వచ్చి యడిగెదను. మాయమ్మ గారితో మీకొడుకువచ్చినాడని ననువిచేయుము.

మనూ—చిత్తము అమ్మా ! మీకుమారుడు వచ్చినాడు.

చిత్రా—మకు మారుడేయైన నభ్యంతరమేమి ?

సారం—అమ్మా ! ననుస్కారములు.

చిత్రా—(తనలో) అయ్యో ! దైవమా ! యిక్కడనుచితి మాచరింపుచున్నాడే (యోచించి) అనుచితమేమి ! దంపతులకుగూడ నొకానొకప్పు డిట్టిమర్యాదలు కలవు గదా ! (ప్ర) అతనునుఖంబు కలుగుగాక.

సారం—(తనలో) అయ్యో ! తల్లియేమి యిట్లానెచ్చుచున్నది. (యోచించి) కాదు కాదు. ఇది సంస్కృతభాషయందలిదోషము కాని యీమె హృదయము నిష్కళంకము (ప్రకాశముగా) తల్లీ !

చ. అరుణకరప్రసాదమున కైన భయానకమైన నీదుమం

దిరమునజొచ్చి నీచరణనీరజవందన రూపభాగ్యమే

నరసి ప్రమాదసాగరము నందుననోల నాడినాడ న

బుద్ధముగ నేనుజేసినదె పుణ్యము నావలెజేయ రెవ్వరున్.

అమ్మా ! యిక్కడకు వచ్చిన పందెపులబావురంబు నాకొసంగి నన్ను గరుజింపఁగోరుచున్నవాడ.

చిత్రా—(తనలో) అక్కటా ! యింత సుందరునియెడల నిట్టినిర్వికారచిత్తంబును ఘటించిన విధినేమందును ? అనురాగ మేదురంబులగు నామాపు గోపులబారింబడియు నితండు సర్వపురుషసాధారణంబగు చిత్తచాంచల్యమున కించుకయు గుఱియై నట్లు తోచెడు, కానిమ్మా ! ఇంతమాత్రమునకే విరమింపఁగూడదు. (ప్ర) రాకుమారా ! ఈసీంహాసనము నలంకరింపుము. వీరప నీయభిమతంబు సమకూర్చె.

సారం—అమ్మా ! కూర్చుండుటకాదు త్వరగాఁ బోవలయును.

చిత్రా—ఎక్కడకు ?

సారం—జయనేనుని కడకు.

చిత్రా—(చిరునవ్వుతో) జయనేనుఁ డెవరు ?

సారం—అతఁడు మౌళినరాజు నందినుండు నాతోఁ బావురపుఁ బందెమునకు వచ్చినాడు. ఇక్కడకు వచ్చిన పావుర మతివిది.

చిత్రా—పావురముల యాటయిందు డస్సెతివి. ఒక్కంతకాల మిక్కడ విశ్రమించి

నేనొకడు మధురపదార్థంబులను భుజించిపొమ్మ. తాళవృంతముతో విసరుదునా?
సారం—అమ్మ! నీకరుణ పరిపూర్ణంబుగ నాపయసుండ నాకు నొకకొఱంత గల్లునా?
మధురపదార్థంబులను వేతే యియ్యవక్కరలేదు తృప్తినిొందితిని. తల్లివి నీవు నా
కింత గౌరవము చేయవలయునా?

చిత్రా—నీవు నాత్మజాండవు గదా నాకును నాతోడివారికిని నాధుని తరువాత నా
ధుని యంతటివాడవు.

సారం—(తనలో) ఏలయిటు వాకొనుచున్నది? ఈమె హృదయము వేఱు కాదు
గదా (యోజించి) కాదుకాదు. శబ్దంబుల బహ్వర్థదోషం బీమెయం దాలోపించుట
వాఙ్మనహీనతయే. (ప్ర) తల్లి! నేను బోవకశ్రీదు. జయనేనుడు నారాకైయెదురు
చూచుచుండును

చిత్రా—సారంగధరుని రాక కెదురుచూడని వారెవరు? మీతండ్రిగారివలె నొక్క
ముహూర్తకా కాలమిచ్చుట విశ్రమింపరాదా? కూర్చుండుము.

సారం—(తనలో) అనవసరంబున శ్లేషవాక్యంబులు బుప్పతిల్లుచున్నవి. ఈమె హృదయ
మేదో యొకవిధముగానున్నట్లు ముఖవికాసంబు గానుపించుచున్నది. (యోజించి)
కాదు కాదు. తిద్దోపంబు నుబుద్ధివలెకిన పలుకులయందలిది గాని యీమె ముఖ
వికాసము నిర్దుష్టము (ప్ర) తల్లి! ఇదిగో కూర్చుండుచున్నాడ (కూర్చుండి) నాపా
వురంబు నాకు దయచేసి యాశీర్వదించి పంపుము.

చిత్రా—ఇంతకుమున్నాశీర్వదించిన దానిఫలితము మాచితదా తిరిగి యాశీర్వదించ
వలయు. ఎవరో యన్యులవలె బెద్ద రాచకొమరుడనయ్యుఁ బ్రతివాక్యంబున
మొదట “నమ్మా, తల్లి” యనెడు సంబోధనంబులు ప్రయోగించుట నీ కుచిగిమా?
నీ తరణివంటి దానగు నాకడ నింత వినయమేల?

సారం—(తనలో) ఓహో! ఇంతకుముందునిర్దుష్టంబగు సంస్కృతభాషను వ్యర్థముగా
దూషించితిని. ఇప్పుడట్లుగాక యీమె మనమే దూష్యమగునట్లు తోచుచున్నది.
(యోజించి) అట్లునుకొనటకు వీలులేదు. పరహృదయ మప్రయత్నముగదా!
ఇంతకుముందనుకొనినట్లు నుబుద్ధివచనంబులే యిట్టి పీచ్చితలంపులను కలిగించుచున్నవి.
(ప్ర) అమ్మ! నెలవిచ్చి పంపుము.

చిత్రా—ఇదిగో యిచ్చితిని వెళ్ళవచ్చును (చిఱునవ్వుతో) రాజ నుందరా! పావుర
మక్కరలేదా?

సారం—(తనలో) ఓహో! నుబుద్ధి యుపదేశ మెంతశ్లాఘనీయము “పరంగితజ్ఞాన

ఫలాహిబుద్ధయః " యను సంక మతనియందే సమగ్రియుగాఁ బొడకట్టుచున్నది. ఈమెచిత్తవృత్తి నిశ్చయముగా దోషదూషితమే (యోజించి) తల్లియెడ నీయూహ పొడకట్టుట కొంత నాతెలివితక్కువయే (ప్ర) తల్లీ ! పావుర మెక్కడనున్నది. చిత్రాంగి—(తనలా) ఈమిషచేత నితనిం శ్రేణిమందిరమునను గొనిపోయెదను. అచ్చట నాచేత నగనన్ని పాటులుపడి మనోరథంబు నెరవేర్చుకొనియెద(ప్ర) అదిగో! మన పడకటింటిలో నున్నది.

సారంగ—(తనలా) మొదటినుండియు వికారముగానే మాటలాడుచున్నది నుబుద్ధి చెప్పినట్లు లీమెకు దురుద్దేశమే లేనియెడల నిలువలేదును (యోజించి) అదెంత మాత్రముననే తల్లికిఁ గొడుకునందు భేదవృత్తియున్నదని తలంప వచ్చునా ? ఆ భేదవృత్తియందు దిట్లు భావించెడువారులేరా? అహా! నుబుద్ధివాక్యంబులు నాహృదయంబున నెట్టి చెడఁపులను గలిగించుచున్నవి. (ప్ర) అమ్మా ! దయచేసి నిజే తెచ్చి యిచ్చెదవా?

చిత్రాంగి—నాశయ్యాగృహంబులోపలకుం బోవుటకు నీ కేమయిన సంకయమా ! నీ శయ్యాగృహమే యనుకొనుము ఇందు నీది కానిదేది.

సారంగ—(తనలా) వెదకుదమన్న వేఱుతలంపులేని పలుకొక్కటి యయినను గానరాకున్నది. తల్లిగదాయని నేను వెఱ్ఱియూహను బడుచుంటినిగాని యామె చిత్తంబు ముమ్మాటికి దోషాయత్తమే (యోజించి) నీ! సారంగధరా! దయ్యమున్నదన శిలలు రువ్వినది యన్నటుల నుబుద్ధివాక్యంబులు దురూపదేశంబుగా గట్టిగా మడిచేసికొని యెందును వినియుఁ గనియు నెఱుంగని తలంపులకు దలపోయుచుంటినా? చాలుఁ బాలు మానుము (ప్ర) మంచిది (అని లోనికిఁబోయి నలుదిక్కులుపరికించి తనలా) ఇందెక్కడను బావురము గానరాకున్నది. నాకన్నులకు గోచరముగాక యెంతదేనా? నాకేమయిన మతిభ్రమగలిగెనా? కాదు కాదు మాయమ్మ మొదటనుండియు శ్లేషగానే పలుకుచున్నది. అందుచేత నిదియామె పన్నుగడయనితోఁచుచున్నది.

చ. కలగవ మున్న దచ్చటను గైకొని పొమ్మని కైతపంబునం
బలుకుచు నెజ్జగీమునకుఁ బంపెగదా యింక నిట్టి పెన్ని మా
యలు పచరించునో హృదయమా హితుఁ డాడనపల్కు వేదపుం!
బలుకననయ్యె నైన ధృతిఁబాయుచుఁ బాపపుఁబోకఁ బోకుమా.

నామనస్సునకు బుద్ధిచెప్పకొనుట కామెచూపు మట్టి కట్టిడిపని కొడిగట్టునా ? ఇంకను జూచెదనుగాక (నలుదిక్కులూ చూచుచుండఁ జిత్రాంగి లోపలకుఁ బోవును.)

మనో—అమ్మా ! పంజరము తలుపు తెఱచియున్నది. మాయటకుఁ బోవుచున్నాను.

చిత్రా—(తనలా) ఇతని కిందలి శృంగారపటంబులను జూపి వలపు పుట్టనట్లు చేసెద
(ప్ర) సారంగధరా ! దిక్కులను బరికించుచున్నావు ఇందలి చిత్రపటంబులను
జూచుటకాయేమి ? చూచితినా యాపరస్వతీ పటంబును ?

చ. మన మొదలించు నీదు నునుమోవుల నాల్గిటి నేక కాలమం

దుఁ దమక మంతఃదీక్ష వడి నొక్కుచు నందలితేనె గోల నా

కు దయను నాల్గమోములనుగూర్చికపోయితి చాని సృష్టిసే

న్పదె యని మోమొకింత నొకయాశకుఁ ద్రిప్పెననంగ నొప్పెడిక.

సారం—(తనలా) ఇతను నుబుద్ధిమాటలయందు పంశయమేమికలదు. అయిననేమాయె
పరివృత్తాశిరోమణులగు సీతాద్రౌపద్యాదుల దివ్యపటంబులనుజూపెద. అప్పటిక
యిన నీబుద్ధి విడువకుండునా? (ప్ర) అమ్మా! ఈపటమునందలి దౌర్బాగనిగనము.

చ. తలఁపక వావిసైంధవుఁడు తన్నుఁ బురంధ్రుని మారుకేలిక

బిలువఁగ సోదరా! తగు నె పెద్దలు పెక్కురె నవ్వినార మీ

చెలియలఁగానె మందలమునీలును గనవె స్త్రీలు పెప్పఁగా

వలయునె బుద్ధినీకని చివాట్లను బెట్టెడుభంగి నొప్పెడుక.

చిత్రా—(తనలా) ఇతఁడు మఱియొకతోరణానికిఁ దీయుచున్నాఁడు. కానిమ్ము.
(ప్ర) సారంగధరా)

చ. తలపన్నాని విరారిఁ బోకనుడి మంతస్విప్స భర్తం దుమా

లలనారత్నము కొత్తమాట మగుటక లజ్జించి కెల్లోయిఁ గ

న్నుల రెండింటిని మాయ కూలి పయ్యకన్నున్విప్పి చూడంగఁ జే

తులు మూఁడుండమిఁ జిన్నబుచ్చుకొను నీదుర్గన్విలాకింపుమా.

సారం—రిల్లీ ! పురంధ్రీమతల్లీ !

ఉ. పాగిణము సాకినాననుచు భగ్గనదగ్గము నేయకుంటి రే

జేని నువ్వేక్ష నేయుదునె యిట్లు తఱంగనఁ గాంచి కన్నులన్

గానక వేడి చెడ్డదశకంతు నెఱుంగవె? బోయటేడ! నీ

మానుము నీతలంపనెడు మానిని నీ దమయంఠిఁ జూచితే.

చిత్రా—సారంగధరా ! వదనజిత సారంగధరా !

ఆ. కాఁగిలింత బిగ్గఁ గాఁగిలింతుకొనుచు. ముద్దుఁగొనఁగ మారు ముద్దుఁగొనుచుఁ

జెక్కునొక్కుచురలఁ జెక్కునొక్కుచుఁజెల్లి. నాబుణమ్మని నవ్వునాతిగంఁ

సారం—మాతా ! సద్గణపతేతా !

చ. సరసను భర్తలేనితటి సంబర మొందుచుఁ దప్పరించి నీ
పురమును జేర్చినావు శిఖిబూనికఁ గొంగునగట్టినట్లు సో
దరిగలవాఁడు చేయుచెయిదంబులె యివ్వినీ మూఢ పంక్తిం
భర నినుఁజూడఁ బాపనును భ్రాతృతనూభవఁ గాంచియుంటిఁగా.

చిత్రా—రాజశకాంతా ! ఇంక సొక్కగొప్పవిశేషం విక్కడనున్నది. దీనివిఘ్నాశు
కనులపండువుగాఁ జూడుము. ఈపటమునందలి కాంత,

చ. జనసుతరూపముందుశశి చంద్రిమణంబున మాంస కుద్వరం
బున నెలమావిపైఁ బికము భోగరతి నృదవారణంబు చుం
బనమునఁ బావుంబయి యభాగ్యత జారుఁడుగాక భర్తయ
య్యెననెడు నాపరానివెత నెంతయువాడెడి నంతకింతకుఁ.

సారం—అమ్మా ! ఈపటమునందలి ప్రోషితభర్తృక.

చ. రకమగు బొట్టుమాని నవరత్న విభూషలవీడి నూతనాం
కుకముదోఱంగి ముంగురుల సొంపుఁ దిద్దుటలేక యన్న మొ
ల్లక నిదురన్నమాటవిడి లక్షలాసంగినఁ గంటనైనఁ గా
నక తనభర్తరాకకు దినంబును లెక్కిడుచున్న దిట్టులఁ.

అమ్మా ! పావురమెక్కడ ? నేను దానినిఁ ద్వరగాఁ దీసికొని పోవలయును,
ఆలస్యము కూడదు.

చిత్రా—ఆలస్య మొకరికి మాత్రము పనికివచ్చునా యేమి? నేనును ద్వరపడుచు
న్నాను. నాయందలి శ్రేయచేఁ దుద కీపటంబును జూడుము.

గీ. ఎలమిఁ బుంభావరతిలేఁ గృష్ణమూఁడఁ | తొకలించుటచే రామసత్యభామ
కామభునమునైఁ దశరథలాడునట్టి | మంజుసాదామిసీవల్లి మాడ్చినలరె.

సారం—(తనలో) ఈమె యన్నియు శృంగారపటంబులనే చూపుచున్నది. తన
యద్యమానుకూలంబునకా యేమి? (యోచించి) కాదుకాదు. ఒక్కొక్కరిమనస్సున
కొక్కొకటి రుచించును. అంతయే కాని తల్లికి వేటుతలంపు పుట్టదు. ఒక్క
వేళఁ బుట్టిన నమ్మా యని పిల్వ నకింపకుండునా ? (ప్రకాశముగా) తల్లీ! తల్లులు
విద్వలకుఁ జూపవలసినపటంబులా యని నేను వేతే చెప్పవలయునా ? నీకుఁ దలి
యని దేమి యున్నది ?

చిత్రా—(తనలో) ఆయ్యా దైవమా ! నాసౌందర్యమునుమాచి కాసంతయు తాళి నొండఁడయ్యె. ఎన్నెన్నో పటంబులను జూపినను గంటితోనయినఁ గాంచఁడయ్యె. ఇంక నాకోరిక కొనసాగదు కాబోలు. (యోచించి) కొనసాగదని యింతటితో వెనుకంజ వేయఁగూడదు. సాధనానంతరంబులఁ జూచెద. (ప్ర) పోనీ సారంగ
 • ధరా ! నీకు స్వప్నఫలంబు తెలియునుగదా ?

సారంగ—తెలిసినా?

చిత్రా—

ను. కలఁగఁజిన్నకుమారుఁ డొక్కరుఁడు పుష్కరితేరి ముద్దాడి చె
 క్కిరి బింబోష్ఠము తేనెలాని యలరుం గేల్పోయిచేఁ జూచుకం
 బుల రెండింటిని మెల్లఁగాబుజికినక బుప్పెత్తి నాయోధనం
 బులఁ దేలించినయట్లు దీనికి ఫలంబురజెప్పమా పుత్రా !

సారంగ—(తనలో) ఓహో ! తండ్రి యెంతదుర్మార్గురాలని గైకొనియెను. కాదుకాదు నేనే దుర్మార్గుఁడను కానిచో హితునియుపదేశంబు నిరాకరింతునా?(యోచించి)
 ఊరిక యామెను నన్ను నిందించుకొననేల? కుమారుండను చనువు చేతనూ యేమియు నెఱుంగని గోలయగుటచేతనూ యడిగి యుండవచ్చు. (ప్ర) అమ్మా ! ఇట్టివిగొడు
 కుల నడుగవలసిన విషయంబులు కావు. కావున నిట్టి సంగతుల నింకనయినఁ గట్టి పెట్టి పక్షినిమ్ము.

చిత్రా—ఇచ్చెదను గాని నామాట యొకటి వినవలయును.

సారంగ—అకార్యము కాకున్నఁ దప్పక వినియెదను.

చిత్రా—అకార్యము వీనమయిన లేదు.

సారంగ—అట్లయిన నెలవిమ్ము.

చిత్రా—ఈవద్యమున కగ్గంబు చెప్పవలయును.

సారంగ—ఏవద్యంబునకు?

చిత్రా—

గీ. కాంతకవ్వంబు నీవొండఁ గాంచఁగల ! గురునియొద్దఁ జదువు నీకుఁగూడదింక
 నంచుఁ గురుదారకొక్కొక మంతనేచ్చి | విరులపాన్పుపై సారంగధరున కెలమి.

సారంగ—(తలవంచుకొనును)

చిత్రా—తలవంచుకొనియెడ వేమి? మిగులవృద్ధు గురుదారతోఁ గూడెననియాదేమి?
 ఇం దతని తప్పేమియున్నది ! తారకోరెను; కోరినవారి యీస్థితం బొనరింతురట

ధర్మమా? నాపతివంటివాడవు. కావున నీకడ దాపురములేక నే నొకటి చెప్పేదను. అతఁడుకాఁడు నిన్నొకవనిత యభిలషించిన సమ్మతింపకుండువా ?
సారం—నివళివా! అమ్మా ! నేనేకపక్షినిగఁడనుగదా! నాదిత్యమెఱుంగక యెవ్వరిభిలషింతురు ?

చిత్రా—నిన్నొకవనిత యభిలషించెను. నవ్వులమాటకాదు.

సారం—అట్లయిన నామె నామనం దెఱుంగదనియే స్పష్టంబుగాఁ జెప్పవచ్చును.

చిత్రా—ఆమెరూపవతికాదని తలంపఁబోకుము. ఆమె రూపంబు వీక్షించిన వండున కయిన వలపుపుట్టి తీరవలయును. ఆమె పుట్టిన పిదపఁ గవులు శ్రీవర్ణకుండు శివమెత్తి యతిశయోత్పలను వ్రాయుచు రను నిందను కాపిశానిరి. ఆమెను నీకొఱకే నలువపుబించినాఁడు. అన్నిటను నీకుఁ దగినదిః రూపవతి.

సారం—అమ్మా ! రూపవతియైన నేమి? కాకున్న నేమి? కనకాంగితక్క తక్కిన తరుణులు నాకుఁ దల్లులేనుమీ !

చిత్రా—నిన్నుఁ గోరినదియుఁ గనకాంగియే; సంశయింపవలదు. (తనలో) కనకాంగి! నీపుణ్యమేమి? అక్కటా! యెవ్వతయో జన్మనివలచినదనిన నిట్లు చెప్పె. ఇంకఁ బినతల్లిని నన్నొప్పుకొనువా? అందని హృనిపండ్లకు నాసవహించిన చందమాయె. మనోరమా ! నీపంతుంబును నవలీలగా నెరవేర్చుకొంటివి నేనేవ్యర్థరాలను. సర్వవిధంబులచేత వ్యర్థరాలనే, (యోచించి) కానిమ్ము శక్తిఁంచనలేక పరియత్నించెదను. మీఁదఁ గామదేవుఁ డున్నాఁడు. (ప్ర) సారంగధరా! ఆమెను జూడకపోవుటచేత నిటులాడుచున్నావు గాని నిజముగాఁ జూచినచో నిటులాడెదవా ? ఆ పాలతిపోలికను జెప్పెదను. నన్నుజూచి యామెను నేతే చూడనక్కఱలేదు. ఇరువురకును భేదము రవంతయును లేమిందేసి యామెనుజూచి నన్ననియు నన్నుజూచి యామెయనియు నెఱిగినవారే భ్రమించెదరు.

సారం—అమ్మా ! ఏయీ యప్రకృతభ్రమంస ? ఇహమా ? పరమా ?

చిత్రా—గుట్ట బయలగనని శంకింపవలదు. ఒరులకంటఁ బడకుండ రహస్యంబును గాపాడెదను

సారం—అమ్మా ! రహస్యమని యక్రమము చేయవచ్చువా ? వియము.

ఆ. పరుఁడెవండు నన్ను బరికింపలేదని । తుదకుఁ దృణమెయైన దొంగిలింప

రాదు చీమనైనఁ బ్రాణంబుఁ గొనరాదు । కామమునకు గుట్టికండుగలదె.

పరమేశ్వరునకుఁ నిన్నులు గప్పెదవారేమి?

అ. పవలు రేయి భూతపంచకంబు తరణి ! చంద్రుడఖిలలోక సాక్షిహరుడు

వేయికనులతోడ పీక్షింపుచుండ ర ! హస్యమనుచు నొకటియైన గలదె.

వీరి వారి మాటలెందులకు ? మన మనస్సాక్షు లెట్లు సమృద్ధించును.

చిత్రా—నాయెనుట నిట్లంటివి. కాని, యావనితియేవచ్చి యొక్కొక దరహాస చంద్రికఁ జూపిన నీరునశ్శశికాంతమా కరగకుండునా !

సారం—

చ. బలమునశించుఁ గీర్తియొడఁ బాయు ధనం బడుగంటు నెల్లబం
ధులు తృణమట్ల జూచెదరు మమ్మగు నాఁకఁ దొలంగుమంచు వ్యా
ధులు బడలంగఁజేయు యమదూతలు శిక్షలానర్తు రస్యకాం
తలజతఁ గన్నఁ గావున మనంబెటులం గరగం బతివ్రతా.

చిత్రా—నీమనస్సు కరగనిచో నావనితయే బలవంతపెట్టును.

సారం—బలవంతపెట్టిన నీది నీకు దగదని బుద్ధిచెప్పెదను.

చిత్రా—నీబుద్ధినినకఁ గార్య ప్రేలఁబడి బతిమాలును. దేహియన నా స్థి యం దువా ?

సారం—అనకేమి. బతిమాలినను భయపడుచున్నాడను గదా !

చిత్రా—ఎవరికి ?

సారం—అముష్మికంబునకు.

చిత్రా—నీకండ్రికి కాదుకదా !

సారం—అమ్మ యిట్టిమాటలేల ? నామనః పరిశీలనంబునకుఁ గాబోలు నిట్టులాడు చున్నావు. కానిచో నాయెట్టివారికి వేయిమందికి బుద్ధిగణపఁ దగిన దాన విట్లం దువా ? తల్లి ! తదవయ్యె.

చిత్రా—నామను దడఁగయ్యె. (తనలో) ఇంక వివికడ ద్రావిడ పూజాయామపు మాటలు పనికిరావు. గూఢమంతకుమున్నే వలనుపడదు. సిగ్గువిడిచి నోటితో స్పష్టం బుగఁ జెప్పవలయును. చెప్పిన నంగీకరింపనిచో నవమానముగదా ? అవమానమని యెంతదనుక సముఖంబున రాయబారము. అయ్యో ! కామధగవానుఁడా ! అని వలపు లబ్ధచే నుయ్యెలలాగున నుండెడి. ఓలజ్జా ! నన్ను విడిచిపొమ్ము. నన్ను విడిచి పొమ్ము. ధర్మమా ! మఱియొకతావును జూచుకొనుము. అభిమానమా ! మనల కిరు వూ క్రింక పరిపదదునుమా. మోహమా ! సాంగంధరుని, నన్ను రెడుకలతో నను ముగాఁ జూచుము. కామధిగవానుఁడా ముందు నిడువుము. (ప్ర) సారంగధరా ! దూపణి సాంగధరా !

సీ. ఇంపుమీఱ నిటకేయెడ వత్తువో యంచుఁ దలనాకిల్లుగా నిలువ నిజవ
నాకుమారుఁడు వచ్చునాయని దైవజ్ఞు లందఱిఁక శకునంబు లడుగ నడుగ
నేవంక నెలుగైన నీవెవచ్చితివంచు బంగారుగొండంత పొంగఁబొంగ
నేకాలమునకైన నాకోర్కెయగునని బలిమిని బానిసుల్ నిలుప నిలుప

గీ. కాళ్ళుగుదిగట్టై గాయలు గాచెనోరు । మనము దిగ్రుంకెనుసురిసీమయనుచువిసికె
నర్థసందర్శనమునకు నరణుఁబహిఁ । గతినినీయాగమమునను గాచుకొంటి.

ఇటుండ నపరూపంబుగా నేటికిగదా వచ్చితివి. ఎప్పుడు నీసతీ కేళిగృహం
బుననే యుండవలయునా? నన్నును నీతరుణి కరణిఁ దలఁపరాదా? ఇటు కొంచెము
విశ్రమింపఁగూడదా ?

ఉ. ఎంచెదనొక్కపల్కు వచియించెదఁ గందపుఁబూరఁ మేనఁ బూ
యించెదఁ చేయిచేత స్పృశియించెదఁగప్పరవీడియంబు ని
ప్పించెద బాధలెల్ల మఱపించెదఁ గమ్మని ముద్దోసంగ బా
ర్థింపదఁ బెక్కుభంగుల నుతించెదఁ గోరుకల పేగనించెదఁక.

గీ. అయ్యుఁబాసిపటిక దీర్చినట్టివనిఁడి । గదియొనారపైన పద్మరాంబు కరణి
మూఁడుకాళ్ళ ముసలిధర్తిపడిచేడె । చేరెనుకుమారు నభినవమాకునిన్ను.

సారంగ—(తనలా) శివశివా ! నేఁ డెట్టిదుర్దినము, ఉదయంబునలేచి యెవ్వరి మాకు
మొగంబును జూచితినో వినరానిమాటలు వివవలసినవై.
ఏదియో పాపం బీరూపంబుగాఁ బరిణమించెను. (పు)

చ. పతికడలేమినిక వింహభావముచేత వచింపుచుంటివో
జతనెత్తుడుండువారు విరసంబుల నాడుచుటంచు నేర్పిగో
యితనిమనంబున దెలియ నిప్తముగల్గెనో లేక నీకు దు
ర్మతి జనియించెనో తగదు మంచితలంపును దైవమిచ్చురన్

చ. చనవలదంచు నాహితుఁడు సారసశోక్తులు వల్కు తల్లి వం.
చనియిటా వచ్చిట్టి నను నాత్మజాపేదఁగ పాడియానె నా
మనము నెఱింగియుం దగవుమాలిన బుద్ధియొ యెవ్వరేగతిక.
జనినను వారిశివ సాధ్యవి నీవన లోకమున్నడే.

అమ్మా ! యిది నీకుఁ దగదు.

చిత్రాంగి—అమ్మా యని పిల్వకు కొమ్మాయని పిల్వము.

సారం—(చెవులుపుమూసికొని) శివశివా ? ఎంతదారుణ కృత్యంబున కుపక్రమించితివి?

చిత్రాంగి—దారుణ మేమియున్నది ? ఈపట మెవరిది ? (పటమును జూపును.)

సారం—(ఊచ్యపడును.)

చిత్రాంగి—మాట్లాడ నేమి ఈపటము నీదియగునా ? కాదా ?

సారం—అయివ.

చిత్రాంగి—కాబట్టియే వినుము.

ఉ. చక్కనిచుక్కకన్నుటను జాలుదుపివని తల్లివండు నిం

మెక్కగనిచనన్నొసగి రింతియె కాకిటు కాటి కంఠముల

నిక్కిలి జూపినట్టి యవనిపతికిచ్చిరె మాల కాకికి

నుకున కొండపండు గడు మూర్ఖతచేతను గట్టుకైవడి.

చిన్నవానికి గొర్రువలువయు ముసలివానికి బడుచుజెలువయునొందిన బులుపు కలుగును. కావున నీతండ్రికి నెట్టులుండినను బ్రాయంబులూ నున్న నిన్ను వరించిన నాకు శతవృద్ధు దాపరించిన నింక నాస్వాంతమెంతి సంతాపాకాంతంబుగా నుండునో యొక్కంత దయాంతరంగుండవై నీజే యోచించుకొనుము.

ఉ. అన్నులమిన్నమిన్న యిలంన్నిటవన్నెను గన్న కన్నె కొంగిం

బిన్నల జెన్నులక జెలగు చిన్నరి పొన్నరి వన్నెలాడికా

నన్నయ మెన్నియెన్ని లలనన్నను మన్నన గాంచి కర్మన్నక

గొన్ననవిల్లిజిన్నముల జూచుము బన్నము గిన్నముక జనక.

సారం—(చెవులుపుమూసికొని) హరహరా ! ఎంతఘోరకృత్యంబున కొడిగట్టితివి. నిజముగా నీవిట్లు లాడితివో లేక నాకు వినబడియెనో గాని యేవర్ణంబునందును నిట్టి వైపరీత్యము వినలేదు.

ఉ. అమ్మవు కాదటమ్మ యిటులాడగఁ జెల్లునటమ్మ కన్న యా

యమ్మకు నీకు భేదము రవంతయు నున్నదటమ్మ యట్టిప

ల్కిమ్మహి విన్నమర్హులెవరేనియు నీయనరమ్మ పాపకా

ర్యమొట్టులెంచితమ్మ మనిన్ద్రాయముగానవటమ్మ యిమ్మొయిక.

చ. నుతువయఁ బాలిగానిపని త్తోణితలంబునఁ జేసిపాలఁబో

లి తనరు నన్నవాయము వలీమనకుక నలుపంగనేల యా

శతధృతికన్న నీయపయశం బధికాయువు గల్గి యుంట నే

శతగుణితింబుగా నతులు సల్పెదనయ్యది నీయగుంటకుక.

చిత్రా—సారంగధరా కానివని యేమన్నది? ఎప్పుడు నిన్నుఁ దక్క నన్నునీ గౌరలేదుగదా! బాగుగా పరిశీలన చేసినచో నీతిండిది కానివని; ఎవరికేఁదెలువారు దక్క వారివారు నిర్దోషులుగాఁ గనపించురు. వాదమేల మదన ప్రవరంబుల కోర్కెఁజాల.

సారం—తల్లీ! మదనని నూఁబాణంబులతో యోర్వఁజాలనిదానవు మందెట్లు దండధర ప్రచండ దండబాధలతోర్చినవు నీ ముందుగతిఁ జూచుకొనవలదా? కామసంహరం దగు మారుండు నీకీభావంబు మరల్చుఁగాక.

చిత్రా—త్రిభువన విజయుండుగు కాముండు నాతో నేకీభవించుటకు నిన్నుఁ బ్రేరే పించుగాక ధూతదయాపరా! సారంగధరా!

చ. పరులెవ్వైన నొక్కరుని బాధనుబెట్టఁ వాఁడునేఱుగా
కగల పులేమి భూవరుని సన్నిధిఁ చేరునుగాదె యట్లు నీ
సంసరు లేతతి స్థునుమసాయుఁడేదగి రాసుమాన యీ
సానిననేత్ర బాహువుల సంనిటజేచ్చును గ్లానిఁ దీర్చుమా.

సారం—అమ్మా! నీకీట్టిబుద్ధిబట్టటమేకప్పు. పుట్టిన నమ్మాయని పిల్వ నింక నుడుగనుంట నింతక్కి గొప్పపప్పు. కాఁబోయిలే యుక్తిరబుప్పు డింకఁ బ్రాయంబునావినుము.

చ. జనముతోఁబాఁగల్గ దవసానము వాఁకు నిల్వఁబోయె జ
వ్వనముల చంచలాలక వంటిది దానినినమ్మి సాపపుం
బనులొనరింప మీఁద యనుబాధలగొందన తల్లిమీదెఱుం
గని మనుజులొకిందుడకుఁ గానగగాని విప్లవతోడదా.

పక్కమఠా సంగమంబై దూప్యంబున పెద్దలు విధింప జ. నీవను నీవు నన్నీట్టిపనికిఁ బ్రేరేపించుట యెట్టిబాడియో తలంపును. ఒకరిచేతఁ బట్టించుకోవలసినదానవా?

చిత్రా—ఁబోరా! సారంగధరా తండ్రిచే బాలింపఁబడిన ధరారమణి రమణినిగాఁ గైకొను రామకులంబు వారికిడిసిచ్చా? ఈశ్రీరంగనీతులను నెక్కడ నేర్పితివి? మన్నె పెద్దలు ముద్దియల నుద్దులకు లోఁబడియుండలేదు?

సీ. ముడఁద్ర నిరువురక ముకతలిఁగదిసిన వ్యానువకేపాటి వాసిపోయె

సారం—గౌతమజాయకుఁ గాంక్షించి కమ్రించు నిలు వెల్ల వేయకన్నులనుబొందె

చిత్రా—గురువార తాగతోఁ గూటమిక జెందిన వనజాకేపాటి వన్నెరగ్గ

సారం—కచిగోరఁచుమంత సత్తపోఁ ధుచే స్వాగజ్యమునుడి భిష్టుడయ్యె

చిత్రా—అత్రియైపాలుపాండు పూబోడిగూడిన వాఁడొ కేవలపిం న్నివానె

సారం—పాంచాలరాజాత్మభవగోరి కీచకుడాకుగాత్మజాచేత నంతమొందె

చిత్రా—మీనతయొట్టి మెలతతోగలిసిన కృష్ణునకీపాటి కీర్తితొలక

సారం—పసుమతీతార రావణుడువేడి పుత్రమిత్రబుగాఁ దాను ధాత్రీగూఠె.

చిత్రా—

గీ. వారు నీపాటితెలియని వారెరులనీ । యుండఁబడిపడునటుల నొకరికన్ని

యైన నీతులం బల్కెదరంతెకాని । వనితల వలలోనఁ బడనివారు గలనె ।

సారం—

గీ. తెలిసియో తెలియఁగోరిశమామచెడి । పదవి వీడిచచ్చి యొకరిస్థానిములను

గూడఁ దీసిండును బాపుకొన్నవారు । లేరు గాన నిదివలదు మైక్లెకె.

చిత్రా—(తనలో) ఇంక నీవితో వారువీరిని చెప్పిన లాభములేదు దేహి యని యడిగెదనుగాక. (ప)

మ. కరుణామద్దుల మద్దులక బిగువునా కాఁగిళ్ళ రక్షితో యా

సరిసీబాకుగ కీసివలలను నేఁ జావంగ వీక్షితో నుం

డర నీచిత్తము నాదుభాగ్యమిత నాదంబేల నేనన్యథా

శరణంబాస్తియటంచుఁ జేరితిని మాం సంక్షయం చిట్టలక.

శరణాగతిరక్షణఁ బు రాజులకుఁ బరమధర్మంబుగదా ।

సారం—(ఱిచ్చపడును)

చిత్రా—ఏమియురకుంటివి నిరుత్తరం బంగీకార నూచకంబా ?

సారం—నీవు తెల్లవి నేను బుష్పిడను. మానవధర్మంబు బరిత్యజించి పక్షధర్మంబు

నవలించి విన్నంతనే యెట్టివారికయిన నసహ్యంబును బుట్టించు నిట్టి నీచపుం

బుడఁ దొడఁగితివని నిశ్చేష్టండనై యుంటినిగాని నాఱిమొందుగాదు.

చిత్రా—మానసీమదనా! కన్నులు గలిగినందులకుఁ గాంచవలసిన భాగ్యంబు నీరూపం

బునుగాంచి కాంచినని నాతనువు గలిగినందులకు నిన్నొకసారి గాఢాన్లేషం బొన

రింపవలయునని తత్తరపడుచున్నాను. మందొక్కసారి యని యడిగి తలయూపిన

తరువాత మఱియొక్కసారి యని కొనరెడ ననుకొనియొడ వేమో అటులకొనరను.

చేతిలోఁజేయి వేసెదను. (అనిచేయి వేయఁబోవును.)

సార—తిల్లి నన్న మట్టకును పరివేలనందనంబులు.

చిత్రా—నీయెట్టినిమలు గాయటి నెలంతలకు నెయ్యంపు జగదంబులయందుఁ గదా

యధివాదము మొనరింపవలయును. ఊరక యిప్పుడట్టి యుపచారమేల?

సారం—రామరామ.

చిత్రా—(సమీపించును)

సారం—అమ్మా ! నాచెంతకు మఱింత వచ్చెదవేల !

చిత్రా—పిలిచితివిగాదా.

సారం—ఎవరిని ?

చిత్రా—నన్ను.

సారం—ఎప్పుడు ?

చిత్రా—ఇప్పుడే.

సారం—ఏమని ?

చిత్రా—రామరామా యని.

సారం—నీయూహనుబట్టి యట్టియధికారియు జేసికొంటివి గాని నాయభిప్రాయము కాదు. నీవాడినపలుకులు బెడిదంపు ములుకులవలె దోష నప్పురమేశ్వర నామోచ్చారణంబును జేసితిని. (తనలో) హా! ముబద్ధి! నీవెన్ని యక్షురములు చెప్పితివో యన్నియు నిజమయ్యె. నీమాటవిన్న నాకిట్టిపాటొదవదుగదా ! (ప్ర) తల్లి! అది యేమి కాలవిశేషమోకాని కలిగినకంటికిదిపము పనికిరానియట్లు సద్యోధనలన్నియు నీకుఁ బనికి రాకయుండెను. ఉత్తమరాజ వంశమునఁ బుట్టి యశోవిరాజితుండగు నాజనకుని చేపట్టి యీడువారిలో నింతదనుక నవునని యనిపించుకొని నాయట్టి వాండ్రకు వేపురకు బుద్ధి చెప్పఁదగినట్టి నీవినియన్నియు మంటఁ బెట్ట నడుముకట్టి పోలు చూపించుకొనియెదవా!

చిత్రా—(తనలో) ఇంక నితనికిడ సామనచనంబులు పనికిరావు. ఇప్తమువచ్చినట్లు దూరెదను. పెట్టువానికన్నఁ గొట్టువాఁడెక్కువఁగదా (ప్ర) ఓరి కఠినమృదయా! కుశేశయశిరీష కుసుమంబు కన్నఁ దేళల బగు శరీరంబునకు లోహవజ్రంబులకన్నఁ గాఠిన్యంబగు చిత్త మెట్లు దాపరించినది ? నీవొక వికలాంగుడ వయినను నాయట్టి యబలకింత చింత కలుగదుకదా.

ఉ. చేడకుఁ బ్రాణదానమును జేసినదప్పుక మంచి పేరుచే
కూడును గాక పాణిములఁ గొంకతీసితివేని యెప్పుడీ
రేడుజంబులందు ఖలుఁదీతఁడటందురు గాన రెంటిలో
బాడి యెదో తలంపుము స్వభావమునక గణముక గ్రహింపవే.

గృహింపనిచో నేను బ్రాణపరత్యాగంబును జేసికొనెద. తద్దోణంబు నీకు సంభవించును.

సారం—

చ. పలువురు దూరు కార్యమును బల్కి యొనర్చక పోయి లేని నీ
వలపునఁజేసి పాణిములఁ బాసెదఁ బాపము వచ్చువాన భూ
తలముననంచుఁ బల్కెదవు ధగ్మవిరుద్ధములైన ధర్మముల్
సలుపఁగరాదు గానఁ గలపం బలుమాత్రము గల్గెదెప్పుడున్.

చిత్తా—ఏమిగా ! నిర్దయస్వాంతా ! నేనెంతవేడిన నలుమాత్రంబులన నీరునకు
కరఁగకున్నది. నీహృదయమును వజ్రముచేతనో లోహముచేతనో కలచేతనో చేసి
యొండవచ్చు కాకున్నఁ గన్నీరు మన్నీరుగా విలపించుచుండఁ గటిక కిరాతుండయి
నను బాలిఁగనఁదా ? ఎన్నియో చదివెలివి. నీచదువులు సమద్రంబులొఁ గల్పనా?
మంటపెట్టి కాలనా ? భూతదయయున్న నెట్టిదియో యెఱుంగని చదువులేల ?
అడుది యునురుచున్నఁ బాతకము గాడఁటరా.

సారం—అమ్మా ! ఇంకను నీతలం పుడుగవా ? ఇది తగవుకాదు.

చిత్తా—(తనలో) వీని నెంత నిందించినను లాభము లేకపోయె పోనిమ్ము. బెడరించి
మాచెదను. (ప్రకాశముగా) బోరా! యెట్టిధర్మపన్నా బుగ్గడించుచున్నావు. కొలది
కాలము కాకుండుము. మీరెండిగారు వచ్చినతరువాత నీపాట్లు (అగోక్తిలో)

సారం—

చ. జననివినివు పల్కిన వచస్సును మీఱఁగరాదుగాని కూ
డనిపనియాట మీటితి హఠంబునుబూనకు మంచు వేడినక
గనుమిఁక నీదుపాటనుచుఁ గన్నుల నన్నెదరింతువేల నా
జనకునితోడ లేనిసడి చాటిన నాయన విశ్వసించునే.

చిత్తా—విశ్వసించుకొని ?

అ. ఈశరీరమునకు నెవ్వఁడు కారణ . భూతుఁడో యంతః నీలిదమ్మి
నిన్ను విశ్వసించి నన్ను వండించిన . నతని తనువు నతని కపుడయిత్తు.

చిత్తా—--పుధాగాఁ బాణింబులనేల కోల్పోయెదవు. నామాట వినుము.

సారం—తల్లీ! అధర్మంబు కావున నెట్లువిందును.

చిత్తా—--దురణంబు పట్టున నధర్మమయిన శేమి ? గాహ్యముకాదా?

సారం—కాదు.

చ. పలువురు గాఁచి నీయనెడు పాపపుఁగార్యము శేనీధాత్రిహా
వలశతవర్షముల్ బ్రతుకు పాతకికన్నను మంచిసేతలన్

సలుపుచు నల్పకాలమునఁ జచ్చినవాఁడధికండు గాననే
బలిమినిబాగ్రిణమైన విడువంగ సహింతును వీడ ధర్మముకా.

చిత్రాంగి—నీకేపుడమిపై ఋణముతీరినది. కాబట్టియే నామాట వినకుంటివి. ఇంతంత
సరాని వంతలను బెట్టెదను ఎవరనుకొంటివో.

సారంగ—అమ్మా ! నీవెట్టు చెట్టఁబెట్టెదవు వినుము.

చ. తనయుఁడు నూతిలోబడినఁ దద్దయుఁజింతను గాఢ్యులొట్టిలక
జనివడి దానునన్ దుమికి సాహసమువ్వఁగఁ జేల్పుతండ్రి చా
డ్చిన విపదఁబుధిక్ మనుఁగు పూర్వపు సాకెడు సీత్యుఁడు నె
మ్రనమున నెన్నఁడేని ఋణ మార్చువీడని నన్నుఁ గావఁడే.

చిత్రాంగి—ఆజేవుఁడే నీకేబుద్ధినిఁ బుట్టించుఁగాక. సారంగధరా ! నాయాకసంతనునాక
నంబును జేసెదవా ? నీవు నామాటను గాదనవనియెంచి చానలకుండు సమాజమయిన
గుట్టువిడిచి బట్టబయలుగాఁ జెప్పితిని. మనమేకాంబుగా నుండనిచో నీసంగతి
రాద్ధాంత మగునుగాఁబోలు ? ఎంత తప్పినదిఁచితి.

సారంగ—అమ్మా ! ఇది నీతప్పుగాదు, నాపాపపరిపాకంబున నిట్టిమాటలు నీనోటనుండి
వినవలసివచ్చెను. ఈ సమాచారంబు తెల్లడియగునని భయంపడవలదు వినుము

ఉ. పాతకుఁడంచుఁ బల్కురు చివాట్లను బెట్టినఁ బెట్టనిమ్ము కా
ల్నేతులు దుర్గమోగ్రవనసీమను బోయినఁ బోవనిమ్ము నే
నేతతిశీరితోడ నిది యిట్లని చెప్పను నీదుపాదకం
జాతముతోడు తల్లికి విచారము నిండను కూర్చుటొప్పునే.

(తఁలొ) పాపురంబునకై జయసేను శీదోయికు విధముగా బలిమాలవచ్చుగాని
యింక నీమెచెంత నుండఁగూడదు. త్వరగాఁ బోవుటయే యుక్తము.

(అని పోవుచుండును.)

చిత్రాంగి—(పయివలువను దీసికొని) చిక్కితివి; ఈగురులెంతకుఁజాలదు. నాయునురు
నీకుఁ దవులక మనునా ?

సారంగ—అమ్మా ! నాకడసారి పొగ్గినము నాలకింపుము.

మ. ఘనపారావతరాజముక వలువయుక గారణ్యభావంబునక
గని నాకిప్పుడొసంగితేనిఁ గొనెదన్ గాకియైవెలేని వం

దనముల్ గైకొని యాజ్ఞనిమ్ము చ నెదక దైవంబు నుండేగతిక
ననువీక్షింపఁగ నెంచునో తలఁపఁగ న్నావ్రాతయెట్లున్నదో.

చిత్రా—నీవ్రాత బాగుగానే యున్నది. నానాధండు లేనప్పు డవరోధంబు
కేతెంచి నీవుపడినపాట్లకుఁ బ్రతిఫలము వెంటనే పొందెదవు. ఏ! దుర్మార్గా! నీ
కపకారమ్ము చేయింపకున్న నేను చిత్రాంగినా ?

సారం—ఎంతసాహస మెంతసాహసము. అయిన నేమి ?

సీ. హరధాతదుగ్ధసాగర నుతాపతులార! సర్వంసహాంతరిక్షంబులార!
నలినాప్తయామినీ నాధతారకలార! వాసవప్రముఖ దిక్పాలులార!
మరయుక్షకిన్నర గరుడపన్నగులార! నారదముఖజటాధారులార!
పుణ్యనదీనదధూమిధరములార! దినవారమాసహాయనములార!

గీ. ధర్మమేది యీసారంగధరుఁడుతెప్ప. దారిజంపనివాడేని భూభవునితోడ
నదియు నిదియుఁ గల్పించి పిన్నవృత్తులక్ర. జిహ్వరాకుండఁజేయుఁడీ శిరముమంతు.

చిత్రా—వీరందఱు నిగ్రహానుగ్రహ సమర్థులా ? వీరు ధర్మవర్తనులు కాబట్టి
కాబోలు నిన్ను వరించిన నాకు ముదుకండగుమగండు సంభవించెను. అప్పుడు
వీరేమూలల దాగినారో? ఇప్పుడుమాత్రము తగుదుమని సిగ్గులేక తలలెత్తి యెట్లు
వచ్చెదరో నేనును జూచెదగాక.

సారం—(తనలా) మిత్రమా! నుబుద్ధి! నీవు నిజముగా నుబుద్ధివే. నీమాటవిన్న నాకీ
యాపద రాదుగదా! ఇట్టికష్టంబు నేనుగాంచుచుండ గా మాసినతల్లి మనంబు నద్దము
లాఁ జూచినట్లు చెప్ప నీవాక్యంబు లేలవిందును ? దిగినఁ గదా లోతుతెలియుటని

సీ. దరిలేని దుఃఖసాగరమును దాటంగ యానపాత్రముగాదె యాప్తుమాట
సకలకార్యవిధాన సంతానమునుజూప నమలాంజనముకాదె యాప్తుమాట
భద్రపరంపరాప్రాసాదమును నెక్క నాగోహణముకాదె యాప్తుమాట
కామాదిరిపుత్రైల ఘనగర్వమునుబాప హోదినియగుకాదె యాప్తుమాట.

గీ. అలమసారభవీజంబులంబుంప. నమృతవర్ష పాతముగాదె యాప్తుమాట
అట్టియాప్తుమాట విడిచిపట్టి నాకు. నిట్టిచెట్టలు గాక మఱెట్టివగును.

విచారించిన నేమిఫలము ఏగెదను గాక.

(నిష్క్రమించును.)

చిత్రా—ఇంతదనుక నెప్పుడితఁడు వచ్చునాయని కొందఁరయూహతో నుంటిని.

శేటితో నంతయెంతనుగదా! ఇంక నాసఖి మనోరమ మోము నెట్లు గాంతును? కాంచకేమి? సఖీ! మనూరమా!

మనూ—(ప్రవేశించి) అమ్మా! విచారముగా నుంటివి. నీ మనూభిలాషంబు నెరవేర లేదా యేమి? నావీనుల నమృతము పోనెదవా? విషముపోనెదవా?

చిత్రా—మందభాగ్యులకమృతమా? వాడు రాతిసుండె గలవాడగుచా? ఎన్నిమాయలు చేసిన నవియున్నయ్యె నప్పలఁబులయ్యె. ఎంతబలిమాలిన నావంతయు దయబూనఁ దయ్యె. నిందించినను భయములేకపోయె. నేయెల భయంబుబెట్టిన నణుమాత్రము ధృతివిడఁదయ్యె. ముం దేయపాపంబు లోచదు. శిపాయమేటికి? వాని మూలన బలవంతముగాఁ జచ్చునంత యోగం బొదవె. ఇంతదనుక వాడు వచ్చి న్నల్లరించునని కొనయునీరితో నుంటిని. ఇప్పుడనికూడఁ ద్రికున్ధిగ వీడవలసివచ్చెను.

మనూ—అమ్మా! నీ మాటయే విసలేదా? ఎంతద్రోసి!

చిత్రా—అయినకేమి? వీర్యంక బ్రతికి బట్ట గట్టవా?

మనూ—ఇట్టి మచ్చురులు బ్రతుకేమి?

చిత్రా—బోతుకువాడైన నామూల నేల యంగీకరింపకు? నా భర్తాడు వచ్చిన తరువాత కాడుము.

మనూ—ఏమిచేసెదవు?

చిత్రా—వానిచే బలవంతబలుపబడినవానివలె నుండెద నేడు నాధుండు వచ్చునని వింటిని. వచ్చునమయంబయినది నే నీ గది తలుపుమా? యేడ్చుచు నేమియుఁజెప్ప నిదాలివలె నెన్నెన్నో మాయలు చెప్పుదును. నీవును సమయము వచ్చినప్పుడు తోడుపడవలయును.

మనూ—అసంగతి నాకు వేరే జెప్పవలయువా? సారంగధరునిమందే వోషమున్నదని కోటి బొంకులయిన బొంకెదను. (అలించి) కాలిచప్పుడు విసవచ్చుచున్నది. రాజు గారే యయియుండవచ్చును. నేను బోయెదను, నీవు నీ ప్రయత్నింబున నుండుము. (నిష్క్రమించును.)

చిత్రా—గది తలుపులు వేసికొని పండుకొని మొట్టమొదట నా నాధునికయి పరితపిం చియ్యఁ బడవ సతనిని సారంగధరునిగాఁ బయికి నెంచి యనంగీకారమున జీవాట్లను బెట్టియు టంక మతికిఁజల్లు బొంకెదను. (అని తలుపులు వేసి పండుకొనును.)

రాజు—(ప్రవేశించి) ఎన్నిదినములకు నానుందరి నుండర మందిరంబుఁ గాంచి యానంద ముండఁగలిగిరిని. ఇప్పుడుగదా నా వేటయందలి క్రమ యంతయుఁ దీలినది. ఎట్టి

సుఖంబులయినను సారసాక్షి పరసనున్నప్పుడే యవి సుఖంబుగాని లేనిచో నవి
తేయి యయినను ద్యుఖంబులుగానే పరిణమించును. ఈమాటలతోఁ గాలహరణ
మగచున్నది. వీరితోఁ బ్రయోజనమేమి? నాసఖి ముఖచంద్రునిఁ జూచి మదన
మోహంభ కారంబున లావుకొనియెడఁ గాక! (ముందునకు నడచి విస్త్రయమాతో)
ఏమి! యాహర్మ్యతాత్పర్యము నెలనెలఁ బాటుచున్నది. కారణం చేమియయియుండ
వచ్చును? ఇక్కడ లెక్కలొక్క చెలికత్తెయైనను గానరాకున్నది.

- సీ. ఎప్పుడు గాంచిన వీణనింపుగా నాయించు వాయంపదేలాతో వనితయిపుడు
ఎపుడు గాంచిన జల్మఁ గృపతోడఁ బలికించుఁ బలికింపదేలాతో కలికి యిపుడు
ఎపుడు గాంచిన నెమ్మి నెం లేనినాడించు నాడింపదేలాతో యతివ యిపుడు
ఎపుడు గాంచిననంచ నెలమిననడపించు నడపింపదేలాతో వారి యిపుడు
- గీ. ఎపుడు గాంచిన నారాక కడురుచూచు! చుండుదాఁజూడదేలాతో యువిదయిపుడు
తొంటిచందాన నీతుడతోఁచదేమి! కారణం చేదియో నాకుఁ గానరాదు.

నాప్రియురాలు మున్నెన్నఁడు నాకాలిచప్పుడు వినినంతమాత్రముననే మొగ
మెత్తో చేమకొని నాపాలికి మదనరాజ్యలక్ష్మియాయన నేలెంచుచుండు. ఇప్పుడు
రాకుండుటకుఁ గతంబేమి? హాస్యంబునకయి యెంచిన దాగియుండఁ గాఁబోలు.
వెడకిచూచెదను. (దిక్కులన్నిచూచి) ఎచ్చటజూచినను గమపింపకున్నది.

క. వీధి నావలపుల నెల. వీధి నా ముద్దుగుమ్మ యేదీ ప్రాణం
చేదీ ప్రమాదమూలం. వీధి చిత్రాంగి రాణి యేదీ యేదీ.

మ. త. కాంత గానఁగ రావుమేడను గాన నాయెడఁ బూనితో
వంతమానుచు నన్ను వంతల పాలునేయఁగ దాఁగితో
కంఠుఁ డేసెడు బాణజాలము కారుచిచ్చు విధాన న
న్నంతకంతకు వేల్పుచున్నది యాదరింపుచుఁ బోవుమా.

చ. మనము నెఱుంగ నెంచి ముమాయుల దాఁగుడు మూతలదెదో
వనజశకుండు బాణముల వైవఁగ మేనరికంబు లాడెదో
వనజదళాక్షి నీకుఁ బగవాడెనో దానునియందుఁ దప్పగాం
చినయెడ దానివేల్పుడచి చెప్పమలెక్కకు నొక్కటేనియన్.

తప్పలకేమి? వేలుగాఁ జెప్పవలయునా? ఒంటిగా నిన్నిక్కడడించి వివినంబు
చిగిన తప్పకన్న గొప్పతప్పకటిగలదా? అందులకా యలుకను బూనితివి.

చ. అలుకను వీడవే వరముఖాంబురుమాంబును నెత్తిమాడవే
వలపునఁ జీరవే హృదయకద్యమురంజిల ముద్దుఁబెట్టవే
పల్కుచుఁ బల్కుచేయలరుఁ గోలలకోల్లల నెల్లమాన్పవే
సలిసినయట్టితప్పుఁ గృపనైపును చేతులనెత్తి మొక్కిక్కడఁ.

ఒకవేళ నీ మొక్కుతో నీయాగ్రహము దీక్షకన్న నే కిత్తనయిన విధించియు
నీ యనుగ్రహపాత్రునిఁ గాఁ జేయుము.

మ. స్ఫటికంబంచున బద్మరాగముపలెక్ సౌననచెక్కిళ్ళపైఁ
బటుతాంబూల రిసంపుముద్ర నొనరింపన్ జూచు సందీపకొఁ
గింట నొక్కంగనుజూచు జంభఫలభంగిక్ జేతనాడింపు మీ
నటులాడించెద వట్టులాడెదను నారీ జంత్రిపుం బొమ్మగాఁ.

చిత్రా—(తనలో) ఇంతమోహంబుగలిగిన మనోహరుం డేచెప్పిన విశ్వసింపఁడు ?
అంత తొందరగాఁ జెప్పనేల ? నీనిరాకకై నేను జింతించుచున్నట్లు నటించెద.

చ. మనుకరరూప వక్త్రజితసోమ మనోధవ యిట్టులైను పొ
ణములను నీయెడన్నిలిపి నాదులు జేరిలుమీఁద నెన్నుచున్
నిమిషము వర్షిరంబువలె నేదురపిల్లఁగ రావదేమి వ్యా
ఘృముఖమృగాలిమింగనొ కిరాఁతులు గొంతునుగానీ చంపికో.

రాజ—(అలకించి తనలో) స్వరముయొక్క వైఖరినిఁ జూడఁగా నాసతివిగానే యు
న్నది. సమీపంబుననున్న యీమందిరింబున గవాటము వేసికొనియున్నది, గవాక్ష
మార్గంబున జూచెద. (చూచి పృథాకశమగా)

గీ. సాంద్రజలధరాచ్ఛాదితి చంద్రువోలె । శైవలాంతర్గత సలిలజంబు రీతిఁ
బత్త్రీసంచయచ్చన్న పుష్పంబుభాతిఁ । గరిముమాననవలువచేఁ గ్రాలెనాతి.
గీ. కారణం బేమొతోఁచదుగాని కాంత । వన్నెవాసి నొలఁగి గన్నట్టుచుండఁ
పృథలవెల్లు మధ్యందినభాసువింబ । భాసువులచేత నాడిన వల్లికరణి.

చిత్రా—

ఉ. కూరిమిమీరి నంకమునఁ గల్గుచు వింతఁకొఁగిలింతలెక్
మారనుఖాబిఁదేలకట మానిని మీసిరికెందుచేతులన్
జేరరనిండ జాఱునె యినీ యింక గాపుర మెట్లునీతు నా
కీరముతోడుచుత్తు శుచి కీలల ప్రాణమనంగఁ బుట్టెడె.

రాజ—అంతసాహసము వలదు. నే నీదే వచ్చితినిగాదా ! నీకేమిగొడువ.

చ. తలిరులవిల్లుడగఁ జెడుగుదయ్యము పట్టెను నన్ను గాననో
కలికిపడఁబునందె యనుగంటలుచప్పుడు నేసిపాపురా
పలుకులమంత్రమున్నుడివి పాయక పుప్పెడి మూడివెట్టియా
వల నధరావృతంబునెడు భవ్యపు దీర్ఘము నిచ్చిగావుమా.

ఇంకనువచ్చి నాయభీష్టంబును దీర్చుకుంటివా నీకుఁగరుణ రాకుండిన నీవిరహ
మేకరణి నైరింతు? నీకుఁ జేతులెత్తి జోతలిడినందులకు మదనరాజ్యం బేలునటుల
దీవింపవా?

చిత్రా—ఓరీ! తేఱు లేనప్పుడు నన్నిట్టులేచుట పాడిగాదు. నానాథుఁడు నాచె
తనే యుండిన నన్నిటల బాధింపజాలవుగాదా!

రాజ—(తనలో) ఈబాధించుచున్న వాఁడెవఁడు? మదనుఁడా యేమి? వాఁడేగదా
విరహిణుల మీఁదికి నొంటికాలుతోఁ జనుచుండును. (ప) మన మీరువరమే
కమయిన నింక నానుదనుని యాటలు కొనసాగవు కావున కవాటంబును దెలుపుము.

చిత్రా—

చ. అకట కవాటముల్ దెఱచినట్టి నిశాంతములోనఁ గుక్క సా
చ్చు కరిణి తేఱు లేనపుడు చొచ్చితి వంతిపురంబు స్వచ్ఛచం
ద్రకులవయోద్ధిలోఁ బొడమి తాతల తండ్రిల నాటిధర్మముల్
సకలము మఁడబెట్టితివి చాలును గాలము నీకుచెల్లెరా!

రాజ—(తనలో) ఎవ్వరో చంద్రవంశజుఁడు తన్ను బాధింపుచున్నాడని చెప్పు
చున్నది. ఇక్కడ న్యలెవరు లేరు. కలవరింపు చున్నదేమా? (ప) అన్వల
మిన్నా! కన్నులు విప్పిచూడుమా.

చిత్రా—ఓదైవమా!

. ౩. సంగతు మెప్పుడేని విడఁబాలని నాథుఁడు లేనివేళ సా
రంగధరుండు నిర్దయత నానిబాములఁ బెట్టుచుండఁ జి
త్రాంగిని నెంతదాన నకటా బ్రతికింపఁ దలంచినావో యీ
యెంగిలిజీవితంబు వలదెట్టులొ యట్టులఁ జంపవేడెదన.

రాజ—(తనలో) ఈబాములను బెట్టు సారంగధరుఁ డెవఁడు? నా కుమారుఁడు
కాఁడుగదా వాఁడేయైన బాముల నేలబెట్టును? దుర్మార్గుఁ డాచంద్రుఁడు కా

వలయును (ప్ర) ఓనుండరి! నీజీవితేశ్వరుండు వచ్చికాడు శీవంబుల విడుచునంత నిలుగు నీకేమివచ్చె ? తలుపుఁ దీయుము.

చిత్రాంగి—జేరా! సారంగధరా! ఎట్టిమాయలు పన్నుచున్నావు.

చ. పాలకుక నీదుభితఁనని బొంకులనాడెద వంతమాత్రనిక
దలఁతునె భతఁగా నివిగదా యవతోడ వసంతమారు భం
గులు పతిచెంతలేమి నిడఁగోరిక పుడెనటంచుఁ దాటియా
కుల వడిఁ గట్టవచ్చితివాఁ యెపు లీమెకుఁ దప్పుఁగుట్టిర.

క. ఏమిఁజేరెడు నాల్కచీలికలు గాదే పక్కుఁక వ్రక్కలై.
భూమికదూలదె నీదును ప్రకము కెప్పుంజెట్టి కొట్టింతు నీ
నీ! మూర్ఖ యిడ నోరుమాసి చను దానెక జావు నీతోత్తురే
రీమూలకబడి యింత యంత తినికో యేమన్న నీవోవ్వఁక.

ఉ. పుట్టితినేని సగ్వజన పూజ్యతఁగాంచిన రాజకన్యుక
బట్టితినేని నీజనకు ఫాశితలంబును నేను సాధ్యునై
మెట్టితినేని సగృహము మేదిని ధర్మము గల్గెనేనియో
కట్టిడి వేగ బ్రదలగుఁ గావుత నీతల వేయి చెక్కలై.

తండ్రి చేపట్టివదానిని బట్టవచ్చితివా? నీకు వావివరము లేవా? నీ! మూ
ఢుఁడా! నీవు పెట్టుచున్న చెట్టలకు నాయెట్టిసాధ్య యిప్పటికే మేనువిడవవలసినది
కాని నా నాథుండు దగ్గరలేమి నొంటరిదానిని బలవంతముగా మరణించుట యుచి
తము కాదనియు నాథుఁడువచ్చిపడప న్నమ్మహనీయు సుందర పాదాలవింద సన్ని
ధానమున విడుచుటకై ప్రాణంబుల పెట్టులెట్లో నిల్వకొంటిని.

రాజ—ఎవరో రేచిని బాధించుచుండిరని యించ నిప్పటికిగదా! సారంగధరుండని
ముంజేరి కంకణంబువలె స్పష్టమయినది. (కోపముతో) జే

గీ. క్రూర నీకామమును దీర్చుకొనుట కొఱకు । వెలఁది పినతల్లి వలయునే వృజపథితి
వదలి ప్రసాదమును విడువంగఁ బాత । కుండు దేవాలయమ్మును గోరినట్లు.

నాదగ్గఱ నున్నప్పు డెన్నియో నీ నీకులు చెప్పితిని తుదకు నీకులన్నియు నీ
రీతిగాఁ బరిణమించెవా? నీకుఁ జిత్రాంగి చెప్పినటుల కాలంబాసన్నమైనది కా
బట్టియే నీ కీబుద్ధి పుట్టినది. “వివాళకాలే వికరీతబుద్ధి” యను వాక్యోక్తికన్నవా?
(కోపముతో) మూఢా! సారంగధరా!

చ. జననికు పాణీపద్మము నీజంబుగఁ బట్టినదాని సాధ్వినీ
జననినమానఁగా హృదయ సారసముందుఁ దలంపకిట్టు లీ
పనినొసరించిలే పరిమపాతక కన్నులఁ గానకార! యా
వసపు మదంబునం దిరుగు వారలు వానినినైన నెంతురే.

చిత్రా—(తనలా) ఇతని క్రోధానలంబును వచనేంద్రనంబులచే మఱిత ప్రజ్వరిల్లు
జేసెద. (ప్ర) జౌరా! సారంగధరా! నీవు సారంగధరుండవు కావట్లును వానాథుం
డవయి అగ్రహపడుచున్నటులను మీతండ్రిగారి స్వరూపావతి స్వరముతో
బ్రకటింపఁ జేయుచున్నావా? ఎంతమాయలమారివి. ఇంతమాత్రమునకు నేను
లాబడి తఱపులుతీసి వీవంచుకు లాబడుదునని యనుకొంటివా? సీ! పామ్మ
హా! మనోహరా! ఏయవమానంబును నొందఁకుండ రక్షింపును. నాపాలిటి మి
వలె నీకీకేట యెక్కడ చాపరించినది.

రాజ—(తనలా) దేవి యింకను నన్ను సారంగధరునిగ నెంచి నాకయి పరితపించు
చున్నది. ఏదయిన నొకయానవాలు స్మృతికిఁ దెచ్చెదను. (ప్ర) జీవితేశ్వరీ!
మున్నొక నాఁడు వసంతకాలంబున నవ్యలతా విరాసముక్రింద నలరుల నెజ్జవయి
మనము పవ్వళించియుండఁగా—

చ. అలుకలుగీరి లేదములపాకుల మద్దులఁ జేతికిచ్చి య
వ్వలఁ జిలునవ్వుతో జలుగువల్వను నేసవరింపదలంచుమం
చెలమిసినొక్క ముద్దోసగి లెంతయుఁ దీపులకెల్లఁ దీపియై
వెలయుచు నాక దేపదులు వేలును లక్షలుఁ గోట్లుఁ జేయఁగన్.

మ. చెలివంకం గనిపల్కువేళ వెనుకే జేదోయిఁ గందోయిఁ గ
ప్పలిన దాఁగుడు మూతలాడగను మావానెవ్వరో పేరును
బలుకుండన్నను బల్కకున్నఁ బలుకే బంగారమానుంచుఁ జ
క్కిలిగింత నివ్విడిపించుకొంటి వరనిన్ గ్రీగంట వీక్షింపుమా.

చిత్రా—(తలపు తీసి) నాథా! నాకన్నులగపడితిరి. ఇదియే నాజన్మమునకుఁ
బదివేలు. పరపురుషావమానిత నగు నేనీ తుచ్ఛకరీరంబును విస్మరించి యాశంబు
గాంతును. ఇంతకు మున్నే చావఁదలఁచియు మిమ్మొకసారి కన్నులారఁ గాంచి
చావనుంటి.

రాజ—

గీ. కళలనొప్పు కలికి నిన్నుఁ గాంచివాఁడు। చేటుపాటు నెఱుంగక చేరినాఁడె
గండుదీపశిఖర వాచి పండటంచు। గరముపజ్జగదియు కీటకంబు కరణి.

చిత్రాంగి—

క. మానమె భోగము భోగ్యము | మానమె సకలంబునున్ను చనుబాధీగా
మానము నశించినవీడపఁ | బ్రాణంబులికేల దుఃఖపరసుల్ గావే.

ఇంక నాకీ యెంగిలి బ్రతుకెందులకు ? పతిచెలిలాఁ జచ్చిన సతికి సద్గతుగల
దండరు. కావునఁ గరచాలంబునఁ గంతంబును నజీకీవేయుఁడు లేదా నాచేతికీ
ఖడ్గమిచ్చినదేనీదే నలుకకొనియెద. నలుపురి లోపలఁ దలయెత్తుకొని తిరగఁజాల.

రాజు—నీకేటొందర యేటికి ? అపరాధియగ వాఁడు చావక నీవు చావనేల ?

కా. ఏమేమీ వినతలయంచు మది హా నింతైన శంకింపలే

దామూర్తుం డవనీతుఁ డత్కటుఁడు నాయభీలఖడ్గాన నా
కామాంధుక వడి ఖండఖండములుగా ఖండింతు హింసాహ్వమీ
రూమితుక నిరయాధిముంచిన నడేపూజ్యంపు స్వగౌంబగుక.

(తనలో) ఓరాజరాజనశ్చందా ! త్వరపడకుము చిత్రాంగియందలి మోహంబుచే
నామె చెప్పినమాట విని కులవధకామండరు కుమారు నొక్కరునిఁ జంపుకొని తరువాత
నీవేమిచేసెదవు ? తప్పొప్పుల నారయ వలదా ? (శరణింపముచేసి) అరయుటట్లు ?

త. నూసుని సద్గుణావళులఁ జూచిన నాతఁడు దుష్టకార్యముం
బూనఁడటంచుఁ దోచుఁ దెలి బోయన బోయన దుఃఖముండుటల్
గానఁగ నిట్లు చేసెనని గానఁగనా నెది నిశ్చయఁబోయె
దే నెఱుఁగంగ లేమి మది యట్టుట నయ్యెలభంగి లాగడక.

ఓదయామయా ! పరాత్పరా ! ఈజగంబులకల సాక్షిభూతుండ నీవేదా.
చిత్రాంగి తప్పిడమో సారంగధరుని తప్పిడమో నాకుఁ తెలియునట్లు ప్రసాదింపుము.
(యోజించి) తెలియవలసిన దేమున్నది. మాస్త్రామలకంబువలె గవ్వదుచున్నది.
వాడీతప్పు జేయనిచో నీ కాంత వగవునకుఁ గారణంబేమి ? రత్నాంగికన్న నెక్కడు
ప్రేమతోఁ జూచు నీవె సారంగధరునిమీఁద లేనిమాట పలుకనా ? వెఱ్ఱిమరుకారము
వెఱ్ఱిగారాబము గలిగి వట్టిమమాయకమే పుట్టిల్లాగాఁగల యీకాంతి పరిభవంపఁ
బడనిచో నిఁగుల వెలిపొందదు. నన్ను సారంగధరునిగా నెంచి నప్పుడేమో
చెప్పెనుగాని నిశ్చయంబుగాఁ గనిన వెనుక నీ కుమారుఁ డిటుల చేసెనని నెఱుట
నయిన నుడువదయ్యె. అటుల నుడువక పోవుటయే గాక మానహానిచే బ్రాణహాని
గోరుచుండె ఆపును. పతిప్రతలు తమ్ము నేరయిన బాధించిన లోలోపల దుఃఖం
చుచుఁ డను చావునకుయి తెగింతుఁడగాని వెఱవారినిఁ బీడింపఁజూడరు. కావున
సారంగధరుని తప్పుగాని చిత్రాంగి తప్పుగాదు. (యోజించి) ఆ సారంగధరుఁడయిన
నిట్టికట్టిడి కార్యంబునకు నొడిగట్టువా ? పరకాంతలను సాక్షాన్యార్థభ్రాతృభంబున
జూచుచుండును. ఓనాడయిన నెచ్చటనయిన లెక్కకు నొక్క చీకటి తప్పిన

రించినట్లుల వినికని యెఱుంగను. చీకటితప్పుచూ టటుండనిమ్ము ఎవరిచేతనయిన వ్రేలు చూపించు కొనినవాడు తలఁపరాని పినతల్లిని వేడుచా. వట్టిమాట వట్టిమాట. చిత్రాంగి సవతితల్లిగదా సవత్తిమాత యొందయిన సవత్తియే కావున వానిపై నిట్టి నింద మోసె. కాంత యనియే సందేమియే నెఱుంగని గోలయనియే దలంపుచుంటిని. కాంతియయిన నేమి పురుషునికన్న నెక్కుడు సాహసము కలిగియుండును గదా. ఏమెఱుంగ నట్లుల పయికి గమనించినంత మాత్రమున నెఱుంగనివా రాదురా! పయికేమి యెఱుంగనివానివలె నీకులుచెప్పుచు దుగుఁజంబుల కాశ్రయింపయిన వాగెందరులేదు దుగుఁజంబులు గలవారు కొందఱు తమగుఱంబులు వెల్లడి యగునేమి యని జంకుచే దొలుదొలుత దుఁభవేషంబులు పూని యుండెదరు. లేకున్న మాయ వేషములతో బనియేమి? కావునఁ జిత్రాంగి తప్ప నిజము. (యోజించి) కన్నులార చూడని విషయంబు నిదమిధమని సిద్ధాంతికరించు టెట్లు. అదియునుం గాక కోపమువచ్చినప్పు డేకాన్యంబును జేయఁగూడదుకదా? కాంత బుద్ధితో జక్కఁగా యోజించి దానిపయితోను పర్యవసాన ప్రకారంబునఁ బ్రవ ర్తింపఁచుట శ్రేయము. (ప్ర) ఓకాంతామణీ! చింతింతుకును. వాని నిపుడ కారాగృహంబున నేనుంచి న్యాయసభయందు న్యాయా న్యాయంబుల విమర్శించెద. చిత్రాంగి—జీవిలేచ్చగలవారికి న్యాయాన్యాయంబులు గాని యవమానావలంబునఁ గాలుచున్న వాకునేల? శరీర విమర్శికన్తఁ జెందవారి యక్కఱలేదు. మీ రుండఁగానే వాఁ డిట్లుచేసెను; చెప్ప సిగ్గుచున్నది. ఆనాడు ద్రావిడియైన సైంధవునిచే నింతహీనముగా బరిభవింపఁ బడలేదని తలంచెద. జీవిలేశ్వరా! ఇంక నే నొరులకంట నెట్లు పడుదును? ముత్తయిదువుచావు ననుగ్రహింపుడు. అవ మానకోపంబులు నన్నా వేళింపు మిమ్ము నాదుర్మార్గునిగా నెంచి నోటికొలంది దూల నాడితి తన యవమానమున కెట్టులానర్చినను ద్రికరణకుద్ధిగా మిమ్ము సాక్షాదైవం బుగానెంచు నీచిత్రాంగి భరణను దూరినందులకు బ్రతుకఁజాలదు. కావునఁ జంపి స్వర్గమునకుఁ బంపుడు.

రాజ—ఎట్టి ముద్దరాలవు! నన్ను సారంగధరునిగా నెంచి యట్టులాడితివి. మఱి యొందుకాదు కావున నీకావంతయుఁ బాపంబులేదు. దేవీ! నీవీ సాసాత్ముని దర్శనంబుజేసి ఘటించిన దోషమ్మును దొలఁగించుకొనుటకు దేవదేవు నారాధింపఁ జనుము. నే నాదురాత్ముని కిక్షింప న్యాయస్థానంబునకుం బోయెద.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

గద్య—ఇది అష్టావధాని విష్ణుభట్ట నుబ్రహ్మశ్రేష్ఠ

ప్రణీత సారంగధర నాటకమునందలి

శృతీయాంకము.

శ్రీ

సారంగధరనాటకము.

చతుర్థాంకము.

(కారాగృహము.)

సారం—

గీ. ఎట్టివానిగర్భంబునఁ బుట్టినేమి । యెట్టిసిగ్గులను దులదూగినేమి నేటి
కిట్టి యపకీర్తిపాలయి యిడుచులాండ । వలసె గాలచుహర్షంబుఁ దెలియనగునె,
ఇట్లు ముందే తెలిసినఁ దగినంత జాగరూకతఁ గలిగియే యుండును.

సీ. చెలికాని నుడిచెద కలరవ క్రిడఁబడికిఁ బోయినాడ నొక్కొ
పోయినబో కూకి పోయి నా పితల్లి భవనంబుపై నేల వ్రాలెనొక్కొ
వ్రాలెనుబో యాయఁ బ్రార్థింప నీయక కొమరుని నన్నేల కోరెనొక్కొ
కోరెనుబోచెల్లి కూడదంచును బల్క నదియేల తండ్రితో నుడిచెనొక్కొ

గీ. నుడిచెఁబో సత్యమెన్నక కడిమిఁదండి । యిట్టిదండన మేల విధించెనొక్కొ
అక్కటా ! ధాతయీవ్రాతయలిక ముందు । మూడుబంతులు వ్రాసెగాఁబోలునొక్కొ ।

జరగినదానికి వగచిననేమికలదు? వగచిన నీముప్పు దప్పునా? ముప్పున
నేమిగాని నిండకుఁ దలయెత్తఁజాలకున్నాడ. కూయన్మను, నుబుద్ధిని నెట్లు
చూడఁగలను? తొలిబామునం దెవ్వరి నిష్కారముగా తాధించితినో యిప్పుడది
ప్రాప్తమయ్యె.

సీ. పితల్లి నుతుడంచు ప్రేమింపఁదాయెగా దాయగానే నన్నుఁ దలఁచెఁగాని
కనిపెట్టలేదయ్యె జనకుండు నాయంబు నాయంబుకాక వాక్యములనమ్మి
నుంచిదెచ్చెడు మంత్రి మన్నింపఁగంటిగా కంటిగానుండునఁ గలఫలంబు
దైవమైనను నుప్పుదప్పింపఁదాయెగా దాయఁగావచ్చి యన్యాయమంచు

గీ. నక్కటా ! యెవ్వరిక దిక్కటంచుజేరు । వాడ నెయ్యదిమార్గ మెవ్వారికైనఁ
గతినివిధి పరిపాకంబుఁ గాదటంచు । దాటగోరంత శక్యంబు దలఁపలేరు.

నుబు—(ప్రవేశించి)

చ. మారమర యెంతమాట విననయ్యెను నెచ్చెలికెట్టిబాము చే
కురెఁ గలలోనైన ననుఁగూరిమి వీడనివానిబాసి యి

ధర్మ బ్రతుకంగఁజాల వడి దావధనంజయభీషణాత్ములన్
శరనిధులందుఁ జొత్తు నిమిషంబునఁ బ్రాణము పోవునట్లుగఁ.

నామిత్రుండు కడగండ్లఁ బడుచుండ నే బ్రతికియొన్న నేమిలాభము ? ఏ యు
పాయమున నైన శరీరవిరుద్ధుండనయ్యెద పోయెదను. (కొంతదూరము నడచి)
అయ్యో ! పోవుటెట్లు ?

ప్రాణహినునిబాము శ్రుతులఁబడినయంతఁ. మేదిసీతలమెల్లఁ దమిద్రమయ్యె
నశ్రుధారలు దృష్టులఁ దడుపరిచె. నింక నేవిధిఁ జనువాఁడ నేవీతెరువు.

సారంగధరుండు చిత్రాంగిని నోరుటచేతనా యతనికి బంధనాలయ వాసంబు
కలిగినది ? ఏమిది ఎంతవంతగా నున్నది,

పరమాత్మఁగని చిక్కఁబట్టఁగోనెడువాఁడు పరకాంతకాఁగిట బట్టుటెట్లు
ఈనామామృతం బెపుడుగ్రోలెడువాఁడు చెలిమివి నుధ కాసఁజెందుటెట్లు
సతతంబు పర్యేతు సంస్తుతించెడువాఁడు, తుచ్ఛవాక్యంబున తూలుటెట్లు
చీకటితప్పలఁజేయ నీయనువాఁడు త్రోవలేక తనదానె తలఁచుటెట్లు
మారుని మందిగంబులఁజూడ నరుగువాఁడు. పరులకయ్యాగృహంబున కరుగుటెట్లు
తలపహితుతప్పగాదు చిత్రాంగితప్పె. యెంతకెంతైనదగఁగో యింతులన్న.

ఒచిత్రాంగీ ! యెంతపనినొనరించితివి ? నీవు మానిసివికావు కలియఁగరాక్షసివని
తలంచెద రాజునకు గాజులుతొడిగించి బొమ్మవలె నాడించుచుంటివి. పూలహారము
వలె నుండి కాలసర్పమైతివా ? ఇంతకు నిన్ననవలసిన పనియేమి ? నీమనోరథంబు
దీర్చినకిన్నచే నీ వెన్నికల్లుచెప్పినను నంతమాత్రముననే నిన్ను మహాపతివ్రతా
కిశోమణిగానెంచి రా జట్లు చేయవచ్చువా ?

చ. వలపునఁజేసి పార్థివుఁడు పొడితలంబక కాంత కల్లప
ల్కుల నిజమంచునమ్మి తనకూరిమి కుఱును నిట్లుచేసె ని
చ్చుని నిజదారహస్తముల జంఠ్రపు బొమ్మలభంగినాడు మ
ర్త్యులకును యుక్తమద్ది యిది యుక్తము కాదనుజ్ఞానముండునే.

కాముకులకు జ్ఞానములేకపోయినను సర్వేశ్వరుండయిన సత్యము వెల్లడింపఁ
గూడదా ?

చ. పటుమతి నాల్గుపాదములఁ బాముక ధర్మమునద్బుచ్చుచుండు న
క్రటికముఁబూని యాశ్వర ! యొకానొకదోషములేని నానిపై

కుటిలమనస్కురాని వినగూడని నేరముబట్టివేళ న

చుటఁ గలమాట నెప్పటికీ సత్యము భగ్గున చుటబెట్టితే.

వీరతోఁ బనియేమి? నానెచ్చెలి యీ కురంగట నున్న బంధనాలమందున్నాఁ
డట సమీపించెదనుగాక! (సమీపించి) మిత్రమా!

గీ. రాహుచేఁగబలితుడైన రాజుకరణి! నైకతంబులోనున్న వజ్రంబుభంగి
నెన్నమనీలోని నిప్పట్ల నున్ననిన్ను! గాంచవలసె నాకన్నులు కాలిపోను.

నేడెట్టిదర్శనము? దివముననసేల? నేనే పాతకుడను. కానిచో నేను వశిక్య
తేంద్రియు విన్నిట్లుగాతునా? నీవు సుఖంబున్న పంతోషించు నేనుగడ్డపడుచుండఁ
గాఁ గాంచఁగలనా? ఎంతపాప మెంతపాపము.

సారంగ—(సంకయించి తనలో) నీ! ఇంతదుర్మార్గుడైన కింక సంకయమెందులకు? (త)
మిత్రమా! వగవకుము.

సుబు—వగవకుండు నెట్లు? శోకవహ్ని నిలువెల్ల దహింపుచున్నది.

నీ. ఆపరంజిన గలచేందము ద్వేషితునీవు పిండకృంఖలముచే వెలసినావె

పువ్వులనెజ్జపైఁ బవ్వలించెడునీవు పాపాణవేదిపై వండినావె

కనునన్నచేతనే జనులనద్వేషితునీవు దాసులకనుసన్నఁ దనరినావె

భర్తవార్త్యంబుల వాసంబుగనునీవు బంధనాలయమందు బరగినావె

గీ. ప్రమనములు పరివేష్టింప వరలునీవు! విమనములుపరివేష్టింప వెలసినావె

సారంగ—

అక్కటా! యెట్టివారికి నైనను గల! కాలమొకరీతిఁ గాలంబు గడువనగ నె.

(తనలో) ఆకఠంబెటింగి యితండుచెప్పినను విననైతి.

చ. నను విడనాడి పోయిన వనంబున ముప్పుగునంచుఁ దల్లి నె

ప్పిననుడిదాఁటి దైవగతి బెబ్బులివారగు పిల్లలేడి చా

డువనహితుఁడెంత చెప్పినను బోయి విపత్తును జేతులార గొం

టిని విధివాలు దాఁటుటకు నేనన నెంతటివాఁడ లెక్కయే.

సుబు—

చ. తగదని నేను జెప్పఁ బినతల్లి యటంచును విశ్వసించి దై

వగతిని నాపె శోపవన వహ్నికి నింధనమైతె నన్ను న

త్యగణిత దుఃఖసాగరమునందున ముంచికె నేటితోడనె

న్యగలను గుందుతల్లి నెడబాసితె మాకు ఋణంబు నీటితే.

సారం—మిత్రీమా ! ఆయమృమిఁడ నేల నేరం బాపాడించెదవు ? వినుము.

చ. తలఁపక దుష్ప్రుతంబు పినతల్లినిఁగోరె దురాత్ముఁడంచు లో
కులమును నిందనేయ వినికోపముఁ జెందకుమయ్య యెండచే
నలనుటఁ జెందినీడ కొల కాసకు దాశము క్రిందఁ జేరఁ ద
త్ఫలము శిరఁబుఁజై బడినభంగిని నయ్యెనుజామ్మ నెచ్చలీ.

(తనలో) నన్ను దుర్మార్గుండని లోకము దూరుచుండెను గాఁబోలు? ఎట్టి
యపకీర్తికీ లోనయితిని.

ఆ. అకట మంచినాఁడన్న నూటనె నేను । చెడ్డవాఁడనియెడు చెడుగునుడువు
నేఁడు మొదలు వెదలు వే నేమిసేయుదు । స్థిరనభాగ్య నెట్లు నెందుగీర్తి.

కావలినదంతయునయ్యె (ప్ర) నెచ్చలీ ! ఎంద తెన్ని విధంబుల నాగ్రహించి
నను నీవుమాగ్రియు మాటవినలేదని కోపమును జెందకుము.

నుబు —

చ. జననమునాటఁగోరె విడఁబాలని నెయ్యము గల్గియుంట నీ
వసుభవమొందినట్టి గతి కారవిశోకము సందులేక నె
మ్మనముననిండియుంట నణుమాత్రముతావిక లేదు నాదు ప
ల్కును విడనాడినందులకుఁ గోపమునిల్వఁగ మిత్రత్వమా.

హా! హతదైవమా! సర్వసర్వం సహాధీశ్వర దివ్యమకుటచిరత్న రత్నప్రభావహా
భిత పాదారవిందుండగు రాజరాజనరేంద్రునకుఁ గుమారుడై మృత్యానవద్య విద్యాధు
రంధరుడై శమపమాదిగుణమణిగణ ధరుడై నిజయశస్సంద్రిక చేతదిగ్గు ధూటిస్మితహా
లింబులకు వన్నెను బెట్టు సారంగధరు నకా యిట్టి చెట్టు?

సారం—మిత్రీమా ! నుబుద్ధి !

'ఆ. గొప్పయప్పువచ్చు గొప్పవారికిఁగాని । యంతయుఁతివారి కెందురాదు
పాదవుచెట్టుమిఁడ బిడుగు పడునుగాని । పొట్టిచెట్టుమిఁడ నెట్లుపడును.
అంతియొగాక.

గీ కాలమొక్కింతదప్ప ధూకాంతులైన । వరలు సంపదలను జెట్టుపాలుజేసి
గడవరాని విపత్తుల గడపిరజుని । వ్రాణుతలక్రిందుచేయు నెవ్వారి నైన.

నుబు —

ఆ. సకలదానగతుల జనుల కాశ్రయమగు । సఖుఁడనీకు నెగ్గు సలిపె నకట
పండ్లుగలిగియున్న పాదపంబు గాంచి । తీవ్రమంచు శిలల యివ్వనట్లు.

సారంగ—మిత్రమా నుబుద్ధి! పూరడిల్లుము.

అ. నుఖమునొందువేళ సూనంబుచందాన । మనసుమృదులమగుచుఁ దనరవలయు

గవ్వమొందువేళ గ్రావంబుచాడ్చిన । మనసుకత్తిసమగుచుఁ దనరవలయు

నుబు—నీకప్టబుకు గాంచిన పక్షమకి గాతునివంటి హృదయమునకు నీరు గావలయును.

ఇక నాయవస్థ సేమనిచెప్పవచ్చు? హా! దైవమా! ఘటనాఘటన చాతుర్య ధారయా!

గీ. అమృతమును గొల్పిలువానికి నైనఁ గాల । మావగింజంత విపరీతమయ్యె నేని
గంజిపైతంబు మూఁడులోకంబులందుఁ । గఱవగుటన్న చందంబు గానుపించె.

చ, నిరుపమకీర్తి సల్యుతుఁడు నిర్మలచిత్తుఁడు ధర్మకార్య త
త్పరుఁడు పవిత్రవర్తనుఁడు పాపవిదూరుఁడు సత్యకీలుఁ డీ
ధర్మజీవవాత్మజుఁడు పితల్లియొనర్చిన మాయచేత ని
క్కరణివిపత్తునొందె దయగావలె నిజఁడలార యుద్ధమై.

సారంగ—నుబుద్ధి! మాపితల్లి తప్పేమియున్నది. ఆమెను దూరకుము. నీహీతుని పురా
కృత దుష్కృతపరిణామ మనుకొనుము.

నుబు—అట్లనుకొని యూర డిల్లుట యెట్లు? హా పరమేశ్వరా!

సీ. వికారతమందైన నితరభామలగాంచి జననిభంగినిజాచు చక్రవర్తి
కలనైన నవ్వలూటలకైన నెన్నఁడు బొంతునాడనియట్టి బుణ్యమూర్తి
తనవారు పెరవారిలను భేదమావంత మనమందుదలఁపని మాన్యకీర్తి
తనకపకారంబు నొనరింపఁ దలపక శుభములనొసఁగూర్చు సుగణవర్తి

గీ. కాండె సారంగధరుఁడట్టివాఁడ కార । ఇంబుగా బొందరాని కష్టంబునొంద
దైవమాయోవేషించుట తగదతగదు । నీకు నామాట వినరాదో లేక లేవో.

సారంగ—సఖా! నుబుద్ధివయ్యు నీవుకూడ మూఢునిమాడ్కి వగవ నేమియనవలయు
వినుము.

గీ. కాలవశముచే బ్రాప్తమై కష్టతము । జనునకునడయంత నదియె సమసిపోవు
సాంద్రమైన నీడలనీను జలదములు పంకజాతమిత్రునిఁ గప్పిపాయనటులు.

మిత్రుడా! జయసేన కూరసేనులు నాకు గనుపించలేదు. వారికిఁ బందెపు
బావురంబును ధనంబు నియ్యలేదు వారిజాడ యేమైననీకు దెలిసినదా?

నుబు—తెలియలేదు. అదియంతయు చూయగానున్నది నీకీముప్ప కలుగజేయగాఁ బోలు రాహుకేరువులవలె దాపరించివారు.

సేవ—(ప్రవేశించి) అయ్యా! వ్యాయసభి తెరచియున్నారు. మీమీఁద నాతోపించిన నేరంబును బరిష్కరింపనున్నారు.

నుబు—సేవకా! విన్నవృత్తుగాదు; కాదు మారవృత్తుగాదు.

సారం—నుబుద్ధి! ఇంక నీవు మాపిన్నవృత్తుగారి నేమైన నన్న నామీఁద నొట్టునుమీ. రాజాజ్ఞయైనది. పోదము. (అందఱు పరిక్రమింతురు.)

(వ్యాయవాదులతో రాజరాజవరేంద్రుఁడు ప్రవేశించును.)

రాజ—సారంగధరునిమీఁదఁ జిత్రాంగి తీసికొనివచ్చిన వినాదముతో నుభయపక్షం బులవారలును సమక్షంబున నుండిరా ?

నుద—అందఱు సమక్షంబున నుండిరి. విచారణజేయుట శేవిధమయిన యభ్యంతరము లేదు.

నుమం—అపరాధాతోపిత యయిన చిత్రాంగిజీవిగాదు సమక్షంబున లేరు కావున వారినిఁగూడ పిలిపించవలయును.

రాజ—పిలిపించవలసిన యవసరములేదు. ఇంతకుమున్నే యీవిషయమై యామెను విచారించి యుంటిని. కొడువ సమాచారంబు సాక్షులవలన స్పష్టంబు కాఁగలదు.

నుద—మనోరమను పిలిపించవలయును. ఆమెయే యెదటిసాక్షి.

ధీమం—కింకరా! మనోరమను శేకవేయుము.

కింక—అయ్యా! చిత్రము, (ద్వారముకడఁకుబోయి) మనోరమా! మనోరమా! (అని శేకవేసి) అయ్యా! సిద్ధముగా నుండలేదు.

నుద—మరల నొక్కసారి పిలుపుము.

కింక—(తనలా) అక్కడ లేక పోయిన నెవరిని పిలువవలయును. (బయిటకు వచ్చి) మనోరమా! మనోరమా!

మనో—(ప్రవేశించి) చిత్రము.

ధీమం—మనోరమా! ప్రమాణము చేయుము. దేవునియొడుటఁ బ్రమాణముచేసి నిజము చెప్పెదను. యథార్థము కానిదేదియొకప్పుడు.

మనో—(అట్లులఁ జెప్పును)

సుద—నీవు చిత్రాంగిదేవేని, సారంగధరకుమారుని వెఱుంగుదువా ?

మనో—అయ్యో ! ఎఱుగుదును.

సుద—సారంగధరుడు చిత్రాంగిదేవిగారి యంతఃపురంబునకు రాఁగా నీవు చూచితివా ?

మనో—చూచితిని

సుద—ఇప్పుటి కెన్నిదినులున్నది? ఏవేళ?

మనో—మూడు దినములయినది. సాయంకాలంబున.

సుద—అప్పుడు నీవేమి కనిపెట్టితివి?

మనో—నేను ద్వారముకడనుండఁగా యువరాజుగారు వచ్చి రాజుగారు మృగయా ధంఁబు వెల్లిశారాయనియు, దేవిగారిప్పుడు లోపల నేకతంబుగ నున్నారాయనియు నన్నడిగి నే నొక నవ నన్ను శారిత్రాకీరంబులకు మేఁతఁబెట్టుమని పంపించి లోనికి వెళ్ళినాఁడు. లోపల నేమిజరిగినదో నాకుఁ దెలియదుగాని మరల నేవచ్చు నప్పుడు పయివలన లేకయే తత్తరమతోఁ బరువిడుచుండ నేనెదురయి యేమని యడుగ నావంకఁ గన్నయిననెత్తి చూడఁగయేవెళ్ళిరి. అప్పుడు నేనులోపలికిఁజొచ్చి యమ్మగారినిఁ జూడఁగా బలవంతపెట్టఁబడినట్లు కనుపించిరి.

సుద—వీరపాలునిఁ బిలిపించవలయును.

ధీమం—కింకరా ! వీరపాలుని పిలుపుము.

వీర—(ప్రవేశించి) చిత్తము.

ధీమం—వీరపాలుడా ! ప్రమాణముచేయుము. (వెనుకటివలెనే ప్రమాణవచనము.)

సుద—చిత్రాంగిదేవిగారిని, సారంగధరకుమారుని నీవెఱుంగుదువా ?

వీర—ఎఱుగుదును.

సుద—సారంగధరకుమారుడు చిత్రాంగిదేవిని బలవంతము చేసినవిషయం బెఱుంగుదువా ?

వీర—ఎఱుగను.

సుద—దీనినిగూర్చి నీకుఁ దెలిసినదంతయు సభాస్థలియందు వెల్లడింపుము.

వీర—నేను ద్వారముకడనుండఁగా నేటికి మూడుదినంబులక్రిందట సాయంకాలంబున యువరాజుగారి మృగారి యంతఃపురంబునకువచ్చి తిరిగి వెండుగడియల కాలంబునఁ దొట్టుపాటుతోఁ బరువిడి పోవుచుండఁగా నేను జూచితిని. ఇంతకుమించి నాకేమియుఁ దెలియదు.

సుద—సుబుద్ధిని విలిపించవలయును.

ధీమం—కీంకరా! సుబుద్ధినిఁ బిలువుము.

కింక—అయ్యో! చిత్తము. సుబుద్ధిగారు! సుబుద్ధిగారు!

సుబు—(ప్రవేశించును.)

ధీమం—(ప్రమాణవచనమును జెప్పింపవలయును.)

సుద—మీరు చిత్రాంగిదేవిగారిని, సారంగధరుని నెఱుఁగుదురా?

సుబు—అయ్యో! ఎఱుఁగుదును.

సుద—సారంగధరునకు మీకు నశోన్యమైత్రి కలదనుట నిజమేనా?

సుబు—నిజమే.

సుద—సారంగధరుఁడు తృతీయా శుక్రవారమునాఁడు చిత్రాంగిదేవిగారి యవలోధంబునకు వెళ్ళియుండెనా?

సుబు—వెళ్ళెదనని నాతోఁజెప్పెను.

సుద—ఎంతసమయంబున?

సుబు—ఒక యామమాత్రము ప్రాద్దుండెడు వేళ.

సుద—సారంగధరుఁ డొక్కఁడెనా? వెంట నెవరయిన నుండిరా?

సుబు—సారంగధరుఁ డొక్కఁడే.

సుద—సారంగధరుఁ డెన్నఁడయిన నిదివఱకు మీహితమును మీఱనా?

సుబు—మీఱలేదు.

సుద—(కూర్చుండును.)

సుమం—(శ్రీచి) ఈసాక్షుల మువ్వరను మఱికిన్ని ప్రశ్నంబు లడుగుటకు నాజ్ఞ వేఁడెద.

రాజ—మంచిది తెలిసికొనుము.

సుమం—సుసౌరమా! పరపురుషుఁడైన సారంగధరుఁ డంతఃపురంబులోనికిఁ బోవుచుండ నీవేల యధ్యంతర పెట్టవైతివి?

సుసౌ—అయ్యో! తల్లియొద్దకుఁబోవు కుమారు నడ్డగించుట యనావశ్యకఁబని యొంది. తిని, కావున నడ్డుచెప్పవైతిని.

సుమం—సారంగధరుఁడు పరువిడి వెళ్ళినవిన్నుట చిత్రాంగిదేవి బలవంతపెట్టబడినట్లు న్నదని చెప్పియుంటివే దేనినిబట్టి యోజించితివి?

మనూ—అయ్యో ! దేవరి కునివస్త్రధారిణియై యుండుటనుబట్టియు, యువరాజు గారు తత్తరముతోఁ బరువిడిపోవుటనుబట్టియు, నట్లాపించితిని.

సుమం—దేవిగారిగతి నుండుట సారంగధరుని బలాత్కారమువలననే యని నిశ్చయింపఁగలవా ?

మనూ—నిశ్చయింపఁజాలను.

సుమం—మనూరయీ ! నీవు ప్రక్కకుఁ బొమ్ము. నుబుద్ధి ! సారంగధరుఁడు చిత్రాంగి దేవిగారి యవశోధంబున కేమిచనిమీఁద నేగెను ?

మనూ—ఆమేడపైవ్రాలిన పావురంబును గొనితెచ్చుటకు.

సుమం—ఆపావురం బెవరిది ? ఆరిఁ దొంటిగా నక్కడకుఁగోవ గతంబేమి ?

మనూ—అది మాళవరాజ నందనుండగు జయనేనునిది. వీరు పం దెమిడుకాలంబున నిరువురి పావురంబులలో నెవరి దైన నీరాజ్యంబునవ్రాలిన సారంగధరుండును మాళవదేశంబున వ్రాలిన జయనేనుండును స్వయముగాఁ దెచ్చియిచ్చుకొనఁనట్లు సమయం బేర్పరచుకొనుటచే సత్యహానికొరవఁకాలక నేనువలదన్నను వినక యొంటరియై పసెను.

సుమం—(కూర్చుండును)

రాజ—సారంగధరా ! నీవు చిత్రాంగిమేడకు వెళ్ళియుంటివా ?

సారం—వెళ్ళితిని.

రాజ—ఈవస్త్ర మెవరిది ?

సారం—నాదియే.

రాజ—అంతఃపురంబున నేమిజరిగినది ?

సారం—(నిరుత్తరుండగును.)

రాజ—నిరుత్తరం బంగీకార నూచకంబా ?

సారం—(తీచుపడును.)

మద—చిత్రాంగిదేవరిని సారంగధరుఁడు బలాత్కారంబు జేసివట్లు దేవేరిపక్షంబున విచారింపఁబడిన సాక్షులు నువ్వురివలన స్పష్టీకరింపఁబడియున్నది. ఎందుచేతనన సారంగధరుఁడు మందిరమందు బ్రవేశించునపుడు తన యౌద్యమాను కూలముగా నుండునటుల రాజు గారు మృగయార్థంబు వెళ్ళినారా యనియు దేవి గారు లోపల నేకతంబుగా నున్నారాయనియు నీరెండుప్రశ్నంబులను దానియైన మనూరమును నడిగియుండుటను బట్టియు ననావశ్యకంబుగా నాపెను కారికాకీరములకు మేఁతఁబెట్టునును మిచచేత స్థలాంతరమునకుఁ బంపియుండుటంబట్టియు

నీతం దవరోధంబును దురుద్దేశముతోఁ బ్రవేశించినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. మం
దిరాభ్యంతరమునకుఁబోయి యచ్చట చేవేరిని సారంగధరుండు బలాత్కరింపని
యెడల లోన రెండు గడియలకాల ముండుటకు గాని పిమ్మటఁ దత్తరపాటు
తోఁ బరుగిడుటకుఁ గాని వచ్చునప్పుడు వైవలన నచ్చట వీడుటకుఁ గాని
మనోరహ చూచునపుడు దేవి మలినవస్త్రధారిణియై విచారముతో నుండు
టకుఁగాని తగిన కారణము లుండవు. కావున సారంగధరుఁడే దోష మొనరించి
నట్లు నిశ్చయమగుచున్నది. సారంగధరునకు నుబుద్ధికి నస్యోన్యమైతి కలదనియు
నుబుద్ధిమాట నెన్నఁడును మీఠలేదనియు బుజువుకాఁబడినది. అట్టి సారంగధరు
నకుఁ జిత్రాంగియైన మోహసంబంధమైన దురూహ చిరకాలమునుండి యతని
మనఁబునఁ బాతుకొనియుండుటను బట్టియే పరులకెవ్వరికిఁ దెలుపఁగూడవని
యీదురూహ తన నెచ్చిలియైన నుబుద్ధికైనను జెప్పక దాచియుంచి యీతరుణము
నాలోచించి పాపిణమనుఁడైన మిత్రుండగు నుబుద్ధి వలదన్నను వినక మందిరంబు
నకుఁ జనియె. అదియునుగాక రాజకుమారులు వివారార్థ మేర్పరుచుకొన్న యీ
పండితులొని పాపురంబును స్వయముగాఁ దెచ్చియిచ్చున క్లేర్పరుచుకొనుట యన
మామైక నీమిచిత్ర నెప్పుడును దోడు నీడవలెఁ దన్ను వెన్నంటియుండు నుబు
ద్ధిని వీడి యేగతంబునందన యభీష్టికార్యమున కేగుట కవకాశము కలుగఁజేసి
కొనియును, అందుచేత సారంగధరునకుఁ జిత్రాంగిదేవిగారియందు మోహముండుట
నిశ్చయఁబనియు నానమయనుండు దేవిని భంగపఱుప యత్నించెననియును
నమ్మఁదగి యున్నది. కాబట్టి యీతప్పిద మొనర్పినందులకు సారంగధరునకుఁ
దగుశిక్షను విధించుటకయి దేవరను బాధించుచున్నాఁడను.

మును—(లేచి) చిత్రాంగి దేవిగారిని సారంగధరుండు బలాత్కరించినట్లు తేలబడిన
వివాదమునందలి సాక్ష్యమునుబట్టిచూడ సారంగధరుఁ డపరాధియనుట కంతమాత్ర
మవకాశము కనుపించలేదు. ఏలయన నంతఃపురస్త్రిలయందు దన్యల కానకలిగ
ననుట కల్ల. అందును దల్లియందుఁ గుమారునకు వలపుజనించెననుట మిక్కిలి విరు
ద్ధము. దేవేరిపక్షంబున విచారింపఁబడిన 12 సాక్షులు నిరంతర మీయమృగారి
మందిరంబునఁ గాచియుండి యామెచేఁ బోషింపఁబడు దానదాసీజనంబులై యు
న్నారు. అదియునుగాక సారంగధరుండు నేర మొనరించుచుండఁగాఁ జూచితిమని
చెప్పెడు ప్రత్యక్ష సాక్ష్యముగాని చెసియుండెనని సహేతుకముగా ననుమానిం
చితిమని చెప్పెడు సాక్ష్యముగాని యంతమాత్రము లేదు. మొదటిసాక్షియైన

మనోరమ చిత్రాంగిదేవి గారి యజ్ఞప్రకారము సేవించుటకొఱ కేర్పడినది కాని యొరుల యజ్ఞ సేరవేర్చుటకుఁ గాదు. అట్టిమనోరమ సారంగధరునిచే నాజ్ఞాపింపఁబడిన కల్పితకార్య మొనరించుట కేగిననుట నమృతదగినది గాదు. ఇదియును గాక మందిరము వెలువడు నప్పుడు సారంగధరుడే బలాత్కరింపఁబడిన ననంగీకార మ్మునఁ దత్తరపాటుతోఁ బరువిడి యుండవచ్చును. కావున సేర మితఁడే చేతనాఁడని చెప్పుట కిదియొక కారణము కాదు. సారంగధరుఁడు మందిరమందు దురూహతోఁ పువ్రేకించినయెడల నచ్చట జాగరూకతతోడనే మెలంగుచుండును. అట్టివాఁడు తన కపాతకరమగు సాక్ష్యము నీయఁదగిన తనవైపలువను మందిరమందు విడిచివచ్చుట పొసఁగదు. సారంగధరుఁడు బలాత్కరింపఁ బడుటలొఁ దనవపసం బవహరింపఁబడి నందుననే దానినటవిడిచి పరువిడియుండవచ్చును. కాని లేనిచోనట్లు పరువిడుటకుఁ గాని వస్త్రాంబువిడుటకు గాని తగు కారణంబుకాన్పింపదు. కావున సారంగధరుఁడు దోషియనుట కిదియొక కారణము కాదు. ఎవరిరాజ్యమునఁ బావురంబువ్రాలినవారు స్వయముగాఁ దెచ్చి యియ్యవలెననుమాట జయసేనునిచే నుడువఁబడినది. కాని సారంగధరునివలన కాదు. రాజధర్మమునుబట్టి యితఁడందుల కంగీకరించుట యుచితమే. జయసేనునిచేఁ దెంపఁబడిన పాపుఁ యు చిత్రాంగిదేవి గారి మేడపై వ్రాలిననియుఁ దానచ్చట కేకతంబునఁ బోవవచ్చుననియు నుండుగ నే యూహించి పైబంధమున కంగీకరించెనని చెప్పుట శకవివాదముగా నున్నది. అందుచే సారంగధరునకు మనంబున దురూహ పాడమియుండెననుట కివి కారణములు కావు. సారంగధరుఁడు సర్వకీలుండును నుగుణాకరుండును జేతేంద్రియుండు నగుటచేఁ దనకుఁ దెలిసినవఱకు యధాత్మని యొప్పుకొనియె. ఇతని గుణంబులఁగూర్చి దేవర కెఱుంగరాని దెద్దియుఁ గానరాదు. సారంగధరుఁడు నిద్రొప్పి కావున నతనిపై నక్కఱముగాఁ దేఁబడిన యాసేరము తొలగించుటకుఁ బ్రాధికాంచెద.

రాజు—ఒకానొకసమయంబునఁ గళంకమనస్కులు ధర్మజ్ఞులుగను మంచివారు కళంక మనస్కులుగను గాన్పించుచుండురు. మోహవిషము మెట్టిజ్ఞానము కలకారిలైన సవినీతులఁజేయును. అట్టిమోహముగల పురుషులకు ధర్మాధర్మ విచక్షణయందు మనసుచొరదు. అందుకు నట్టిమోహంబుచే బీడింపఁబడుచున్నకు బుగుషప్రయత్నములేనిచో శ్రీలు తమంతతాము పైకొనిరనుట విననివిషయము కావున సారంగధరుడే తప్పుచేసేయుండునని నమ్మితిని. ఇందులకు మీ యభిప్రాయమేమి ? (ఉపసాద్యివాకుల నడుగవలెను.)

ఉపపాద్య—సారంగధరుడు గుణవంతుడైనను విచారణాంశంబులంబట్టి దోషిగాఁ గన్పించుచున్నాడు.

రాజ—అంతఃపురద్రోహికిఁ బదకరంబులు ఖండించుటయే శిక్ష కావున నట్లుచేయుటకుఁ దీర్మానింపఁబడినది.

సారం—

చ. కనబడు ప్రాణిసంఘము లొకానొక వేళకు నైన నప్పమై
చనుట నిజంబుగాన మదిజూపున కేమియు నేద్యఁగాని పా
వనతరవంశముకా జెలుపఁ బాతకీసేల జనించి నాడనా
యని పదియంత లెక్కుడుగ నశ్రుకణంబుల నింతు భూవరా.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

గద్య—ఇది అష్టావధాని విష్ణుభట్ల ముద్రహృత్ శ్లోకవర్
ప్రణీత సారంగధర నాటకమునందలి
చతుర్థాంకము.

సారంగధరనాటకము.

పంచమాంకము.

—

రాజభవనము.

(రాజరాజనరేంద్రుడు చిత్రాంగితో ప్రవేశించును.)

రాజ—

చ. గొనముల పోవుచుద్దలనుగూర్చెడు కుట్టవివేకకాలి కాం
చనసమవర్ణవిగ్రహుఁడు సర్వసులక్షణసంయుతుండు పా
వనచరితుండు పున్నెములతంటని నమ్మినపుత్రుడప్పుడే
సెననుచు జంప బంపవలసెన్ కఠినంబులు రాజధర్మములే.

చంప కువేక్షించిన రాజా తన కుమారుఁ డగుటచేఁ దప్పుఁ జేసినను క్షింప
కూరకుండె. మఱియొకరినయిన క్షింపఁదా ? ఇంతకు మోహపాశ బద్ధులకు
ధర్మంబు గడుదూరంబని పలుదెఱంగుల నిందితురుగదా యని యట్టికఠినకృత్యంబున
కొడిగట్టితివి. హా రండీ! సారంగధరా!

చ. ఇలఁగల సద్గుణావళుల నెంతయు నారసి పోవుజేసి పెం
పలరెడు ముద్దుటందముల నన్నియు నొక్కెడ మద్దఁజేసి నిన్
బలుపురిలోనఁ జేరుగను వాంఛను గల్పనజేసి ఫలపుం
దలమున నిట్లు వ్రాయుటకు ధాతకు నెట్టులఁ జేతులాడెనో.

చేతులాడకేమి? కన్నకొడుకును గానలో ఖండింపుఁడంచుఁ జెప్పుటకు నాకు
నోరాదలేదా?

మ. అకటా! యొక్కఁడనైనీవు మనియున్నట్టేని నానాటఁ జం
ద్రకులంబెంతయుఁ దమ్మితంపరగుచున్ ధాత్రీతలంబంత న
త్యలంకసీతిఁ బొల్పునంచు మదిలో నానీంపఁ గొంతెమ్మతో
రికలయొగడ నాదుకొరికలు రండీ! నాయథాగ్రంబునన్.

చిత్రాంగి—నాథా ! ఊరడిల్లుడు.

(తెరలో) హా నాథా ! హా పుత్రా !

రాజ—హా నాథా యని నామధ్యకొడలు కనకాంగియే హా పుత్రా యని రత్నాంగి యే వచ్చుచున్నారు. వీరి మోముల నే నెట్లలఁ జూడఁగలను, చూడకేమి.

మ. ఇట నామూలఁగనుండి వాధాకమునం దీ రాజ్యము న్ముని పి
మృత్యుఁ జాపంగఁ దిలోదకంబులిడు తస్మద్గోత్రము స్వేయ సే
యుటకే నెవ్వనిపైన నాననిడినానో వానినే చందఁబం
పుటకుఁ జేతులమీఁదఁ బాడువిధిసఁ బుట్టించి యుండెంగదా.

రత్నా—(ప్రవేశించి తనలో) అయ్యో దైవమా ! కానకయొక్క కుమారునిఁగాంచి
వానిచేతులమీఁద మన్నయ్యెడఁ గంక నాకేమి యనుకొనఁగా నిట్లునిరించితివా !
సారంగధరుఁడు కాఁడా యని యనిపించుకొన్న వాఁడివృద్ధిట్టి తప్పానరించునా !
ఏమి కాలవైచిత్ర్యము. /

సీ. అంతఃపుత్రంబున కరుగ నీతిలువాఁడు సెజ్జగీమునకెట్లు చేరినాఁడో
తలయొత్తిమాటాడఁ ద్రపసుజెందెడువాఁడు ప్రల్లదంబుల నెట్లు తల్కినాఁడో
కుసుమకొరక నులక గోటగిల్లనివాఁడు కొనులియొడరెట్లు గుచ్చివాఁడో
పరకాంతలనుదల్లి పగిదిఁజూచెడువాఁడు పినతల్లి నేమాట్టి వేడివాఁడో

గీ. కరుణ నెల్లవారికి నీతిఁగఱపువాఁడు । తగుదునని కాపరియొట్టి తలఁచినాఁడో
అక్కటా నమ్మకాలఁ జిత్రాంగి మాయ । చేత నీపాటొదవ నేయి చెప్పవల.

ఓసీ ! చిత్రాంగి ! యింతపని జేసి కడిగిన ముత్యమువలెఁగూర్చుంటివి? కాల
చక్రము తింగినది. కావున నెవ్వడో చచ్చినట్లుంటయే సర్వవిధంబుల శ్రేయము.

(పత్రి) నాథా ! పుత్రైవితృ పెట్టుము.

ఉ. కానక కానకెట్టులెటో గాదిలికూనను బోతగాని నీ
నూసుని జొక్కనిం గని వసుంధరలోఁ దలయొత్తినాము నీ
వేతును నిన్న మొన్న ధరణీశ్వర పీనినిఁ జంకుఁ బంపెద
కానకు భగ్గుభగ్గుమని కాలడునగ్గినిఁ బువ్వువైతురే.

ఏకపుత్రవిషయంబు కార్యము గలించిన పిదప సంతోషించిన నావంశయు
లాభములేడు. కావున దూర మాలోచింపుడు.

రాజ—పుత్రైవితృదుఃఖముచే నిట్లుపలుకుచుంటివి. కానీ, మండు మనకువచ్చునింద నెఱుం

గళపోయితివిగదా? అంతఃపురద్రోహిని గాఁజేతులు ఖండింపుడంచు బెద్దలు విధించిరి. కావున నీశిక్ష తప్పదు. ఓరత్నాంగీ!

చ. ఎవనికుభంబుగాంచి జగమేలినయట్టుల సంతసించువో
యెవనిని నల్వరౌనఁగ దృష్టిభయంబున రక్షఁగటైదో
ఎవనిని జీవజీవమనియే తలపోయెదో వాని నీ నుతుకా
భువినిఁ లేనివానినొ పుట్టనివానిని తలంపుమా!

రత్నా—అట్లు శలంచి యూరిడిల్లుట యెట్లు పోనిమ్ము.

చ. తనయునిఁగోడలిక నన్నును దగ వనంబున కంపుత్రాణముం
డిన బలుసాకువైనఁదిని నిల్చుము నాలుగు నాళ్ళు ఘోరిశి
క్షను విధింపకయ్య యిటు గాటికిఁ గాళ్ళనుఁ జాచినట్టి ను
ర్జ్వలకును త్రాణమన్న మదిగోయఁగ నోపని తీపియేగదా.

రాజ—మానినీమణి! ఏల యిట్లుపలికెదవు. నాకుమాత్రము దుఃఖంబు లేదనుకొంటివా?
ఆడుది యెలుగెత్తియెద్దును. మగవాఁడు లోలోపల గృహించును. నేనిటనుండుట
తగదు. (నిష్క్రమించును.)

రత్నా—చెల్లెలా! చిత్రాంగీ! పెక్కకాలంబు బిడ్డలులేక తుట్టకుదకు నాపరమేశ్వ
రానుగ్రహంబున నీయొక్కకుమారునిఁ గంటిని. నాకుఁ బుత్రుండై నీకు బుత్రుఁడు
కాఁడా? ఎట్లులైన మరణంబులేకుండునట్లు రాజగారిలోఁజెప్పి బిడ్డ బిడ్డాయటంచు
వాపోవు నీదీనురాలికిఁ బుత్రభిక్షము పెట్టుము.

కన—(ప్రవేశించి) అమ్మా! యీలోడలినిఁ గరుణాదృష్టిం బరికించి పరిభిక్ష పెట్టుము.

చిత్రా—ఓసీరత్నాంగీ! రాజారలేడుగదాయని కుమారునిఁబంపి యంతయాగదంబు
చేయించి తుద శేమెగమును బెట్టుకొని తగుదునని సిగ్గులేక చెల్లెలా యని నోరంత
తెరిచి పిల్వవచ్చితివి? నీకు మొగమెట్లు చెల్లెను? కడుపులో లేని ప్రేమ కాఁగలిం
చుకొనిన వచ్చునా? మాటలందు గన్నయ్య, పెట్టునందు సవతితల్లియనట యిట్టివే
కాఁబోలు? ఇట్టిది నీకుఁ దగునుగాని మరియొకరికిఁ దగదు. (నవ్వి) చాణచాణ
నేనా పుత్రభిక్ష పెట్టదానను. గొడ్డురాలనని జాలితలంచి నీకుమారుడే నాకుఁ
బుత్రభిక్ష పెట్టవచ్చువాడు.

కన—శివశివా! యెంతమాటనంటివి. ఈయమ్మ తనకుమారుని దుష్కార్యమునకుఁ బంపు
నంత యనివేకురాలా! ఈమె మాట నటుంచుము, ఆయనయేయైన నిట్టిదుర్వృత్తికి

జొరబడునా? పరదారయ్య గన్నెత్తనివాడు పినతల్లిని నిన్నుగోరునా? ఎక్కడ చూటులివి?

చిత్రాంగి—(తనలో) వీ రనినట్లు సారంగధరుడు తప్పుచేయలేదు. (యోజించి) చేయకేమి నేనంతగా బతిమాల బెడచెవిని బెట్టలేదా? ఇంతకన్న నేనుకన్న కావలయునా? (ప్ర) ఓసీ కనకాంగీ!

ఉ. లోకవినిందితంబయిన లోపముజేసినవాని హీను ను
శ్లోకుడటంచువందిగతి స్తోత్రముజేసెదవేల మంటినే
కాకలగన్నపెడియని కల్లలబల్మెద వత్తకన్ననే
దాకులనెక్కుడే చదివినట్టివెలందివె యెంతవానవే.

రత్నా—(తనలో) ఈమె యిట్లుచున్నది. నాకొడు కేమైన దప్పారించెనా యేమి? (యోజించి) కాదు కాదు. నానిగణము నాకు తెలియనిదా? ఈమె యెంతకైన దగును? (ప్ర) చెల్లెలా! నాకన్న నిన్నెప్పుడు గౌరవంబుగాఁ జూచు నీతనయని యందు నీవే దయవిదనాడినచో లాతివారు దిక్కుగుదురా? పాపంబన్న భయంపడును. ఏమియు నెఱుంగఁడు. ఆకలియెఱింగి, అన్నయ బెట్టిన దినును. లేకున్న నూటకుండును. అట్టివానిపై నీకలుకఁగేల?

చిత్రాంగి—

ఉ. చాలునజాలు జక్కటులు చక్కగదిదకు నొటిలోపల
శ్వేలును బెట్టినం గరువనేరఁడు చేతుల వెన్న బెట్టిన
బోలఁగ మ్రింగ నేరఁడు నువుత్రుఁడు కన్నులనైన విప్పఁగాఁ
జాలని పొట్టిపాపఁడు నిజంబుగనీవును నంగ నాచివే.

కన—అమ్మా! జీవితేశ్వరుని బాసి యింక బ్రతుకగలనా?

సీ. సహధర్మిణీచి శతపత్రమునకన్న బ్రాణనాథుండు ప్రభాకరుండు
దారఘనన్మయవారిదంబున కెంచ నాత్మనాథుండు జంఘానిలండు
భవసముద్రతరణజాటువగార్హస్థనౌకకుఁ దయతుండు నావికుండు
జాయావినుతచారు సౌందర్యవనమున ధ్రువముగ నిజమనోధవుండు మధుండు.

గీ. నిఖిలజనసతప్రపంచూరినిధులఁజూప నాత్మవల్లభుండల భానురాంజనంబు
అట్టి జీవితేశ్వరునికాసి యెట్టులొర్తు. బ్రాహ్మలేక నేలబడినవల్లిభంగి.

కావున నెటులయినగరుణించి పతిభిక్షుఁడెట్లుము.

చిత్రా—చాటుజాలు, ఈగొడవనాకేటికి దావరించె. నావరాభవంబునకే లోలో
పలఁ గుందుచుంటిని. ఇంతయవమానంబు మీకుఁ దటస్థమయిన మీరీ నీకులు కంచు
గీచినటులు వేయింతులు పెట్టుకొని యుపన్యసింతురా ? ఓసీ ! కనకాంగీ !

ఉ. ఇంచుక సిగ్గులేకఁ దలయెత్తుచు నీవునుగూడ నొక్క స్త్రీ
వంచును విఱివీగి వెలయాలివిధంబునఁ గాలునేతులా
డించురు నీకులంబలికె దింకను గృంథము కట్టునూరు మా
యించెద నొక్కమాలఁబడి యెప్పుడొచ్చిన యట్లులేద్యుమీ.

రత్నా—నుగుణరత్నకరుడగు సారంగధరుండిట్టి తప్పునీయనేకేయఁడు. ఒక వేళ
జేసిన నేదియోయొకవిధముగా శిక్షింపఁజేసి వినతల్లివి నీవే మన్నింపకుండిన నింక
గత్యంతర మేది ? గడ్డము పుచ్చుకొని బ్రతిమాలెదను. (సమీపించును)

చిత్రా—నాసమీపంబునకు రాకుము. దూరముగాఁబొమ్ము.

ఉ. వంచన బుద్ధివోవిదక శీననుదాకకు దాచినట్లుగా
వించినతప్పుప్రార్థనల వేరిమిలోపలఁ గప్పిపుచ్చుచుక
చంచితనంబుజూపుడువు మన్యఁ నీకును గాదు నిన్ను ని
ర్మించిన బ్రహ్మకైనఁ దరమే విరమింపక వాఁగఁజేటికొ.

కన—అమ్మా ! పుత్రద్రుఃఖముచే నీమెయుఁ బతివిత్రాగద్యుఃఖముచే నేనుఁ నిటులఁ బతి
తపించుచు నదేపనిగా బతిమాలుచుండ జాలిగొనవేమి ? ఎన్నితప్పులున్న మన్నిం
పుము. ఈదుఃఖసాగరంబునుండి దయాయానపాత్రంబుచే నొడ్డుజేర్చుము.

చిత్రా—నీవుమాత్ర మెక్కడనుండి వచ్చినావు ? ఆయత్తుకుఁ గోడలవు కావా ?
మిమ్ము నిద్దఱిని నా బ్రహ్మ యేకలగ్నమందే సృజించినాఁడు.

చ. బుడిబుడి యేడ్పులేడువెత. బొందినయట్టులఁబ్రజినిట్టిగా
రదమునెవండు శేర్పవడిఁద్రవ్వెదఘోరలు నిల్బుతావులక
గుడగుడయోజవల్ సలిపి కూర్చునియుండినచోట్ల గుంటలు
నృదునుగయాళి కోడలవు నైజము టక్కులు నీకున తకుక

రత్నా—చెల్లెలా పాలముంచినను నీటముంచిన నీదేభారంబు. మాబ్రాతుకు నీపాలఁ
బడియె. కృతఁజూచుము. నీపాదంబులను గట్టుకొంగుము. (అట్లుచేయఁజోవును.)

చిత్రా—నాపాదంబులను బట్టుకొనుట యెందులకు ? పొమ్ము.

చ. అవునవు నందినక నీగయె నందకయుండినఁ గాశ్వుపట్టికొ
దువు పయి శేమెఱుంగ వెటుదోచిన లోఁ బదియంతలుండవే

దినమున గాఢిహార విని దీనతనొందిన రాత్రి నర్మదా
దవులక దాటునక బలుకు దబ్బరయ్యానె గయాభియ్యల్లి.

రత్నాం—(తనలా) కాలచక్రంబు కలక్రిందగుటచే వంగ నెత్తిమీఁద మఱిత కాళ్ళు
పెట్టుకున్నది, ఈగొడ్డురాలికి బిడ్డలతీసి యెక్కడ ? (పొ) చిత్రాంగి !

ఉ. నల్లగనున్న నీరయని నమ్మచుఁ దెల్లగనున్నబాలుగా
నుల్లమునందు నమ్మ సుకుమోముక భర్తను జీగొంగునన్
దెల్లగ నేర్పుమీఱ ముడివేసితివం చన్వతంపువాక్యముల్
కోల్లలుగావచించి యిటు ఘోరముఁ జేయఁగ నీకున్యాయమే.

ఇంతకింత మాటగట్టుకొన్నట్టు ముంచున్నది. నవ్వుతోఁజేసి నెత్తిమీఁదికివచ్చి
నప్పడేడ్చుచు ననుభవించువారెందఱు లేరు. ఓ దైవమా !

కా. నీకుంజుట్టుమె దాచనే మొసఁగెనూ నీ సంతతిక సాకెకే
యేకట్నంబును గప్పెనూ తలకునేదేఁ ద్రవ్వి యెత్తించె నో
యీకారుణ్యవిహీన నానవతి యిస్సీదీని చుట్టబురై
నాకుఁగూర్తువె కవ్వసంఘముల నన్యాయంబు గా నయ్యయో !

చిత్రాంగి—భగవంతుఁడు నీవాఁడననేమి ? నావాఁడననేమి ? న్యాయంబు పక్షంబు
వాఁడు మహాపతివ్రతా శిరోమణిని నన్న బాధింప నాయకును రూరిక
పోవువా ?

రత్నాంగి—

క. కులముద్ధరించువాఁడు కు । కలమేలఁగ నున్నవాఁడు తిప్పెడి నీక
న్నులు చల్లపడెఁగద యిలం । దలకుం జుట్టుకొని తినుకుకగును నటంచుకా.

కన-ఉ. అమృతచెల్లనారివయి యారయ నాపతిపాల మారివై
తిమ్మహినీపువట్టినది యెల్లసుబంగరు నయ్యె నీర త్రా
ణమ్ములుకూడనిట్టి తరుణంబున నీయరచేతనుండె ప
క్షులునఁ జేయి పెట్టుకొని గాంచుమునిద్దర నీవహుర్నికల్.

చిత్రాంగి—ఓనీరత్నాంగి ! కనకాంగి ! మీకండ కావరంబింకను తొలఁగ లేదా ? చూడుము
మీపాట్లు —(అనునభోక్తాక్షిలా)

తత్నాం—

గీ. కొడుకుదక్కు నేమోయంచు వడఁకుచుంటి । నింతదసుకింక సుతిహీననేనుపడక
సొమ్ములున్న పుర్రంద్రికిఁ జోగధయను । గాని లేనిదానికి నుంకదేనిఁగలదె.

చిత్రా—మీతోడ నాకు బనియేమి ? మిరిద్దఱు కట్టకట్టుకొని గంగలో దూకుడు.

మీమొగములు చూడరాదు నేనుబోయెద (నిష్క్రమించును.)

రత్నా—హా దైవమా ;

అ. కూడు సుడలేక కొఱవిదయ్యంబుల । చెంతి గాపురంబు నేయవచ్చు

గాని బ్రతుకుగూర్చి కంటనీరును బెట్టు । సవతితల్లియొద్ద సలుపరాదు.

కావునఁ బగవారికైన సవతితల్లి ముమ్మాటికి వలదు.

కన—

గీ వనమునకుఁబంపె నీరేడువత్సరములు । దిరుగుచుండు రామునిగైకనుతుని ధ్రువుని

దపమునేయఁబంపె సవతితల్లిలగుట । గాని యింకఘోరంబేరుఁ గాంచలేదు.

రత్నా—కొడలా ! ఇకఁ జూడఁబోయి చూడఁబోయి నాతనయునిఁ జూడబోము.

ఈజన్మమునకుఁ గడసారిమాపు చూచెదముగాక పోదము.

కన—అయ్యో ! దైవమా ! నీవింక మాకులేనా ? (ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

(తలవరులతోడ సారంగధరుడు ప్రవేశించును.)

దీక్షు—ఓరీ బావా ! ఎక్కడతా !

అ. విఠిచికట్టుటందుఁ బెడఁతొక్కలనుబట్టి । చదువుతోడవీపు చలుచుటందు

నొక్కవేటుతోడ గ్రక్కునమెడఁద్రుంచు । టందుఁబండితుల మీఁ కెందుఁగలరు.

వక్ర—అవునుగాని యీస్వామినిఁ జూడఁగా జాలిపుట్టుచున్నది. (తెఱిగి) హా.

కొడకా ! హా దేవుడా !

సారం—

అ. కొడుక కొడుక యంచు గోలపెట్టుచున్నట్టు । దేవుడా యనుచు నదేవనిగ న

డలుచుఁగొమ్మ కటకటా వచ్చుచున్నారు । శోకమిట్లుగాంచె నాకృతులన.

వీరమోముల నెట్లుచూడఁగలను. చూడకతప్పనా ?

రత్నా—హాతనయా ! ధృతతనయా !

నీ. జ్యోతిష్కలరుడెంచి జాతికంబులఁ గాంచి నూతొడ్లుమనునంచు నుడివినారు

సాముద్రీకులువచ్చి జయశ్రేణులనుగాంచి వసుధనేలనటంచుఁ బల్కినారు

పాధింపులేతెంచి వదినపద్మనుఁగాంచి శ్రేష్ఠుడగునటంచుఁ జెప్పినారు

ప్రాజ్ఞవర్ణులువచ్చి రత్నాంగిసూచిన సోములపంటంచు నుడివినారు

గీ. గాని యొకరైనవంతిలోఁ గానికత్తి । పడయునంచు ముందునరిసి పల్కెరైరి

కొడుక వారు ముఖప్రీతికొఱవనట్లు । లాడియుండిరి కాబోలు నవృతములను.

చ. పాల తుకనూయచేబలుకు బొంతుల భూరమణుండునమ్మి యే
వలనను తప్పలేని పసిబాలు కరాంఘ్రుల. గోయుడంచు వ్యా
కలనును జెంద కాజ్ఞనిడఁ గుత్తిగురాలు సపత్ని పెట్టుమం
దులు తలకెక్కఁగానియెడ దోసములిట్టివి యెందుగంటిమే,

సారం—అమ్మా ! నీవిట్లు విచారపడెదవేల ? కాంతింపుము.

చ. ధరణిపు దూరకమ్మ పినతల్లిని నీనునఁ జూడకమ్మ నా
కరణిననుగు నెచ్చెలులఁ గాంచుచునుండఁగదమ్మ నీకు నా
కు ఋణముదీతెనంచు నికగుండెను తొయిగఁ జేకొమ్మ మం
దిరమున నుండుచుమ్మ మది దీనత శోకిలకమ్మ యిమ్మెయిన్.

నన్ను మఱచిపోయి నావాక్యంబుల నొక్కటి నఱవకయ్యుండుము. అదియేదియన,

చ. అతిభరమైన యాన కడుగైనను దాటవు దేనినమ్మియో
సతతము పాదసేవనము సల్పుచునుండువు దేనినమ్మియో
ఱుతివ నొకర్తుడెచ్చినను నాత్మనుగొంకవు దేనినమ్మియో
నుతుఁబతి చంపఁబంపెనని నుంతయుదూరకు దానినమ్మియే.

ఇంతియేగాక నామరణంబునకు మా పిన్నమ్మగారే కారణమని యెంచకుము.
ఏలయన.

చ. నిలుపుదునన్న నాయునురుసీవు సమధఃతః బొందనట్లు నా
విలయముకై సపత్ని యొకవేళను గాంచిన శక్తిగాంచుబో
దలుకను బూనక మెపయి నాత్మజా కర్మఫలంబుగా మదిం
దలఁపుము మంచిచెడ్డలను దల్లిజనమ్ములు నేయనేర్తురే.

కన—హా పాశ్రేణ్యరా!

సీ. నూనూఁగుమీసాలు గాననావేలనే యాయువుసంహాట నరయనైతి
గలనైనఁ బలికిబొంకని నిన్ను మోయఁగఁ బృథ్వికిన్ బరుపాట నెఱుంగనైతిఁ
గన్నెఱ్ఱగానుండి కామించిపిన్నత్త నిన్నిట్లు వెతబెట్టు పెన్ననైతి
మీమాతమీనారి నీమాడ్కి దుఃఖవాధినిఁ బడఁద్రోయటఁ జెలియనైతి

గీ. నక్కటా యేమితెలియని యబలనైతి । నొక్కవేర్చెనవచ్చి నిన్నొమఁడయ్యె
నింక నేయిచ్చదైవంబు నేనుగొల్తుఁ । గప్తములఁబాపుడేవుండు కలఁదొ శఁదొ,

నాథా ! పరిణయసమయమున,

చ. గళమునఁ దాళిబొట్టులలిగఁజైడు దిప్తమనందు ముత్తపః
ఫలము ఫలించెనింకఁ గొఱవాసెను ధన్యతఁగంటినంచు నే
దలఁచితిఁవ్యధృక్షయ్యెనది తానొకటంచఁగ నైవ మొక్కటిం
దలఁచునటన్న వాక్యమె యథార్థమాగా- జనె నేమిసేయుదుకా.

సారం—

గీ. మృగయుభంగిఁ గారుణ్యంబుమిగులమదినిఁ । చొలఁగికటకటా నీదుగొంతునకు చిగువు
గాఁగఁబోసిన యొరితొడుగానియిద్ది । కాంతమంగళసూత్రంబు కాదుకాదు.

సుబు—(ప్ర) ఆయ్యా! మిత్రమా! నీయవస్థ యెంత సంతాపకరంబయినది.

సారం—సఖా ! నుబుద్ధి ! వగవకుము.

చ. కనులనుగాన కెవ్వరికిఁ గాని విపత్తును కేసి నాఁడనూ
మునుపటి రామానందు నదిమూడెను దప్పక నేటిరేయితో
వనజభవుండు నాకిదిన బలైముచెల్లెనుగాన నింక నే
మనఁగఱవయ్యె నీకుఁజెలి మాతకులిద్దఁడుఁగాంతుఁడాలికిఁ.

ఇంతకు జననమరణఁబులును వియోగసంయోగంబులును బ్రాణులకు నైసర్గి
కంబులుగదా ! మనమేమి చేయఁగలము.

సు.నీ. అనుఁగుసంగడికాఁడయని కడ్చులామాట ని కేరునాతో వచింతురయ్య

ర—అహ్మాయనఁచుఁ బిల్వనాదట నెవ్వారిజేరి మొగమునెంతో నేసికొందు

క—నెవ్వనిపొదంబు లింక నేభవవార్ధి నాకగానిచ్చలునమ్మరాన

సు—మంచివెడ్డలఁజెప్పుమఁచు నింకేరునాపాలికి నిరతంబు వత్తురయ్య

రత్నాం—

ఆ. ఏనిచుంచుదువ్వి యెల్లలోకంబుల । నేలినట్టులింక నింపుగొందు

నేనినింకనాదు ప్రిణంబుకంటె వి । కేషముగఁదలకుఁ జెప్పుచుయ్య.

మత్తకోకిలలు.

రత్నా—ఏలసంపదలేలభోగము లేలజీవనమేలరా

పాలుకారదు కాలుఁబాసినఁ బ్రాణమేగతి నిల్పురా

సారం—మేలువచ్చును గీడువచ్చును మేదిసేకులకేనియుకా

గాలకర్మముచేత దానినిఁ గాంచకుండఁగళకమే

సుబు — మమ్ముసాకెడు తోడవంచును మానపంబున నమ్మితిన్

వమ్ములయ్యోను వాంఛలన్నియు వంధ్యసూనుని కైవడిన్

సారం — ఇమ్మహీస్థలిఁ గోరినట్టుల నెవ్వఁడేరియ్యఁబొందునా

తమ్మిపుట్టువు వ్రానిచొప్పునఁ దప్పక నని నమ్ముమా

కన — ఇంతలోపల నింతలోనని యెన్నఁడేననుకొంటినా

వంతఁ బెట్టఁగఁదమ్మిచూలికి వైర మేది తలంచితన్

సారం — నుంతయేరియ్యు ముందుకార్యముఁ జూడకకృష్ణమెయేరికిన్

భ్రాంతిఁజేసిన పాపమొందఁగ బ్రహ్మదూరఁగఁబాడియే.

సుబు — అలసెప్పిన పలుకనమ్ముచు నాత్మజాతునిగతిన్

గాలు నేతులఁ గోయఁబెను జ్ఞాతలేకులఁ గంటిమా

సారం — క్రాళింబుదిని నీతిసెప్పిన రాజరాజనరేంద్రునిన్

బోలదూరఁగనీకుఁ బాడియె పుణ్యపాపములెన్న వే.

సుబు — వారివీరిని దూరలాభము వచ్చునే యినుమంతయున్

సారసారకు నిన్నుచూచిన సంభవించెను శోకముల్.

సారం — బోడపోయన నిట్టులేద్యఁగ బొందకుండునె కట్టమున్

వీరులాపద వేళధైర్యము వీడియుండుట ధర్మమే.

సుబు — మిత్రమా ! నీవెన్ని చెప్పినను శాంతించుట దుస్సరము.

సారం —

క. ఎన్నెన్నో చందంబులఁ గన్నీరిలమీఁద నదులగతిఁ బారఁ నో

యన్నవగతు యద్వప్తం । తన్నప్తమ్మును బుధోక్తి తన్నెయొందున్.

మిత్రమా ! మీరాత్మకుఁ గుండుచూంటిరా లేక యీపాడు మేనునకుఁ గుండు

చూంటిరా ? పాడు మేనునకైన —

గీ. అత్మబాయ పిదప క్షణమైననిలువ । నీని యీదేహమునకు మీరేద్యనేల !

అత్మ శేయినచో —

గగనరీతిని నాశంబుఁ గననియాత్మ । కిటులనంతకుమున్నె మీరేద్యనేల !

కావున మీస్వాంతంబులందలి చింతదొలంగుడు.

రత్నాం — హా ! తనయా ! దుఃఖదావానల దండవ్యాధున మానసులకేమి చెప్పిన నేమి
లాభము? మాకు గతియేది?

నుబు—ప్రాణసఖా! చిత్రఘటంబులలోని జలంబు చందంబున మాళోకాకుల మానసం
బుల నీపదుపదేశంబులు నిల్వకున్నవి.

సారం—(తనలో) హాదైవమా! నీరీ కంఠకంఠకు వంఠ హెచ్చుచున్నది.

సీ. ఏహావమెఱుంగని యీచిన్నతనమున వచ్చినదిదక్షై వగతునొక్కొక్క
కనిపెంచి పెద్దవానినిఁ జేసి యిల్లంగి వండుకలెల్లై వగతునొక్కొక్క
అధాంగలక్ష్మియై యలరారి వెనువగ పాలైనభార్యకై వగతునొక్కొక్క
మఱపునైననక మఱువక వెన్నంటి వనటనొందుచెల్లై వగతునొక్కొక్క

గీ. దేనికినిచింతనొందదు నేనుగాన । నిందవెదబాపి మాతృపత్నీ సుహృద్వి
శ్లేషహాహ లతాచేదనీధవరముఁ । బరమకరణ నొసంగుమాపరమపురుష.

ప్రస్తుత నూర్యాస్తమయ చంద్రోదయ వర్ణనంబులచే వీరిదూఱుం బుపశమింపఁ
జూచెద, (త) ఆత్మ నూర్యాస్తమయమగుచున్నది, ఆటచూడుము.

గీ. సమయకీరంబుచంచాపుటయునుండి । యస్తగోత్రంబుమీఁదుగా ప్రస్తమైన
యరులు బింబంబుతో యనరులుబింబ । మపరవారాకిలో వ్యాజనదిగొకంటె.

రిత్యా—(ఆటచూచి) నాయనా !

సీ. లోకబాంధవుడౌట లోకులకష్టంబుఁగనిపైపలేనంచుఁ జనియెననఁగఁ
గలనైనవెతలెఱుంగని బాలుకతలెల్ల వేల్పులకెఱిగింప వెల్సేననఁగఁ
గర్మసాక్షినిదన్న మర్మంబునదుగక పోయిరిసీమంచుఁ జోయెననఁగఁ
సారంగధరగ్రహచారంబు సారంగధరునకుఁ జెప్పంగ నరిగెననఁగఁ

గీ. నినుఁడు దుఃఖాబ్ధిలో ముగ్ధనినుఁడనెను । మనుట యేటికెచపరాబ్ధి మునిగుననఁగ
వనజమిత్రుండుగ్రుంకె దుర్వినుమలందఁ । బ్రజలొక్కింతయును గానరాఁడనంగ.

సారం—(తనలో) ఊరడింపవలయునని ఏదియో చెప్ప నీమె యీసంబంధముమాత్రము
విడువలేదు. పోనిమ్ము. నామిత్రుని మఱిసింపజూచెదను. (ప్ర) మిత్రమా
నుబుద్ధి!

సీ. ఎలమిరేకాపు లేయెండ పైరును బెట్టబోలఁజల్లిన విత్తనాలనంగ
వేల్పులతోవయక విస్తీర్ణవనములో లీలకోనీలుమల్లెపూలనంగ
సమయారజవరుండు సంపాదనముజేసి యమ్మబెట్టినముత్తియాలనంగఁ
గాలకాపాయుధ కరిపద్మమననుండు మంజులస్ఫటికాక్షమాలనంగ

గీ శార్వరీ చంద్రుల విని మాసమయమందు । గ్రాలజల్లుకొనెడు రిల్ బాలనంగ
దారలరాకె నలరాజు తఃలిరాఁగ । ఖచరలిచ్చు కుముద కోరకాలనంగ.

నుబు—మిత్రమా అటుకాదు వినుము

ఆ. అలితస్థుఁగాన కాశ్మజాదండంపఁ । దగదురేనికంచు గగనమనెడు
నల్లపలకమీఁద నాకులువ్రాసిన । యక్కరాలనంగ రిక్కలాపె.

సారం—(తనలో) ఇతఁడును మాయవృత్తిగారిదారి నే యవలంబించినాఁడు, ఏమిచేయు
దును కానిమ్ము. ఏమియుఁదెలియని నాయుంతినయిన నూరడింపఁజూచెదను. (ప్ర)
సశీ! చూడుము.

సీ. అమరలోకాధీశ మార్కాగ్రతలమన నిలిపినసామాన్ కలశమనఁగ
సమయభుజంగుండు శక్రదిక్పాలకుఁ బంపినవెలలేని పవదమనఁగ
యాపి నీమానినియలిక భాగమునందుఁ దీర్చినకాశ్మీరతిలకమనఁగ
వనమాలిపదమను వనములోవిలసిల్లు సులేనిరక్తక స్తబకమనఁగ

గీ. నాటలను పల్కు బాలు జయంతుహస్త । పద్మముననుండు రతనాలబంతియనఁగ
శశితమంబుఁ బాపిచెలంగ సంకటంబుఁ । బాపిసౌఖంబునిడువారిభంగిఁబడఁతి.

కన—

గీ. తనదుకోత్రపయోరాశి జననమగుట । గాఢ తనదునామంబునఁ గ్రాలువాని
బాముఁ బెట్టుదురేయంచు మోముఁగంటు । పెట్టుకొనెని నెర్రనెనిఘఁడుకోఁచె.
నుబు—

ఆ. కన్నతల్లిచేసికొన్న కళత్రంబు । చాయబోలితిమగు సఖుఁడువగవఁ
బాపమారుఁ డెట్టి బామెందెననియెచ్చు । జ్యోత్స్నియకులనఁ దుసారమొప్పె.

సారం—(తనలో) హఠాఽవమా! వీరిలోఁ దక్కవ దుఃఖంబు గలవారెవరు ? మువ్వరు
మువ్వరే ? ఎవ్వరినోదార్తును ? వీరికి ధరాతలంబంతయు శోకస్వరూపంబుగా
గప్పట్టుచున్నది.

రత్నాం—తండ్రి! సారంగధరా !

గీ. పిన్నతనమందు బొమ్మలపెండ్లికరణి । నీకునీమెకుఁ జేసిన నీడుమామ
యల్లుఁడేడియంచుగ నేమందునన్నఁ । గడ్డుపగిలి దుఃఖపడకక్కరఁగినుండు.

శివశివా ! యీదుఃఖంబును గన్నులారఁ గాంచఁజాలను, కావున నెటులనూ
ప్రాణపరిత్యాగంబును జేసికొనియెడ.

సారం—(చెవులుతూసికొని శివశివా ! అమ్మా !

ఉ. అచ్చుగ భూమిపైఁబడినయ్యప్పుడు పొగ్గిణము వాసెనంచు నో
చొచ్చియు గర్భవాసమున నూనుఁడు పుట్టినెలేదటంచు నో
యిచ్చదలంచి యూరడిల కిట్టులఁజూపఁ దలంతువయ్యయో
చచ్చినవారితోడఁ బడిచత్తుర కాలము చెల్లకెవ్వరేన్.

తొల్లి పుత్రిదూఃఖ మనభవించినవారి నెండఱిని వినియొండలేదు.

సీ. పదిపైన నాటువెంటడిని గాదిలికుట్ట మృతఁజెందఁగ నుభద్ర బ్రతుకలేదె
వరపుత్రి శేవురు పంచత్వమునుబొందఁ దలయెత్తికొనిక్యన్ మెలఁగ లేదె
కడు పెడుకొడుకులు మడియంగ గాంధారి కాలంబునెట్టుటో గడపలేదె
బిడ్డలు నూర్పురు పెద్దనిద్దురఁబోవ నునురరుంధతబొంది నంచలేదె

గీ. పుత్రిసుఖము నొందినవారె పుత్రిదూఃఖ ! మొందుదురు కర్మవశమున విందునకు నొ
కండుమందునకు మఱియొకండె కాన్పు । ప్రేమదోనెడునీళ్ళతో వీడునేడు.

రత్నం—తండీ ! మాటలెన్నయినఁ జెప్పనచ్చునుగాని కన్నకడుపుమంట చల్లాయట
దుస్తరమాగదా !

సారం—(తనలా) హఠేవమా !

అ. నిజము దేవుఁడెఱుంగు నీళ్ళుపల్లమెఱుంగు । గాననిందకైనఁ గరమువగవఁ
గన్నకడుపుతీసిఁ గన్నీరుమున్నీరు । గాఁగ నడలునమ్మఁ గాంచినవకు.

(ప) అమ్మా ! శోకమాపుకొనట దుస్తరమే అయినను

అ. ఈడువారిలోన నిబ్బంగిఁదలఱాయెఁ జేసికొనియెళంబు బాసినింద
కొడిగట్టివాడ గొడుకుశోకమునకుఁ నట్టులీవునొడిచి గట్టుమమ్మ.

చ. ఎపుడునవిత్రిగేమామున కింపుగ నీతనయొందు వోయెనో
యపుడెయళక్కరీరమకటా చననింకను హేయమైన యీ
వపువును న్నమోహమును బాయకనిల్వఁ దలంతుగాని పా
పపుడెరు విద్ది సీయనుముఁ బ్రాజ్ఞులు మెచ్చఁగ రోయ వేలాశో.

రత్నం—తండీ ! తలయెత్తి యొకసారి నావంకఁ జూడుము.

సారం—

గీ. కన్నదేవాలయంబుల కన్నిటికిని । నొరగిపడరానిపాటుల నొందినన్న
గనిన మీయులు దీర్చుకొనమిపాట్లు । పడుచునుండ మోమెటులెత్తువాడతల్లి.

దీక్షు—అమ్మ ! మీరందఱి తీటునుండుడు. ఈసంగతి రాజుగారికిఁ దెలిసిన మా నోటికిఁ ద మాకులొడువ్వుపడి యీకింకరవృత్తిపోయి యన్నమో రామచంద్రా యనుచుఁ బొట్టజేతఁబుచ్చుకొని యూరూరు తిరుగుచుఁ గాళియో రామేశ్వరమో పోయి మఱాలు నేవింపవలయున; రాజాజ్ఞయా మఱియొకటియా ?

రత్నా—నాయనలాగా ! మీకు బిడ్డలులేరా ?

దీక్షు—లేకయేమి ? కూడులేనప్పుడు బిడ్డలకేమితక్కువ హా విధి.

ఆ. విత్తవంతులకును బిడ్డలనియక । మెకుకులేనివారి మెడకుఁజాట్టు నెన్నఁగాఁబురంధ్రి కీయకాయువ్యంబు! నేండ్లకొలది విధవ కిచ్చునటుల
(సారంగధరునివంకఁజూచి) ఆయ్యా ! మనము వేగమే పోవలయు.

సారం—నుంచినీ. ఓ కాంతామణి ! యిటురమ్ము. (చగ్గరకుఁదీసి)

సీ. మగఁడు పోయిన వర్తియమలపరిచ్యయెందులకని యీను నొడఁబోకు
ధవుఁడులేనప్పుడు ధవునినేవకులేల యంచువారలఁ దూలనాడఁబోకు
ప్రియుని మృత్యువునకుం బిరయత్తకారణం బనితోవమునామె నరయఁబోకు
ననుభవిలోపలక దలవంపుఘటియించెనని దైవమునుదూర నాడఁబోకు

గీ. పతివిహీనను నేనింకఁబ్రతుకుఁజేల! యిస్సితోయంచుఁ గాయంబు నేడఁబోకు
నుకుఁడులేడను లోపంబు నుంతయైన! నాజననికిలేకుండంగ నడుపుమబల.

తల్లి ! మానినీమతల్లి !

సీ. ప్రియుని కారుణ్యంబు పెన్నిభావమటంచు నిరతంబుహాషింఁచు నిర్మలాత్మ
తానెఱిగినయట్టి ధర్మంబునోగులచే నైతంబు డపించు సదయవృద్ధయ
పగుల కాంచనమేనిఁ బరికించిలోట్టంబు చందానఁదలఁచెడు సత్వశీల
సర్వజనస్తుత సద్గణావళులను భూషణుగా నెన్ను పూతచరిత

గీ. నుమ్ము నీదుకోడలు దీని వెమ్మి నెట్లు । నర నెదో చేతిలోఁజేయి నప్పగించి
నా శిరంబుపై భారంబు నీ శిరంబు । పైనిడి చనెదనింక నీ భారమమ్ము.

మిత్రమా !

1. వీని పిన్నవృత్తిపైనుండు పెద్దకినుక । వీనిపయి వీనియందలి ప్రేమనాపె
యందు నిల్పుచుమ్మునుమీయటంచుఁగొమ్ము! నుమ్మియంచు వేలుగఁజెప్పవామ్మనీకు.

రత్నా—కుమారా ! ఒక్కసారి దగ్గఱకురమ్ము.

శక్ర—అయ్యో ! అఘస్యంబగుచున్నది. మనమేగవలసినవారము గాని మఱియొండు గాదు. దూరంబుపోవలయు; మిరిక్కడ నున్నంతదనుకమిమ్ము వీరు విడువజాలరు కావున నరుగుదమురండు.

సారం—మంచిది వచ్చుచున్నాడను.

సుబు—

శ. అంగడబాపుచంద్రధర యతుశమై యిటురమ్మొమ్మ చి
త్రాంగి మదోగ్రకుంజరియ దర్శముచే నెదురెందులేక ర
త్నాంగిపురంధ్రగింఘ సలిలాశయమందునఁ గాగ్నిచున్న సా
రంగధరాబ్జ మొందు మొదలంటఁగఁ దుంపఁగనుండెగావుంక.

రత్నాం—తిండ్రీ తుదకొక్కసారి చేరరమ్ము.

దీక్షు—అటులవచ్చుటకు వీలులేదు.

సుబు—హా! హరిదైవమా ఈరత్నాంగిదేవి—

మ. నవమాచంబులు మోసి కాంచి యెపుడైనం గావు కావంచు నే
ద్యవడిక గన్గొని పాలనిచ్చినలక బత్తుంబు లట్లోమచుక
బవలక రేలును బెంచినట్టితనపాపం గన్న మోహంబునన్
కవుగింటన్ గడకాలముంచుకొను భాగ్యం జేనియన్ నోచదే.

ఓయమ్మా ! రత్నాంగిదేవి !

మ. ఎవనిన్ బంగరుటయ్యెలందునిచి మాయిన్ జోలలం బాడితో
యెవనిన్ లోతులు మంచివాడనఁగ లో నేవేళ నుప్పొంగితొ
యెవనిన్మీకు నివాపవారివిమనం చీ వెంచితో నీతనూ
భవు వానిన్విడనాడ గావలసి దౌర్భాగ్యంబునా నిట్టిదే.

సారం—ఓసుబుద్ధి! ఏల యిట్లుపల్కెదవు ?

శ. అంబుల నూరువల్లియల నదులనన్నిటి మంచియెత్తి భీ
మాంబుధి భంగివచ్చు నది కడ్డపుఁగట్టపుగాక యక్కటా !
యంబువచ్చుట్లు దోచి మఱియంత ప్రవాహముఁబాఱఁజేయు
వలెంబు నొసంగుచుంటుంది ప్రత్యుపకారమి సలగజీనికన్.

మ. కనదురకీలమాలికలఁ గల్గినకీలని నొక్కచేత వీ

వనగొని లెప్పుగా విసరి పాయక వేలొకచేత నెయివో

నీగతి నాపరాని పెను సిగ్గులు గుండెలు మండుచున్న యీ
వనితలకున్ మఱిత పగ వాటిల జ్ఞప్తికి నేదో తెచ్చుచే.

అదియును గాక.

చ. ఎడరొకయింతరాగ ధృతియెల్ల దొంగుట గాక యంగముల్
వడకెడు నాడువాండ్రగు నుపాయమునన్ ధృతి బాదుకొని యే
డ్చుడుపక వారితోపగచు చుర్విషయింబడు దిట్టిధర్మ మె
య్యెడఁ బురుషోచితంబగు నె యీవు గ్రహింపని ధర్మమున్నదే.

రత్నాం—ఓ కింకరులారా !

చ. పఱకఁగఁ దప్పులేని పసిబాలుని దానినాథంగిఁ గానినే
కుల దయమాలి శిష్యమునఁ ద్రుంపఁగ మీకెటు జేకులాడునో

నుబు—అమ్మా ! ఎంతవెట్టిదానవు.

యిలఁ గులనర్తకున్ గొడుగు నిట్టలకిక్కు విధింపఁ దండికిన్
బలకఁగ నూరెయాడఁ బెటవాకి వీరికి జేకులాడవే.

సారం—అమ్మా ! నేనింకఁ బోయెదను. విచారమును జాలింపును.

సీ. యూపగతపోతమును గాంచి యోర్పలేక । కడుపుచెఱువు గా వ్యసనంబుపడెడుతల్లి
మేకవలెనున్న యోయమ్మ ! మీసుతుండు మొక్కుచున్నాఁడుకడసారి మొక్కుగొమ్ము
(తలవరలతోడ నిష్క్రమించును.)

నుబు—మిత్రీమా ! నేనువచ్చెదను. (నిష్క్రమించును)

రత్నాం—తండ్రీ ! సారంగధరా !

అ. కనుల కలవుదీఱఁ గడసారిచూడ్కిని । స్మరము నకుక్రిణము లడ్డమయ్యె
మృదయమందు వెలుఁగు సదమలజ్యోతిని । నరయనాయ యడ్డమయినయట్లు.

కన—(క్రిందఁబడి) హానాథా ! దిక్కులేనిచానినిగా నన్ను జేసిపోవుచుంటిరా ?

చ. పవనము లేనితావులను భర్తకు వీవనభంగిఁ దిగ్మచుల్
మివులఁగఁ గాయుదిప్తముల మేలగుఞ్చరము చూడ్కినుండి యెం
దు విఘ్నేడె జాయకున్ వ్రతము నూమని నీడనుబోలెనుండు నా
కు విబుధులార ! వేగముగఁ గూరిమిచేఁ బరిచిక్షుఁ బెట్టుదీ.

రత్నాం—

సీ. అమితప్రమాదరత్నాకరమప్పొంగఁ బుత్రుఁడేకువలయ మిత్రసముఁడు
అదిదారుణాన నాన మార్పంగఁ దనయుఁడే ఘనవృష్టి ధారసముఁడు

కమనీయవిగ హ కాసారవనమున కాత్మకుమారుడే యబ్జసముఁడు
పున్నామసారక భూమిధర్ముఁడెన్నఁ గొమరుడే భీమకలికసముఁడు

గీ. పరువ వాక్యాకుగనికరవ్యధలఁబాపఁ | గన్నఁనూనుడే ని స్తంద్రకవచసముఁడు
అట్టిపసిపాపనెడతాయ నయ్యెనింక | కన్యకప్టంబు నావేటొకండుగలదె.

(తనలో) నేనేడ్చిన నీమె మఱింత కడుపుపగిలి యేడ్చును! కావున నేడ్చుచుని
యూరిడించెదను. (ప్రకాశముగా) అమ్మా ! చింతింపకుము. మాజన్మమే దుఃఖ
భాజనము. నాయట్టి యభాగ్యతాలకుఁ గోడలపు కాఁబట్టి యిట్టి కష్టంబు కలిగెను.
నీనేడ్చుచుండ నాకడుపులోని క్రేపులన్నియుఁ దఱుఁగుకొనిపోవుచున్నవి (తనలో)
ఓదైవమా !

గీ. పరియలక్ష్యంబుసేయ సపత్ని దెప్పు | చన్నమును బెట్టినోర్తు నెట్లై నఁగాని
పామునకునున్న యేండ్లున్న బాలవిధవఁ | గోడలనుగాంచి యెటునోర్తు నేడువేది.

(ప్ర) గోడలా ! ఇక్కడ మనయేడ్చు విని యార్చువారెవరు ? నీర్చువారె
వరు? నీవు నన్నురడింపవలయును. నేను నిన్నురడింపవలయును, నీకుఁ దల,
నాకుఁగడుపు, మనరోదనం బరణ్యగోదనంబు. కనుమాపు దూఁము పోవురాఁక
నాపుత్త్రునిఁ జూడఁజోవుదము.

(కనకాంగితో నిష్క్రమించును.)

గద్య—ఇది అష్టావధాని విష్ణుభట్ట సుబ్రహ్మణ్యశర్మ

ప్రణీత సారంగధర నాటకమునందలి

పంచమాంకము.

సారంగధరనాటకము.

ప షాంక ము .

అరణ్యము.

(సారంగధరుడు నుబుద్ధి, తలాగులు, పరివేశించుచున్నారు.)

నుబు—

గీ. సౌధములమీద నెక్కి రజంబడంగ | గడనవాన చందంబునఁ గంటినీరు
వెడలఁ గాంతాగణము పెద్దపెట్టుగాఁగ | నడలుచుండె సారంగధరాయటంచు.

అట్టి యార్తధ్వని వినుచుఁ బురంబు నతిక్రమించి యిచ్చటకుఁ జేరితిమి. దెందం
బును సహస్రకలంబులం జేయుబాపము ముందేయున్నది.

గీ. తీవమా నీదుజీవమై చెలఁగునఖుడు | వాసిపోవుచుండఁగ నేమి బావుకొనఁ ద
లంచి యీమొండిమేనును గొంచుమైన | విడువకున్నావోయడియానవిడిచిపొమ్ము.

దీక్షు—చుంత్రీకమారా ! మాకృత్యంబును మేము నెరవేర్చవలయును. కావున మీరి
చ్చట నింక నుండఁగూడదు. ఏలయున,

గీ. పాదెవైబోవు కుణపంబు వత్ససంధ | వంబు నక్షుక్రపతనంబుఁ బరమసాధు
సంఘ జీవహింపంబును జనులుమాడ | రాదు గావున వేగఁదరలుఁడు మీరు.

సారం—బౌరా ! విధిచే యిది యెంతకుఁ దచ్చును.

సీ. కలిమిలేనులనొకే కైవడివెన్నంటి నీడపోలికనుండు వాఁడుహితుఁడు
ప్రకృత్యపకారంబు భావమం దెన్నక భద్రంబులనుగూర్చు వాఁడుహితుఁడు
కులువపోకలనుండి తొలగింపుచు ప్రకస్తపథములందు నిలుపువాఁడు హితుఁడు
కాసంతోషవృజ్జాలన్ని మునిగిన ధింగినిదురపిల్లు వాఁడుహితుఁడు

గీ. పలికిన రివంతమేలు కొండలుగఁజేసి | పలువురకుఁజెప్పి మఱవని వాఁడుహితుఁడు
ప్రీతిముసల్పముందున కంజ వేడుస్వణఁ | పర్వతము మిట్టినట్లుండు వాఁడుహితుఁడు.

అట్టిహితునిఁ గాలకర్మవశముచే వీడవలసివచ్చినది. మఁన్నెన్నఁడు రమ్మని
పలుకుటయేగాని పొమ్మునట యెఱుంగను. ఎఱు గకపోయినను బ్రకృతావస్థను
బట్టి రామ్మని యనవలసివచ్చె. మిత్రమా ! నుబుద్ధి ! నీ కీ సారంగధరుడు శక్రు
డునుమా ! మిత్రుఁడయిననేమి ! మిత్రకక్రువులు వియోగ సంయోగంబుల
యందు దుఃఖదాయకులే గదా ? కాన నీదుఃఖదాయకుని మఱచిపొమ్ము. పొమ్ము.

నబుండు. ఎట్టులనీవు నెప్పితలు లేనిక నేగద నీకునాకు నీ

పుట్టువునందు మెత్తివిడిపోయెను మిత్రములుంబు దీర్ఘగా

గట్టిగఁ గాఁగలింతుకొని కంజములీ నెడు కన్నులెత్తి న

న్నిట్టులఁ జూడుమయ్య యిదియే కదసారిగదయ్య నెచ్చెలి !

సారం—మిత్రమా ! తదవయ్య పామ్మ. నీవుపోయి మిత్రుడిగారికి నాకుబదులుగాఁ

జేతులుజోడించి యిట్లు విన్నవించుము.

సీ. రార సాత్తుడి సారంగధరా యంచుఁ జీరితోడలమీఁదఁ జేర్చినావు

మావానిభాగ్యమే మాడ్కినుండునటంచు నాద్యలందఱి నడిగినావు

పనివానివృద్ధియే పరికింపమావృద్ధి యంచురచ్చలయందు నాడినావు

ఏకైక్యపల్కుల కెంతెంతో యలరుచు బాగుకట్టాయంచుఁ బల్కి నావు

అ. నీవెవ్రాణిమీవె నిజ్జేపమీవెనా ! చేరగడయటంచుఁ జెప్పినావు

నీకు సాత్తుభవుడు నెఱవేర్పదగిన కృ. తల్లింబోకింక సలుపఁజెలివిదండ్రు.

తగునాత.

ఉ. అమ్మవచించుకార్యముఁ కన్నననామె వచించునట్టి కా

ర్యమ్మ పుటించెనెం దొలుతి నామెయు నెప్పుడు నమ్మకన్నఁ బ్రే

మమ్మన నక గనుక నవతిమాడ్కిఁ జరింపక యుండునట్టి పి

న్నమ్మకుఁ జోరిఁజేసె భవదాత్మజుడంచు వదింపనేడెడక.

విదిపఁ బుత్త్రుడృఖివీడితురాయి మా యమ్మగారితో నిట్లుచెప్పుము.

సీ. పెంటపెద్దవానిగఁ జేసి కుంచించెడ. లెజ్ని గఱవినందులకు నీకిన్ని నీళ్ళ

చుక్కలయిన వదలనట్టి మొక్కలీడు. కానఁ బుత్త్రుడాశక్తుఁడు గాకవీడు.

పదపడి యడవికి నేనువచ్చునప్పుడు వేరడలునఁ బుడమిపైఁ జరికిలఁబడియేడ్చిన

నాసతితో నావచనంబులుగా నిట్లు చెప్పుము.

సీ. వ్రోలుచూపించుకొనక జీవించుదాన. వేమిచెప్పఁగావలె నీకు నెట్టులైన

గోడుమాని కన్నులు మూసికొనుచుఁ గాల. మోలివెళ్ళఁదీయుచు తలలూపజనులు.

అనువిమ్మట.

సీ. వేరువేరువరుసఁజేరి పొరులమఱి. మఱియడిగితి నంచు వచింపు మఱవరాని

చుట్టలందుఁ బెద్దలకెల్ల జోతలనియు. జిన్నలకు దీవలనియుఁ జెప్పకుయ్య.

మిత్రమా ! ఇంకఁ గదసారి చూడు వినుము.

అ. చిత్తమొక్కపైన న్నేహితుడగువాని. కరయరానిబేడి యిట్టులగుట

నేమిచెప్పవలయు నేను నీకని యూర. కుంటి నిదియేగుదకు నున్నమాట.

సుబు—హమిద్రూ! ధర్మబెచ్చటనుండునూ యచ్చటనే జయముండును గాక.
నేను పోయెను. (నిష్క్రమించును.)

దీప్—వక్రదంతా! స్వామివారు చెప్పినమాటలు వింటివా? ఎంతటినో మౌనినాను
గాని యీయనవంటి ధైర్యముగలవారి జూడలేదు. చావన్న నావంతయు వంతపొం
దఁడు ఊగుపామ్మనియే గాదురమ్మనియు ననుచున్నచానికయిన మగఁజంబు మర
ణంబుగానే యుండును. ఈయన సిద్ధపురుషుఁడా యేమి?

వక్ర—నీవన్నమాటయే నిజము. నాకు చేయి యాడకున్నది.

సారించు. కరచరణద్వయంబులను ఖండనసేయుఁడటంచు మిమ్ములకొ
ధరణిధవుండుపంచె నది తప్పిన బాపమువచ్చుగావునకొ
న్వరపడుఁడయ్య పూర్వకృతపాపము ప్రాప్తముకాఁగ మొరలీ
సరణిఁడవీంపనేల గృహచారము చాలనివాని కక్కటా!

మీరు క్రమ్యుతీ మాజగతుని కడకేగవలసినవారు మీకృత్యమును నిరవ్యయము
మోక్షివగవేల?

దీప్—అయ్యో! యింక వగ వేటికి! మీవంటి సునిరత్నాదుల సక్రమంబుగా జూపు
దనియే మమ్ము బ్రహ్మకేవుఁడు పుట్టించినాఁడు కాని మీరు తప్పుచేసినట్లు తో
పనుండుటచే ఖండించుటకు జేతులురావన్నవి. ఆయినను నాబుగురూప్యంబుల
నేవకావృత్తియందుండుటచే నకృత్యంబయినను జేతుకతప్పదు నీ! నేవకావృత్తి
యొంతదూష్యము! నామియేమిచేయుచున్నను బుణ్యపాపంబులనుజూడక చేయవలసి
నదే. లేదని వృత్తినిగల్గు వదలుకొనవలసినదే.

సారించు—ఊరి కేల యేడ్చెదరు? నాయువలి ప్రేమచే ఖండించును. యేడ్పుదురును.

దీప్—యేడ్చినఁ దప్పదు. పుణ్యపాపంబుల నరయు పరమేశ్వరుఁడే మిమ్ముల
రక్షించుఁ గాక. (కాలునేతులు ఖండించును.)

సారించు—హదైవమా! ఓతలారులారా! త్వరగాఁజావకయున్నాఁడ మీకగనుగగవాలం
బున నాశిరంబు ఖండించివేయుఁడు.

దీప్—శివశివా! మేనుంక దుష్టచిత్తులమా? మీతండ్రి గాక కాననంబగుటచే విధిలేక
యటానరించితిమి. అందులకే యింటినిండఁ బిల్లలుగల మే మేమిచ్చుదమో యని
ప్రార్థనలు ప్రాణాలతోలేక గుండెతో రాయిపడినట్లులున్నాము. శిరంబు ఖండి
పఁజాలము.

సారించు. కరచరణ ద్వయంబులిటు ఖండితమయ్యెను గాని పార్శ్వమున
సరగునబోక చచ్చియును జూచి వాని విధానమంట న

త్కరుణనుబూని ఖడ్గమునఁ గంతవిలుంతన మాచరించి యీ

యొరిగనుగొండటన్న వినకంటిరపున్నె ము గొడ్డువోయెనే.

దీర్ఘ — అయ్యో ! ఇంక నీపాడుకలిలోఁ బుణ్యపాపవిచారమా? మీమాటవివేకిగోపిం
పకఁడు; మేమిదే పోవుచున్నాము (తలవరులు నిష్క్రమింతురు)

సారంగ — తలవరులు పోయిరి. ఎవ్వరునులేరు దిక్కుమాలిన పక్షి నైతి.

క. ఆ యమబాధలనొందితి. నా యమబాధలుదోలంగు ననుచున్ మందే

న్యాయమునఁ గందో యటలు. న్యాయములేకుండుఁ గాతమని గొల్తుమారా.

అయ్యో ! నాయపథ యంతకంత కితికయించుచున్నది. పౌణ్యములు మాత్ర మీపా
డుబొందెను బాయకున్నవి.

ఉ. హీనుఁడు గాననిక వసియింపఁగ కా దని వైభవంబు లీ

దీనునిబాక వెన్నెలలఁ బల్లగఁబుచ్చెడు కీర్తిగోసె సౌ

ప్రాణములారి నన్ను నెడిఁబాయక వారిలు మాత్రముంట యొ

ప్పా నగుబాటు గాదె వనుఁ దంతటి పుణ్యమొనర్చినాడనే.

హ ప్రవమా !

గీ. రక్తిమలుగోళియొడలివైఁ బ్రాణమక్షి. కా విపీలికాదలఁ దోలఁగాగరంబు
లైనలేవు నడువఁగ లేవంఘ్రులట్లు. పడకరంబులులేనట్టి బ్రతుకు బ్రతుక.

ఇక్కడ నే నిక్కగిటి మిక్కిలిఁ బొక్కుచుండ నక్కడ మా వారట్లు గ్రుక్కు
చుండిరోగదా ?

మ. బులుబంధంబులు నేటితోడఁ దగెనా యిప్పుండ యంచిప్పుడు

నృణులకా దీనిసభూషచేసితివె నన్నాథా యటంచాలియుకా

జణకంబుల్ తినిచేతులకా గడుగ నొజందోచె నంచక్కయుకా

గణనానీతములైన స్త్రీలములచే ఖట్వాల వెట్లుండిరో.

ఓతల్లీ ! మానినీమతల్లీ ! అమ్మా ! ఇంక నమ్మయొక్కడ ? ఆమెకుఁగూడ నశ
కీర్తిని దెచ్చితినిగదా ! ఇంక నెక్కడ యపకీర్తి ? నేను రూపుమాయుచుంటిని
గదా ? మానిననేమి ?

గీ. నేనుజచ్చిన నాతోడ నిండజావ. దకట రత్నాంగి కాన్నిట్టిర నెడకపుడు

వివధలంబులారిన జెడ్డమేదాని. తోడవనుమతీజమునకు దోలఁగుంటు.

ప్రాణంబులు పయనంబుగట్టుచుండ నింకను నాకీవంతయేల ? కీర్తియైననేమి ?
నశకీర్తియైననేమి ? చచ్చువాడ నేనేమిచేయుఁగలను ? ఇట్టిపట్టునఁ బరమేశ్వ

రచరిణస్మరణంబేకరణంబు హరహరా ! ఆపద్బంధూ ! దయాసింధూ ! హృద్యా
నపద్యవిద్యా ! తత్త్వమస్యాది మహావాక్య క్రితిపాద్యా ! దుష్టశిక్ష కిష్టరక్షణ
దీక్షాకంఠా ! న్యాయాన్యాయ విచర్యనవిచక్షణా ! జగదుత్పత్తిస్థితిలయకారణ
భూతా ! నిజభక్తాతాననూదనక్రియా కాతుకోపేతా !

కవిరాజవిరాజితము.

వరవరదాయక మాధవసాయక నాట్యవిధాయక శూలకరా
వరమునిపోషణ దానవిరోషణ పన్నగభూషణ చంద్రధరా
దురితవిమోచన ఫాలవిలోచన దోషవివేచన కామహరా
గిరిపరిభేలన కాలవిఫాలన కిన్నరఫాలన పాపహరా.

ఉ. కానక తొంటిజున్నయనఁ గట్టమునేరికిఁ బెట్టినాఁడనొ
కానఁగనయ్యె నిప్పుదది కానభవద్దయ వచ్చివట్టు లీ
దీపని మొండివానిఁ గడతేర్చినొ మన్ననొ జాలిగొంచురా
వే నను దాయవే పరమభీతునిఁ గావవె లోకనాయకా.

మీన—(ప్రవేశించి) ఎవఁడో భగవంతునిఁ దలంపుచున్నాఁడు. బాధనొందినాఁడు
కాబోలు? కానిచో విక్రాలంబున భగవంతునియూరును బేరు నెవరుతిలంతురు.
వెదకి చూచెదనుగాక. (నలుదిక్కుల చూచి) ఇచ్చట నొక వికలాంగుఁడున్నాఁడు,
మొగముపోలికజూడ గా సారంగధరునివలె గన్పట్టుచున్నది. బాలకా ! నీ వెవ్వరవు?
సారం—మహాత్మా ! రాజరాజనరేంద్ర నందనుండ.

ఉ. మీరు నువ్వుజ్యోతిఁటగని మిమ్ము నెదుర్కొనఁ గాళ్ళలేవు జో
హారువులన్ ఘటింపఁగను హస్తములైనను లేవు చావీ
తీరునమొండివాఁడ నయితిన్నునిసత్తమ మన్ననో నను
స్కాంతముగొంచుకీఁగ్రుముగఁ జూపఁగ మంచునొహఁకో యియ్యరే.

మీన—(చెవులు తూసికొని) రామరామ. మేమంత హృదయితులమే. నీవుచావశేల
చ. ధనమునుగొంచుఁ దస్కరులు దారుణకృత్యము నిట్లు చేసిరో
సారం—శివశివా ! అటుల జరుగలేదు.

మీన—కనికరమన్నమాట విడిజ్ఞాతులు పాతక మిట్లొనర్చిరో

సారం—అటులేల జరుగును.

మీన—వనితల మచ్చరంబున నెవండయిన న్నిమనిట్లుజేసెనో

సారం—అట్లును జరుగలేదు.

మీన— యెనగపఁ దప్పుశోదోదిని యోగ్యక రాజుట. శిక్ష చేసెనా.

సారం— త్రికాలజ్ఞులగు మీకు తెలియనిదే?

మీన— కుమారా! రాజుట్ట శ్రింపుటకు దగినతి త్వేమి చేసితివి?

సారం— (రిచ్చపడును.)

మీన— ఏమీ పలుకకున్నావు? చేసినతప్పుకు శిష్టుటకు తప్పుగా దోచెనా?

సారం— త్వేమి? నాలుకాడకున్నది. నేనెమని చెప్పదును. అడుగఁదలఁచి యడుగు చున్నాను. కాని మీకుఁ దెలియని దేమియున్నది?

మీన— సరే. యోగద్వష్టిం జూచెద (యోచించి)

చ. తెలిసెనుదేటతెల్లముఁ దెల్పుకఁ జక్కఱలేదు సిన్హియం

చలరుచుఁ బోవనాపె నినునక్కటకోరెను కాదె కోరియుఁ

ఇలమును జెందమిక్ మృషలు భక్తకుఁ జెప్పెనుగాదె దానిఁదె.

గలిగెనుగాదె యాసిలుగు కానక చేసిన కర్మసంగతిక.

సారం— మనిఁర్యా! తొంటికర్మముచేసని నుడివెలిరి ఆకర్మలేదయో తెలిసికొను టకు బాతుండఁజేసి నానతిఁడు

మీన— వత్సా! నీయందలి వాత్సల్యముచే జెప్పెద వినుము. ఈభూమండలంబునకు మండనంబగు కాళాంబియను పుంబు సకలపంపదాకంగఁబై యొప్పు. దానిని ధవళచంద్రిఁడను నరేంద్రిఁడు పరిపాలింపుచుండె. అతనికి భువనైకనుందరి యగు భువనైకనుందరియగు జాతులు, సుమంతుండు, జయజంతుండునను సచివు లిరువురు గలరు. ఆసచివులను సుమంతునియందు రాజాపత్యపాతము గలిగి యుధికంబుగా గౌరవించుచుండెను. అందులకు జయంతామాత్యుం డనూయగలిగి సుమంతుని వెటులయిన వంబుపవలయునని భువనైక నుందర్యవరోధన భుజిప్య యగు కేశనిఁ జేరంతః కేశ! సుమంతుని పాదకలగొని దేవగారి యంతఃపురం బులో ఖట్వంబుక్రిందఁ బెట్టిన నీకు వలయు వలువలు భూపణంబులు నిచ్చెదనని చెప్పెను. అంత నాయంతి స్వాంతంబున నత్యంతంబు పంపించి ఇది యెంతపని నాటిటికెన క్రేలి గోటిలోనున్నది యనిచెప్పి యాదినముననే యట్లొసరించెను. అనాటిరేయి తేఱు దేవతో సుఖంబుననుండి ప్రభాతసమయంబగుదు మంచంబు దిగి తన పాదకలను దోడ్కొనిపోనఁ బోయి సుమంతుని పాదకలను గని శంకించి చానను మేలుకొలుప నామె దిగ్గున లేచెను. అంత రాజు, ఈపాదకలు నావి కావు. పరపురుషునివి ఇక్కడకు వచ్చుటకు గతంచేమి యని యడుగ నుల్లంబు జల్లుకునఁ దెల్లఁబోయి కన్నీరు మున్నీరుగాఁగ నేడ్చుచుఁ దుడకుఁ జెయ్యఁగ చిత్రి పటుయివోలే నిల్వఁబడియె. తన చానవలన నలకయును లేటపడమి నారాజు కొలువునఁగేగి యందుండువారిని నీపాదుక లేవరి? యని యడిగెను. అప్పు డచ్చట సభాసదులందఱు భయాక్రాంతస్వాంతులయి యొకరి మొగము మఱి

యొకడు చూచుకొన సాగిరి ఆపమయమునఁ గాలకేతుండను తలారి, ఈ పాదు
కలు సుమంతాభ్యుపనివ్రువిన 'యని స్పష్టముగఁ జెప్పెను. అంత నాధరణీ
కాంతుండు దండతాడిత భుజంగన భంగి మండిపడి యోరీ! నుమంతా! అంతః
పురదోహి! నాపూర్ణసమానంబని నిన్నెంచిన నాకే యొగ్గునుజేసితివా' యని
పరశయకాల కుంభ దంభోధరంబో యన నట్టహాసము చేసెను. అదివిని నుమం
తుండు చింతించి రాజునకిట్టి యపకీర్తి గాఁజెల్లునే యని నిలువునకు నిలువుననే
కరగి మూలచ్చేరితి కదలితగునో యన బుడమిపైఁ జరికిలఁబడి యూరకుండెను.
అట్లూరకుండుటచేఁ దప్పించుచున్న ధృవంబుగ విశ్వసించి యంతఃపురదోహిని
నడుకానలొఁ గాలునేతులను ఖండింపవలయునని పెద్దలునెప్ప నట్లునేయొడని
తలారకు కాజ్ఞాకొనంగి భువనైకనుందరిని నూతిలోపఁ గొరియించెను తనవాతఁ
దలవరులు నుమంతుని కాలునేతులు ఖండించిరి. అప్పుడట్లవ్యాయుగాఁ జంపఁ
బడిన నుమంతుడే రాజరాజునరేంద్రుడు; కవలూగోచనచేసిన జయంతుడే నీవు.
భుజనైకనుందయే చిత్రాంగి. పరాభ్యుదయం బోగ్యలేఁ యమాయచేఁ గపటో
పాయమునా బన్నితిని కావున నేమియు నెఱుంగఁపొయినను నీజన్మంబునం
దీ యవస్థ తటస్థమయినది. ఎట్టివారి కయినను కర్మం బనుభవింపక తీరునా?

సారం—చూచునాభావా! కర్మనూత్రియు నెఱింగించి చింతాకాంతునిగజేసితిరి. వంద
నములు గ్రోసఁడు ఇంకను బాగొంటులు బోకున్నవి. నాకచ్చంబు నెడఁబాప
మీరుదక్క నన్యులెగా. కరణంబుజొచ్చిని. నిర్వాణజగా జీకోత్రములరుగదా!

మీన—నీగుణగణం బత్యంత పురశంసనీయుంబు; ఏకాంతమందు మను నీవు వలచిన
దానిని గూడక పోవుటయే గాక నీకడగండ్ల క్షృటికైన మోర్చి యామె కవమానము
లేకుండఁ జేసితివి. ఇంతియేగాక యామె ఇట్లు చేసినచిత్తిమందెనఁ దలంప
వైతివి. ఎచ్చట నుగ్రణంబులుండునో యచ్చట భగవంతుడుండు. కావున నీకు
సర్వేశ్వరుండె దిక్కు లేము. లేము.

సారం—సంయమిందుల యాజ్ఞ యెంతకుఁ బాలకు. మీయాజ్ఞయే నాకూతయుగ
గాక (లేచి) స్వామి! వందనములు. మీవలన జీవితండ్ల నైతిగాని యీయప
కీర్తి యొక్కడ నెట్లుతొలఁగును.

మీన—ఇంక నపకీర్తియొక్కడ? మన మిరువురము మీ జనకునియొద్ద కేగుదము.
అచ్చటఁగలవారై యంతయుఁ జెప్పెదరము.

సారం—చూశపచేకంబునుండి జయసేన సొగసేములు వచ్చిరి వారెవరు?

మీన—చిత్రాంగి చెలికత్తెలు. పండ్లపు ధన ముంకలెదను వగ నీకక్కలెదరు రము.

సారం—చిత్రము. (అని యిద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

గద్య—ఇది శ్రీ అష్టపదాని విష్ణుభట్ట నుబ్రహ్మజ్యోత్స్వర ప్రణీత
సారంగధర శాటకమునందలి
పాపము.

సారంగధరనాటకము.

స స్త మాం క ము.

—

చిత్రాంగి మందిరము.

(చిత్రాంగిపరుండ రాజరాజనరేంద్రుడు ప్రవేశించును.)

రాజ—అదియేమి కారణమోకాని దేవి యంతకంతకు స్పృశించుచున్నది. (యోజించి)
వేటొకటి కావలయువా? సారంగధరునిచే బలాత్కరింపఁ బడినది గదా!
ఆయవమానావలంబే యీమె నిలువెల్ల దహించుచున్నది. (ఆర్జించి) ఏమో
మాటలాడుచున్నది. ఆమాటలం జాటునుండి వినియోద.

చిత్రాంగి—సారంగధరా! నన్ను దాయవేమి? నేనొంటిగాఁ గానినభయముండ గాన
వేమి? నీవే నన్ను కరుణచే గాంచకున్న నిక గతియేమి?

రాజ—ఏమి సారంగధరునియందలి మోహంబుచే గాఁబోయి నీమె యట్లవచున్నది.
(యోజించి) కాదు కాదు సారంగధరుడన్న శివుడుగదా. ఆయనను బ్రార్థించె
నేమో? యేదినిక్కమో యిక్కడనుండియే గ్రహించెదను.

చిత్రాంగి—సారంగధరా! నీవు నాకుఁ బ్రయోదవుగావా? నీవతి కుగతి వెరసొంద
నున్నేంచుట తగవా?

రాజ—శివుడేయైన బ్రహ్మాండపు లెట్లు కావున శివుడుకాఁడు నా కుమారుడు
సారంగధరుడే కావచ్చును. (కోపముతో) వానివటంబు జూపిగదా నీ నీమెను
బరిణయంబును జేసికొంటిని. దానిచే నీబంధకీ సారంగధరుని బ్రయోనిగా వాకోను
చున్నది. ఎంతదుర్మార్గురాలూ నీ నిప్పుడ యాకరవాలంబున దీనిని ఖండఖండం
బులుగా ఖండించి కులంబు నిదోషమంబును జేసికొనకున్న నింక రాజరాజ
నరేంద్రుడైనా? (ముందుకు నడచి యాలోచించి) త్వరపరవేల! దీని యభి
ప్రాయము తెలుగు నుండేనేనూ (ఆలోచించి) శివుడేమి సారంగధరుండన్న
జండుండుకాఁదా? పృథివ్రతీపదర్పినికిఁ బంచపరులలోపల జండుగ్రాహక్యండు
కావున నిదియట్లుచెప్పి యుండవచ్చు కోపముతో ఖండింపలేదు. పుణ్యమే, ముందు
కథ లెట్లుజండునూ వినియోదను.

చిత్రా—

శ. మిన్నను మన్నునక గనక మేలిది కీడిది యంచు నెంచక
న్నన్నకరాంఘ్రుల నఱుకనంపితిగాఁ గలదంతయయ్యె నా
పున్నమ చందమామ సరిపోలిన నీవగుమోసు గోమునిం
కెన్నఁడుచూడకున్న మది నెట్టులబాయును బాలిచీకటుల్.

రాజ—ఈ గాలు నేతులు నఱుకఁబంపినది నాకుమాయని గాదుగదా! ఏల యీతొందర ?
కొంచెము శాంతించిన దానియంతనదియే తెలియును.

చిత్రా—

చ. మదనుని కేళిజేల్పుని కమంబున నిందనుమోపి కాననీ
పదములఁ జేతులక నఱుకఁబంపితి భూధవుచేరి బాగాసం
గదని పొదుంగు గోనీకటు కామును నీయది యున్నమారసా
బ్బుదకలు లేకపోయినను గన్నులనైనను జూచుచుందుఁగా.

రాజ—జూరా ! దీనికి వానియందుఁగల యంతరాగము వేతెచ్చెప్పవలయునా ? ఓసిగ్గిడి
ఏమిచెప్పనుంటివో యొక్కటియైన దిగఁబడకుండఁ జెప్పుము. ఓరాజరాజ
నరేంద్రా! కలికి కలవంపుచున్న జేతా ? (తలయూచి) అటులైనదికనుకాంతి
చేతను జూచెదను.

చిత్రా—

శ. అంగజకూపయంచుఁ గనకాంగియు హా తనయాయటంచు ర
త్నాంగియు నేద్యనీదు విలయంబునకుం గడు హేతువైన చి
త్రాంగిని నెంచుచుక బలిమిఁ బ్రాణము బాసితీ నీవునేను నా
రంగధరాయటంచు నిక బ్రాణముఁ బాసెద నిన్ను డాసెదక.

పావురంబునకై నీవురాగా వానియైన దలంపక నిన్నుఁ గోరినను వలదమ్మా
యంచు నీవెంతయు వదించితివి. అదివివక నీపావురంబుల నీయక పైజూపను
లాగికోని నీయందలి శిశువే లేనికల్లలు కొల్లలుగాఁ జెప్పి నీతండ్రిచేక్షింపఁ
జేసితిని నిన్నుక్షింపఁగా నీతల్లికిఁ బుత్రిమృత్యుమును నీసతికి వియోగదుఃఖంబు
వచ్చెనుగాని నాకు మారసాబ్బుం బలవదలేదు అటుల లేకపోవుటయేగాక నిజ
మెఱింగిన నుబ్బి కుదలగువారు చిత్రాంగి యిట్టిదని చెప్పకొనుట కవకాశము
కలిగినది. నలుపురితోపలఁ దలవంపులయ్యె యేదియెటులయినను గోరిక కొనసాగ
దయ్యె హా సారంగధరా ! శరీషకునునునవశేకలకరీరా ! వనితాజనతా చిత్ర
విత్తచోరా! రాజరాజనరేంద్ర గర్భపయోరత్నాకరా! సారంగధరా! హృదయకమ
లాధిపతి సారంగధరా! సారంగధరా ! నాకోరిక యీలాకమునందుఁ దీర్చకపోయి
నను నాలోకమందైనను దీర్చుము.

రాజ—(కోపముతో)

ఉ. ఓసిదురాత్మురాల మది నోటయొకింతయులేక పుత్రునిఁ
బూసలు గొల్పివట్లపుతములే వచియించితి వీవు గాన నిజ
గోనెడ మక్కమక్కలుగఁ గూలఁగఁ దోసెడ మప్పుపాతరక
వానిగలట్టి యాత్మజుఁడె పా మగ నీవిక నుద్ధరింతువే.

చీ ! దుర్మాద్యరాలా ! నిన్ను ఖండఖండములుగా ఖండించి మార్తాండమండ
లంబున కెగమింపకున్న వేను ధూమండలాఖండలుండనే ?

చిత్రా—(తనలా) నేను జెప్పినదంతయు నీయన పొంచివిన్నాడు కాబోలు ?
నేనీమీచేయుదును? (పృ) నాథా! శత్రువు లెవ్వరైన నిచ్చట నుండిరిని వచ్చితిగా?
లేక కలవరించుచుంటిరా ?

రాజ—పాపాత్మురాలా ! కలవరించుచుంటివా ! ఎక్కడ నేర్చితి వీటక్కులమాటలు.

చిత్రా—అరత్నాంగి నాయండేదో దోషాదోషంబునుజేసి మీతోఁ జెప్పినా
యేమి ?

రాజ—రత్నాంగిమాటలెందుకు ? నేను నీ మాటలు పుష్టముగ వినలేదా !

చిత్రా—మీకు మరితప్పిపోయానట్లన్నది. కుమారుడు పోయినాఁడను జింతచేతఁ
గాబోలు చిత్తచలనంబు కలిగి కనుపడ్డ వారి నెల్లఁ జంపఁదలఁచితిరి చంపుడు
పతికిఁ బరిచేతిలాఁ జచ్చుటకన్నఁ గైవల్యంబును జాణుకొనుటకు నేజొందుమాకె
మున్నదా !

రాజ—నీ కులటా ! కుమారప్రాణాపహరిణీ ! నాకు మరిపోవుటఁబట్టియే నీమాటనమ్మి
చెట్టంతకుమారునిఁ జేతులారఁ జంపుకొంటిని. తప్పునుజేయుటయేగాక దానినిఁ
గప్పిపుచ్చుటకు నాయండేదో వెతకుచుంటివా ! నీబొంతులంతకుమున్ను గుమారుని
గోల్పపుట కుపయోగించెను గాని యింక నక్కఱకువచ్చువా.

చ. కరమపత్నితా మణివి భానులకుఁ దలకట్టవంతు నిజ
బరిణయమైన దాదిగను భార్యలలోపల గౌరవంబుగా
విరులనుబెట్టి గన్తుగవ విందుగఁ జూచుచు నుంటిగాని యి
ట్టరయఁగ మేఁకవన్నె పులి కంచొకనాఁడు నెఱుంగనైతిగా.

చిత్రా—ఓదైవమా ! నానాథుండు మున్నెన్నఁడెఱుంగని మాటల ననుచున్నాడు.
మనకు చక్కగానున్న నెంతో ప్రేమగల నన్నిటలాడునా ! ఇక్కడ నాకె
వ్వరుదిక్కు ! ఎప్పుడు నాతలిదండుని లిపురుషుని చేతికి నప్పగించికో యవ్వడే
యొకరీర మీయనదేగదా కొట్టినను కోసినను జింపినను మఱియేమి జేసినను
సరే. జన్మజన్మలకీ రాజరాజనరేంద్రుఁడే భరణయగునట్లుగాఁ బ్రసాదించును.

రాజ—ఏల యీలీల రిత్తయేడ్చు లేడ్చెదవు ?

గీ. హరిణకాబకమును భూరికరుణఁబెంచి | పిదప బెబ్బులివాతకుఁ బెట్టినట్లు
ముక్తుఁడవ్వలారనినాదు ముద్దుకుర్రఁ గట్ట! చిత్రాంగి నీపట్టఁ బెట్టి నాఁడ.

ఓనీ దుర్మార్గురాలా! నీవితకు ముందాడిన మాటలఁ దేట తెల్లంబుగఁ జెప్పమా.

చిత్రాంగి—నా కేమిమాటలున్నవి ? మీరెప్పుడువత్తురా మీపాదసేవనభాగ్యం బెత్తు
దుకలుగునా యని యదేపనిగా నెదురుమాచుచుంటినిగాని వేతేమియేలేదు. మీ
రేదైవంబని త్రికరణకుదిగా నమ్మినవన్ను మీరే యిట్లాడినఁ బరులనుగూర్చి యిం
కేమి చెప్పవలయును ? మీపాదసేవయుఁము నాకుదీతినని కారణము ? మీకుఁ
దెలియని దేమియున్నది ? అక్కడఁబుట్టి నాను. ఇక్కడ మెట్టి నాను ఇంక నేపాపం
బెఱుగను ఇందులకు మీపాదాలుసాక్షి. ఏబాసయ జేయుమన్నఁ జేసెదను.
మీఁద మీయిష్టము,

రాజ—

ను. గతులక జూపెనువానిఁ గందుకములఁ గాలాహివై చావఁ జూ

చితి నీనీ నినుఁగన్న దుష్కృతము కాశీయాత్రకుం బోయినక

స్మృతచంద్రాయణ ముచించినను నేకున్నానముక జేసినక

మతి నూహింప నశింప దెప్పటికి భామాగోమఖ న్యాఘ్రమా.

నీ, నీమొగమును జూడరాదు. పొమ్ము.

చిత్రాంగి—మీకింతకోపముగా నున్నప్పుడు మీచెంత నుండ నేల ? కాంతించిన పిమ్మట
వచ్చెదను గాక. (నిష్క్రమించును.)

రాజ—ఓదైవమా !

గీ. అనిలభక్షణమున దస్సి యచలమైన | తపముఁజేసి పరబ్రహ్మదయను బడయ
వీలుగాని యేక్రియమైన వీసమంత | యేనినెఱుంగ శక్యంబు కాదింతిమనమా.

ఈదుష్టురాలి మాటవిని నాకుమానుని నిష్కారణంబుగాఁ జంపుకొంటిని.

కా. పూజ్యండా నుతుమీదఁ దప్పనలుకన్ బూఁబోడి నేనగ్నిరా
నాజ్యంబుంచిన రీతినుండియు సభాజ్యాయంబు వీక్షించినం
బూజ్యంబిద్యోమ సత్వమీఖలునకుక భూమిక గతుల్ గల్గునె
రాజ్యాంతే నరకంధ్రువంబనుట తార్కాణంబుగాఁ దోచెడిక.

తనయా ! నిన్ను నిష్కారణంబుగాఁ జంపఁబంపినప్పుడు నన్నెట్లునుకొంటివో ?
యేనునుకొందువు ? అట్లు బలవంతముఁజేసి యన్యాయంబుగా నీమీఁద నింద
మోసిన దుర్మార్గురాలి నే పల్లెత్తి పలుకనట్టి నీవు నన్ననుకొందువా ? ఊరకు

న్నప్పుడు తప్పుకుజేసితివని నిశ్చయించితినిగాని లజ్జాభరంబున శిరంబును వంచు
కొంటివని యెఱుంగనైతి, తండ్రీ ! సారంగధరా ! నేను రాజభార పీడితుండన
యినప్పుడు—

ను. చతురంభోధి పరితభూకటక రాజన్యాళి కానించి కా
శ్వరికిరిన్ గణియింతువంచు నకటా ! సంతోషమెంతెంతో చెం
దితి డెందమ్మనఁ గాని యాయితనయా ! దిక్కెందులేకొంటిగా
మ్మతి నీవొందుదువంచుఁ గ్రూరవనిలో నేనెన్నఱున్నెన్నఁడుఁ.
బిడ్డా ! నాయటి యభాగ్యునికేల జన్మించితివి ?

ను. సకలార్ధ్యధనచంద్రవంశు మకుటాం చమ్ముత్తరత్తుప్రభా
ప్రకరాకాంతవిరాజితాంఘ్రువరగర్భింబందు జన్మించితి
వకటా ! యీదృశమైన కష్టముల నన్యాయంబుగా నొందు నిం
దకుఁ గాఁబోలును లేదవానికయిత్ జన్మింపవైలేమిరా.

కుర్రా ! నిన్ను మఱతమన్నను—

గీ. చంద్రికలఁబోలు మందహాసంబుచేతి మద్దులనమాటగట్టు నీమోముననుధ
వ్యాప్తమగు నీప్రతాపమేధంగినుజపు వచ్చుఁజందార్కులిద్దఱు వలలుదాఁక
కా. ఏడీ మీనుకుడంచు నన్నడుగి నీయిష్టాళి యెవ్వారిలో

నాడఁబోయితి వంచుఁ దెల్పుదును గుర్రా యత్తెవారింటిక
కాడ నోపియితి వంచు నెట్టులనెవఁక నీలాయుధంబట్టులఁ
లేడంచాత్మజుడంచు నెట్లునుటకుఁ లేశంబుమోరాదది.

హఁదైవమా ! ఇంక నేను రత్నాంగిమోము నెట్లుజూతును ? చూడకున్న
తప్పువా ? నేమి కా ! రత్నాంగిదేవిని నాతోడలిని నుబుద్ధిని విలిచిశిరిరమ్ము.

నేవ—(ప్రవేశించి) చిత్తము. (నిష్క్రమించి వారితో మరలఁ బ్రవేశించి)
అయ్యో ! యిదె వచ్చినారు.

రత్నా—హానాథా ! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము.

రాజ—రత్నాంగీ !

క. విభవాన్వితమవ్వంశ । ప్రభువులలో లెక్కకొక్క ప్రభువైనను శో
కభరియౌతుండు నభూతో । నిభవిష్యతి నుగ్గసాన్తు నాంజనునాట.

గీ. వయసువాసిన రాగంబు పొయకుండ । ఘనపదంబులఁ జాటెనే తనయెరూప
లతయెయాలతనో సమూలంబుఁ గాఁగ గుటిలద్రాంకిఛాగంబు గొఱకెనకట.

రితా—అన్యాయముగా నెంతయోపద దాపరించినది.

గీ. అక్కటా పూర్వజన్మమునందు నేను । బక్కలానుండు నెవ్వరిబాబుఁ దల్లి
పాలకడఁ బాఁతిని యదిప్రాప్తమయ్యెఁ । గాకయున్న యేరికిని బుర్రాకృతంబు.

రాజ—

మ. వనితా యాకులనాశ కారణుఁడు పాపాత్ముండు దుష్టుండు నీ
తనయున్ సద్గుణుఁ జంపఁ బంపెనని చింతిస్తేఁడె నీకర్మ జే
సిన నాఁడంచుఁ దలంపఁబోకు నవనిం జిత్రాంగి నేనాఁడు తె
చ్చెనో యానాఁడె తదియకంతమును గోనెంజుమ్ము దుష్కర్ముడై.

కాంతా ! యెట్టిహోరకృత్యంబును జేసితిని.

చ. చోటచోటరాలు సక్రవులుతోజేఁ దరంగిణిభంగిఁ బాఱి గాఁ
దటదటచూటలన్ దరుణి ధర్మపువీడి వచింప నమ్మి నేఁ
బటతటపండ్లుగీటుకొని పాపవిదూరునిఁ జంపఁబంపితిన్
గటకట తేండ్లకుంజెవులె కన్నులటన్న పదమ్మరిత్రయే.

ఈరాజరాజురేంద్రరూప ఘాతకుండైన నేను,

ఉ. ఉత్పనుమాచి కప్పురమునొలిఁ ద్యజించినభంగి భాను నే
యొప్పుగనమ్మి హృత్పతనయుం దెగటార్చిగఁ గానకంపితిన్
జోప్పదదన్న నీ హితము నుండరి నేవినియున్నఁ గాంతునా
దెప్పర మేలవిందు వడిదీతినఁ గా పెడభార్య దిక్కగున్.

నుబుద్ధి ! నీ నెచ్చెలితో నడవికి నేగుటకై నొనుకొంటివి. తండ్రినైన నేను దానికి
గూడ నొచ్చనైతినిగదా !

నుబు—అడవికిఁ బోవుటచేతనే నాకు మఱింత చింతగానున్నది. ఏలయన,

చ. నడిచెడువాని చందమున నాల్గుదుగుల్ వడి ముందువోయి లే
యదుగులు గందువార వదనాంబుకుహంబు సమన్వఁ దద్దయ
న్నదలి తలారులార వివీనంబిఁక నిక్కడ కెంతదూర ముం
చడిగెడు సంగడినినుడి యాఱినిమంటను బెట్టె భూవరా.

చ. అడిగిన మేనికండలను నప్పటి కప్పుడ కోనియిచ్చు మి
త్రుఁడయని చీర నాజనని తోయజనేత్ర మమియటంచెటా
తడబడఁ బల్కి యాశ్రవులు ధారలుగాఁబయి మాటలేక వే
రితలన నేప్పునిప్పు బహుళాతిఁ దపింపుచు నుండ నెంతయున్.

నేనునేరవరుస నందఱి నడిగినాఁడు.

రాజ—హా! కుమారా! సారంగధరా! కలుషవిదూరా! యాకడుపుమంట నెట్లు చల్లా
కృపించునోయి.

చ. తనయులు లేరటంచు నెలదాల్చును గూర్చి తపంబొసర్చి యా
యాకృతచేత నిన్నడిసి యన్వయ మభ్యుదయఁబుగొందు నిం
కనుచు మనంబునం దమరినాంబును రంజితుండఁ జిన్న నా
యన! యిటులింతగాన నె శతాబ్దములక్కట నీకునిడెనే.

రత్నా—హాతనయా

మ. కరకంజంబులు మోడ్చి మొక్కలను మార్కండేయు నుడ్కిన్నిరం
తరమున్ చర్చిలుమంచుఁ బల్కితిని వాతప్పద్ది లేకప్పడే
త్వరగాఁ జావుమటంచుఁ దిట్టినను మోతిందీ! శతబ్దంబు లీ
స్థిరజీవింతువు తిట్లుతిన్న జనులే జీవింతు రెక్కాలమున్.

కన—హా! జీవితేశ్వరా!

గీ. వెదకుదమటన్న దోషంబు వీసమైన | నరయకట్టి నీవెతఁ జెవులార వినియు
గ్రక్కనను గుండె బ్రద్దలుగాకయుండె | కలయవజ్రమా లోహమా తలఁప నేది.

సుబు—హామిత్రమా! అభీలారణ్యంబులో,

మ. కరపాదంబులుపట్టి ఘాతకులునిన్ ఖండించునావేళ నే
కరణిన్ భీతితో విచారపడితో కాపాడరండంచు నె
వ్వరినే కైవడిఁజీరితో

రాజ—

జనకునిన్ బాపాక్మ నేమంటివో

రత్నా—యరవిందాసను వ్రాతెనెంచుకొను చహ్మయంచు నెట్లేడ్చితో.

చ. అరసిన రావిచెట్టులకు నన్నిటికంబువులిద్ది గుళ్ళుగో
పురముల చుట్టుపొదిరిగి పుట్టలకెంతయుఁ బాలువోసి ప్రి
కరులిడినట్టి తాయెతుల గల్లుచుసోదలఁ బుచ్చునేని యీ
శ్వర సుతుఁగాంచుటలో సవతి సత్తిమింగుట కప్పగించడే.

కన—

చ. అనుపమరూప సద్గుణము లన్నియు నాపతియిందె చూప నీ
వొనరిచినంత నేమిఫల ముర్విని నానానాధుల హాయిగా
మనుష్యులకపోతివి రమాతనయా సురినేవఁజొక్కు నీ
కనువగుమార్గములో తెలియునా నిను వేయి పుటాబు పెట్టినకా.

రాజ—హాకుమారా ! సారంగధరా !

గీ. ఆత్మభావంద మొనరించి యంతఃసారము | విడిచి యాత్మజడఃఖంబు పెట్టి నావె
వచ్చిమోదంబు కలిగించి పాసిపోయి | తానెభేదంబు కలిగించు ద్రవ్యమట్లు.
రత్నాం—హాచైవమా !

గీ. కొడుకుకర్ణదారుడు గాఁగఁ గొడుకుహీతుఁడు | కరముతెరచాప కాగ జాత్కూనిగాఁగ
దకరఁగోడలు నామార్గతరణిఁబు | వాధికమునఁ జిత్రాంగి తుపాసు గాలి.

రాజ—చిత్రాంగి దుష్టురాలని నలుపురినొటిలో బడెనుగాని నాకుమారుఁడా చిత్రాంగి
గీత్రాంగి మాయలచే బావఁడని నాయభిప్రాయము. వాఁడు ధర్మమాగ్ధప్రవర్తక
కుఁడు గదా! అట్టివాని నేనుహత్యుఁడైనను గాపాడక మానఁడు. నేను విలిచెదను.
వాఁడెల రాక్షండును? తండ్రి! సారంగధరా !

సీ. భూపాలనుతులు నీపాడఁగానవచ్చిరి మాడరాకున్న నాతోడునుమ్ము
ః ల్యాజీవీయముఁ గనిపల్కరింపక యుండిననామీఁద నొట్టునుమ్ము
కీరవాణినినీడు వారినింగనకున్న బట్టినామంట గప్పట్టునుమ్ము
మలయమారుతమట్లు మాదిక్కునకుఁజేర నటులైన నను జంపినట్లునుమ్ము

గీ. కన్నడ సలిపి మమ్ములంగనకున్న | నయ్య గురుపాదములు దప్పినట్టునుమ్ము
తోడివారలదుఃఖంబు వీడఁజేయ | వేనిఁ దండ్రి మియమ్ముపై నాననుమ్ము.

సీ. ముకుమారముఁజేర నిక రారయనిచీర ననుకంప జనియింప నరయవేమి
సలిబూటకపుమాట మతినాటవిధిదాట కిటుచేయకుపభాయ నెంచవేమి
నినుఁబాసి నీరితోసి నెఱగానిగనడాసి వగదీర మనసారఁ బలుకవేమి
ధృతిమాలి వెతసోలి గతిమాలి క్షితిగూలితిమి గావఁగను లేవఁదీయవేమి

గీ. అఖిలగుణవార సూరిచిత్రాబమర | దర్పకాకారవిజితోగ్ధ దన్యువీర
జలధిగంధీర కనకాద్రి సదృశధీర | రార నాకుమారి కుమార రారరార.

ఉ. ఎన్నఁగరాని తప్పినను లీవొనరించితి వేనవేలు గా
నన్నిను జూడరాదనుచు నాదరిఁజేరక యొన్నమానెము
న్నెన్నఁడు పల్లనెత్తి పలుకంతయునాడని యొమ్మఁజేరి యీ
యన్నను మోరకంటఁగను మాతృజచిత్రము వచ్చినప్పుడే.

ఎన్నోవిధంబుల నెంత బలిమాలినను రాకుంటివి నీకళకారముఁ జేసినవాఁడ
నగుటచేతనా ? అటులయిన వినుము,

ఉ. నికయు నిశ్చయంబుచి నీరజశీర్షము గృష్ణవేణి నేఁ
జేకొనినట్టితప్పు పతిసెప్పిననాకన్యను నమ్మి నీయెడక

గాకనుబూని నిన్ను నలుకంగను బంపిన తప్పుదెప్పఁగా

నీకిది కాలమా తనయ నీరును గంటనుబెట్టు పట్టునక.

చ. ఘనతరమాలనుండి దెగి కాస్తవీపైఁబడు మత్తిరాల భం

గిని నయనంబు బిందువులు భేదమునోడను దల్పుకల్లి భా

గ్యను నొకకంటఁ గాంచి హృదయాబ్జమున దయనిల్పి లేని నీ

జనకుని మీఁది యాగ్రహము జప్తికిఁ దెత్తువె రాకయందువే.

హా కుమా గా సారంగధరా ! సదుజాలవాలా !

చ. నుతుఁ డెడఁబాసి పోయెనని శోకమునొందెడు తల్లినిన్నును

బతి యెడబాసిపోయెనని వాయని వేదనఁ గుందు కోనులిక

హితుఁ డెడఁబాసిపోయెనని యెంతయుఁ గంటించుచున్న మిత్రునే

గతిఁగని యూరడించెదవో క్రమృతీ

నుబు—

యంతకు నోచినారమే.

రాజచంద్రమా పుత్రవియోగదుఃఖ సన్నిపాతజ్వరంబులఁ దల్లడిల్లుచు నేదియో

పలుకుచుంటివి కాని యింకను నీకుమారుఁ డెక్కడ.

రాజ—నాకుమారుడే లేఁడా. వాఁడిలోకంబున లేకపోయినను బరలోకంబునందయి

నను లేకపోయెనా ? ప్రాణంబులను బాపికొని యచ్చటనే కలిసికొనియెడ.

ఆ. మారచారురూప సారంగధరకుఱ్ఱ ! బ్రీతికియున్న నీవె రాఁగదయ్య

మృతినిగన్నఁదానె తృటిలోన నకజేరఁ దలఁచు భ్రష్టఁడైన తండ్రికడకు.

మొదటిది ఘటించదేని రెండవదిమాత్ర మెటుల ఘటించును.

మ ననునీవిప్పడు డాయకుండినను నిక డాయంగ వేవచ్చి యీ

కనులం జూచెదనన్ను నెట్లుపాసఁగుక గాంక్షించిపైఁబడ్డ యా

కనకాంగిక గననట్టి పుణ్యమున నాకంబందు నీవుఁ దని

న్ననఘుంజంపిన కిల్చిపాననిరయం బందెప్పుడే మంతులొక.

రత్నా—హా తండ్రి ! సారంగధరా !

చ. గణకులువచ్చి నీజననకాలము గన్గొని వంశమందు స

న్మలైవణిబుట్టి నీశకువు ధాత్రిఁజరాయురువేతుఁడై లన

ద్దుణులఁ బొల్పునంచనిరి

కన—

కూటికి గుడ్డకుఁగావె వారి భాషణములు

నుబు—

పత్నిమానె గృహచారముచాలనివేళ

రాజ—

అక్కటా !

రత్నాం—హా ! దైవగా ! కారుచిచ్చువలె నిలువెల్లఁ గాబ్బు నీపుత్త్రముఖంబునకా
సంతానమిచ్చితివి ?

చ. పరకృపలిడ్డనిచ్చినను బంగడగడ్డియ నిల్వఁబెట్టి యీ
శ్వర యడిసాకుఁ జెల్లదని చయ్యనఁ గ్కిందకుఁ దోసి నావె యు
ర్వరపయి మర్త్యలేరయినఁ బాఁతిన మొక్కను జేతులారఁ దుగ్గి
తురె నుతు నీయజుండినను దొల్లనదొక్కటె యేడుపాఁడదా

రాజ—ఓవిధి ! ఏదుఃఖమునయిన పహింపవచ్చునుగాని యీపుత్రధుఃఖము పహింపఁ
బాల కావున నన్ను జంపి పుణ్యంబును గట్టుకొమ్ము. యేమి యంకను జంపకుంటివి ?

ఉ. మానినిమాటనమ్మి నుకుమారుఁగుమారుని వీడినట్టి యీ
హీనుని శోసియో మెనవకీకరణిక బ్రతికింపుచుంటి రా
కునను ముందుకాఁదగిన కొమ్మును మ్రింగినయట్టి నీకు నెం
దేనియు రోఁతచేత గలదే తలకొట్టులమారివే గదా

కుమారునిఁ జంపకున్న వీని కేమృత్యువు లేకయున్నది.

ఉ. చల్లని నీడనిచ్చెడు కుజంబును గూకటివేరు తోడుభక్త
బెల్లునఁ బెల్లగించి పృథివీస్థలి మోకు గదల్చునేని పెం
దల్లదమైన గాఢిగతి ధమకపరు స్సకు మ్రింగి యాకళన్

భిల్లున మ్రింగ లేనయితి పేరిఁగఁ బెద్దగ నేల మృత్యువా.

హా ! తండ్రీ ! సారంగధరా !

క. కుకృతీ గతాయువనుడినుకుమారుఁడ నీయొడలనె చూపట్టెగదా
యింకనాయొడఁ జూపట్టునె! యకటా ! పాపీచిరాయువనుసూక్తియిటుల్.

నుబు—ఈచంద్రకులంబున కెట్టివిప్రులుమాడినది. ఈచంతకంతకు నధర్మముగదా
వీజను. ఓ నుబుద్ధి ! హితుని నక్రిమముగాఁ గోల్పోవుటయేగాక యధర్మ
ప్రధానమయిన యీదేశంబున నెట్లుండువు ? ఎటులయిన మరణించి నీమిత్రునిం
గలిసికొనుము.

మ. హితుఁడన్యాత్ముడు కాఁగఁ జచ్చెదనయ్యా యిందేగితంచక్రుయుం
దితయు నెద్దగ నేడ్వసాగిరి తల్లివన్ చేరతగాలేక యీ

సతిలోలోకలఁ బొక్కుచుండె సమసెన్ సత్యంబితోమంచు నీ
క్షితిపైనుండవలెన్ నుబుద్ధియును నీస్సీ చంపుమోఖద్గమా.

(నలుకుకొనఁబోవును.)

రాజ—(ఖద్గమును బట్టకొని)

మ హితముక బల్కిన యానుబుద్ధిపయికి వేగంగ న్యాయుడై సం
స్తుతచారితుని నుపుతునివిష్టప పవిత్రుం జంప కానించె నే
నుతటిపాబ్బ మదేభుఁడాచెనటి యస్తోకప్రభుండాత్మణి
కృత విద్వాంసవచన్యుఁ డాతులువ మీడేచంపుమాఖద్గమా.

(నలుకుకొనఁబోవును.)

రత్నాం—(ఖద్గమును బుచ్చుకొని) నాథా ! మీరు మరణించి పుత్రీదుఃఖంబునకుఁ
దోడుగా బలివియోగదుఃఖంబు నుజ్జీయొకటి తెచ్చి పెట్టెదరా ? త్వరపడక
నిలువుఁడు.

రాజ—ఓ కాంతామణి !

చ. వలవలంగట్టువేళ నవధక్ష్యములుం దిశపట్ట భూషణం
బులఁగయునేయు కాలముల ముండగ నెవ్వని నెమ్మి గాంతునో
తలఁపఁగ నట్టియాత్మజుఁడె తాదివికిన్జన మందు కాలఁగా
నిలిచిన మోడుచూడ్కి నెటునిల్వకొనెనుపుడు నక్కటక్కటా

కవ—చా ! దైవమా ! ఈదుర్భరచింత సాగరంబునకు దరియేదోకదా !

ఆ. ఎన్నియొండ్లుమనిన నీదేహముడుగుటే । ధ్రువముచాపు సృష్టితోడనుంటఁ
గాని మంచిచెడ్డ గాంచి చచ్చుటయేమి । గాంచకల్లుటొకటి గాదుదగదు.

అందు సధర్మమృత్యువత్సంత సంతాపాస్పదంబు.

చ. నువములఁ దావించదమునఁ జూడగ నువ్వులదైలఁమట్టు నిధ
ముల హిరణ్యరేత నుని చూడ్కినిఁ గాంప్యపు ఘంటులందు నా
దముగతి సర్వమందు గలదైనను పాపము మండిపోవు నీ
సమయమునక బయల్పడుచుఁ జయ్యన మమ్ములఁ జేయగొంచుమా.

గీ. ఎపుడునాథు దైవముగాఁగ నెంతునేని । వేదకాస్త్రంబులు నిజమై కెలనె నేని
దర్మమూర్తియై దైవంబు దనరునేనిఁ । బలినివీక్షించు భాగ్యంబు వచ్చుగాలి.

మీన—(సారంగధరునితోఁ బ్రవేశించి) దీర్ఘసుతుంగలివి గమ్ముఁ పగమపతివ్రత
కిశోమణివైన నీకలభ్యంబెయ్యది ?

రాజ. మాయాత్మిక నాల్గిది కనుగొనే శేటెంచిన మహాత్మా వందనంబులు.

(అందరు నమస్కరించుచున్నారు.)

మీన—అందఱికి శుభంబగుఁ గాత.

సీ. పగకాంతలను మాతృభావము నెడివాఁడు కలనైన బొంకలఁగననివాఁడు
కీడుచేసిన మారుకీడుఁ జేయనివాఁడు పృజలందు సమబుద్ధి బరగువాఁడు
పరులబాధలఁ గాంచి పరితపించెడువాఁడు తనువ్రేలు చూపించుకొననివాఁడు
పశుమంది యానన్న పనులుసల్పెడువాడు వృజినంబునకెపుడు వెఱచువాఁడు

గీ. అట్టిసారంగధరుఁడు మీ కాశ్రమండు, నీకుబలి నీకుమిత్రుండు నెమ్మిమిఱఁ
గాంచుఁడీ మీరు రత్నాంగిత్వాతలేంప్ర. యోనుమంగళీకన కాంగియో నుబుద్ధి !

రాజ—ఏమీ మా భాగ్యము. మేముచేసినదే పుణ్యము. మావలె మఱియొక్క రవ్వరు
చేయరు.

సీ. కొడుకునుడిసెనటంచేముడుడియనుండ, వానిజూపించి బ్రతికింపవచ్చినారు
గగనమంటెడుమంటలఁ గాలుచున్న, భవనమార్చగడవనానవచ్చినట్లు.

సారం—జననీజనకులారా ! నమస్కారములు. మిత్రమా ! కుశలమా ? ప్రియురాలా !
శుభంబా ?

రాజ—

అ. రారముద్దులయ్య రారచక్కనిచుక్క, రారచిట్టిపాప రారక్షర

రత్నాం—

రారచందమామ రారసవ్యలయిక్క, రారకన్నతండ్రి రారబిడ్డ.

(దగ్గఱకుఁ దీయుచున్నారు.)

కన—

గీ. శ్రీబుగలవారలొక్కింత కాలుమొగ్గ, నందశేమేమనుచు వత్తురడ్డపదఁదో
కండు దైవోపమాతులకుఁ గాళ్ళుతన్న, కొనుచువారిగా వారలేకుండవలయు.

అటులండ నీవాచంయమింఁగఁడు శేవల కరుణారసభృష్టిని మిమ్ములబోచె
ఈయనకు ననుపదంబుదక్క మనము తిరిగిచేయొనదిలేదు.

సుబు—మిత్రమా ! (కొగలించుకొని)

చ. కనులకు నాల్గునాళ్ళు చెలిగన్నద కొక్కడ గానువీంపఁ

చ్చిన తనుపెద్దలందఱును జేరినయట్టుల సంతసించుటం

కనుమనకెందు లేదనెడు గాయముఁబాయఁగ నన్నవేళ మి
త్రునిఁ గనువారికిన్మదిని దోచెడు సమ్మదమింత యంతయే.

సారంగ—తండ్రీ ! పిన్నమ్మ గాచెక్కడ ? పిల్వంపుడు.

రాజ—నేవకా పిలుచుకొనిరమ్మ.

సేవ—చిత్తముదేవా ! (నిష్క్రమించి మరల చిత్రాంగితోఁ బ్రవేశించి) ఇదే వచ్చి
నారు.

చిత్రాంగి—(తనలో)

అ. కలిమియైపువయసుగన్నను గవకున్న, ధవుఁడైదైవమంచు జీలఁపవలయుఁ
గాక వాఁవీర గలియఁగోరుటకన్న, టండతోడగోరఁబడుటమేలు.

ఉ. ఎట్టులనాధుజేగడు మఱెట్టులఁ బాత్రుఁ బుత్రిత్రుగాఁగ నెం
కెట్టులసిగ్గులేక తలయెత్తుచు నేమనిపల్కరింతు మో
మెట్టులఁ జెల్లులాన నొకయంతయు నెత్తురుజీముగన్న ను
న్నట్టులె ప్రాణమేడ వలదావిషమే నిలువెల్ల నిండెనా.

జ. మాతృసమాననయ్యె నభిమానమువీడి కుమారుగోరిత్రీ
జాతికినెల్ల భాస్కరుడుఁ జంద్రుఁడు దారలునందువాక నే
నీతలవంపుఁ దెచ్చితి నిసీమని యుండుటకన్న గట్టిగాఁ
జేడ్చులు మక్కు మునీకొని చెచ్చులుఁజచ్చుట దొడ్డకార్యమా.

సీ ! ఆత్మమాతృమాత్రము యుక్తమయిన కార్యమా ఒకవేళఁదెలిసియో తెలియకొ
రప్పునుజేసినను బచ్చాత్మాపంతునొంది యెవరికి గీడునొసరించితివో వారిని మన్నింపు
దని కోరుట యర్హము. కావున మన్నింపుమని సారంగధరునే వేఁడెదనుగాక.
(ప్రకాశముగా) తండ్రీ సారంగధరా !

ఉ. నమ్మఁ గుమారుఁ గోరఁదగినా జననీ యుదితప్ప తప్పటం
చెప్పిబిధంబులా పితము నీవువచింప గ్రహింపకుంటు గా
కిన్నరనాథుతో మృవలనెంతయుఁ జెప్పి వధింపఁగంటినే
నెన్నగ దమ్మరాల మారియింపఁగఁ బాచిత మొందుగల్గునే.

రాజ—ఇంతి ! ఇందు నీ తప్పేమున్నది.

చ. ఎఱనిని భరికాగ బడయ వీస్పితమున్నదివావో నానినే
దవలగ నీవుగోరితివి దండ్యవైకావు పరస్పరాను రా

గ వతుల మిమ్ము వేలుపడగా నొనరించెను నుద్ధరణియే

సవిరుడె వాడె వీడగుట దండ్యుడు దండ్యుడు నూత్నశుద్ధిగన్.

నన్న—(ప్రవేశించి) నీవుమాత్ర మెట్లు దండ్యుండవు. అవమానవివాహం నీ రూపం బుగాఁ బరిణమించెను.

అ. ఎన్నియున్న లాభమేమి కాంతికునీడు | గన్న వాడు భరణ గాక యొక్కఁ గోటిమాటలేల కూకటుల్ గొల్చియే | పెండ్లిజేయవలయు వేలువలను.

వేలుగఁ జేసిన నాకొంపకెన్నియొడఁ బాటులున్నవి.

అ. పట్టపగలె కనుబుగట్టిగా మూయుంగ | నాలు నాడు నల్ల తేలు గాని యంచు భేదపడుటకన్న లాఁతకు | దగిన బొంతఁ దొడుగఁ దప్పలేదు.

రాజ—పుత్రవతియైన భార్యయొడ మఱియొక్క దానినిఁ గట్టుకొన్న నాంతి పట బుడెట్టి నీచమునకైన బాత్రుడే.

గీ. అపుడు మిరండలామూర్జారావనీశ | ప్రశ్నలకు నుత్తరువులంచు భావినూచ కములఁ జూచి నల్లంటినిగాని గుంటఁ | బెట్టి గంటకాయించితి వృద్ధనాట.

మీన—రాజచంద్రుడు ! నీకుమారు నక్రమంబుగాఁ జంపబడిననని వగవవలదు, అది యంతయు గర్భవశము నీరహస్య కాదు. చిత్తకాంతికై పంచమవేదంబగు భారతంబును సాంతిముగ వినుము. అది సంస్కృతభాషయం దుండుటచేత స్వోజనగ్రాహ్యము గాకున్నది. కావున నీ నన్నయభట్టారకునిచే నాంధ్రీకరింపఁ జేసి త్రిలింగదేశమునకు మహాపకారం బొనరింపును.

రాజ—అర్యా ! శబ్దానుకాసన విరుదాంతితా !

చ. నిగమము లాగనుంబులను వేర్చితి వేర్చుటెగాక ధర్మమా గ్గగతుడవైతి నీకు సముఁగానము మానుకృతముచేతి ని న్ను గురునిగాఁగ నోచితి మనూన కథామృత పూరభారతం బొగిఁ దలిఁగించి మమ్ముఁ బ్రమదోదధిఁ దల్పవే కొన్నిసల్పవే.

నన్న-కా. సాక్షాద్విష్టుడు బాదగాయలుడూ వాచాప్రాధిలోక ప్రేమా వేక్షణఁ జేసిన భారతాఖ్యనిగమం బేయాధ్రమన్ జేయఁగక దక్షత్యంబును గంటివేయయినఁ జేతన్ శక్తియొన్నంత న్యోజ్యేచ్ఛన్విరచితుఁడయ్య భవదామిదాప్తికిన్ భూభవా.

రాజ—(తనలా) ఇంక న యభీష్టుంబు నెరవేసెట్టి కాని నాకుమారుడు రాజ్యమేల వలయును. (ప్ర) కుమారా ! సారంగధరా !

ఉ. ఏలితి మేదిసీతలము నిగ్రహింపగిని వైభవంబుల
 జ్ఞాలగ గంటి దేనిపయి నాకికఁ గోరిక గల్గిదింతకున్
 గాలము చెల్లిపోయెగద కానినికాకలఁ గాంచకుంటకున్
 కూలిభజింప నేగుమానా చొచ్చెదమిడ ధరితి నేలుమా.

ఉ. మీసలపైని తేనెయని మేదినిసౌఖ్యము లిస్సెయంచు నే
 నోసితి దైవమెక్కడని రోయించునుందును నిచ్చులట్టి నా
 కీ నుఖరాజ్యమేల ధనమేల గలింతునె వాంతికూటిపై
 నానయెడండుగాంచు జనకా విధి మీటిరినంచు నెంచకే.

కాశ్యప బ్రహ్మనంద సౌఖ్యఃకువిడిచి తుచ్చవిషయసుఖంబు లనుభవించుటకు నామన
 సొప్పుదు. కావున నేనీ మత్స్యనాథుని వెంటనరిగెద.

రాజ—తండ్రీ! నిన్న విడువజాలను. మాకెట్టుచూచినను నీ నొక్కడనే పుత్రుడవు
 పితలకు నేటితో నివాపనారీయందు నిరాశను జేసెదవా? ఇంతియేగాక.

సీ. పడసాన్నమామేము చవులారదినచుండఁ గందమాలాదులఁ దిందువయ్య
 ర—తులలేని పరిగవల్లల మేము గట్టంగ, గానాయకస్రమల గట్టదయ్య
 క—ఘనచందనపు బూతలను మేముబూయంగ బూదికాయనునిండఁ బూయదయ్య
 చి—స్వర్ణసాధనులలోపల మేము వసింతుంక గాంతారమందు వసియుంతువయ్య
 మును—

గీ. మృదులశయ్యాతలంబుల మేము నత్త । మిల్లరానీలపైనిత్తిమిల్లెదయ్య
 రాజ—

అకట మేమట్లు సౌఖ్యంబు లనుభవింపఁ గన్పపదనీకు వ్రాతేమి కాలెనయ్య.
 సారం—మీరేల నన్ను నివారింపజేసెదద ? నేను బోయెదను.

కన—దుమోహరా! మీప్రియురాలి నన్నేమి చేయఁదలంచి యేగుచుంటిరి? నామ
 నని నంగీకరింపుఁడు.

మును—మిత్రమా! మేమును మీతో నడువవలసినవారము.

నన్న—సారంగధరా! నీజననీ జనకుల ఋణము, దీర్చుకొనుము వారికిఁగూకాభంగమేల
 జేసెదవు? జ్ఞానసంపన్నుడై రాజ్యముజేసిన జనకుని నెఱుంగరా? నామాటవిని
 నిటనుండుము.

మీన—సారంగధరా! ఈనన్నయభట్టారకుని వచనము పెడచెవిఁ జెట్టఁదగినదికాదు.
 నీకవశ్యంబుగాఁ గర్తవ్యము నేనును మీ యభిప్రాయముతో నేకీభవించినాను.
 నీవిచ్చట నుండుము.

సారం—అయ్యా! మీయాజ్ఞను విడువజాలను మిమ్ము నంతకుమున్నే విడువజాలను.

గీ. పంచమాతాత్మకంబయి కరగుడేహా | మిచ్చినట్టి జనకుండు నెలమిజ్ఞాన
విద్యవిచ్చిన మీ రానాకాద్యులౌట | నేమి నేయుటకును దోష దేమి నేకు.

మీన—తోచకేమి? నీయిచ్చవచ్చిప్పుడు నన్ను సందర్శించినఁ జెచ్చెర వచ్చెదను.
రాజ్యంబును బూజ్యంబుగాఁ బరిపాలింపుము. ఇందులకుఁ దప్పిన గురుపాదంబులు
దప్పినట్లేనుమీ రాజా! నీకుమారునకుఁ బట్టాభిషేక మహా త్వవ మొనరింపుము.
నేను వీక్షించి పోయెదను.

రాజ—నిర్తము మహాత్మా !

మీన—ఈసమయమున మీయభీష్టములు వేడుడు శప్పకొసంగవను.

రాజ—మీరును పరిపూర్ణముగా మాయుండుండఁ గొఱత గోరంతయును లేదు. అయి
నను నిట్లు దయనీయుదు.

చ. స్థవిరుడు ప్రాయముంగనిన చానను జేకొనకుండుఁ గార

చిత్రాం—

ర్తవిడిది యన్యవింగలియ దాకలుగోరక యుద్ధుడు గార

సారం—

త్రవులకునైన నిందలు వృధాతలమై బడకుండు గార

నుబు—

గ్యవశముచేతఁ బాపమడుగంటుచుఁ బుణ్యము నిల్పుఁ గావుతన్.

మీన—అట్లొసఁగితిని. (అందలు నిష్క్రమించుచున్నారు)

గద్య—ఇది శ్రీ అష్టాదశాని విష్ణుభట్ట నుబ్రహ్మ జ్యోత్వర ప్రణీత

సారంగధర నాటకమునందలి

సప్తమాంకము సంపూర్ణము.

12 నవలల ఏకబయిండు

ఇందు చక్కని చిన్ననవలలు కలవు. సాంఘికస్థితులు అచ్చున
బొడిచినట్లు వర్ణింపబడినవి. ఈ చిన్ననవలలు వేరు
వేరుగా గొనినయెడల “నవల 1 కి ఒకలగా”

నియ్యవలసి యుండును.

న వ ల ల వి వ ర ము .

1 కర్మానుభవము	7 మూర్ఖుల ప్రతిక్రియ
2 సమిష్టికటుంబసౌఖ్యము	8 విద్యావతి
3 వివాహప్రమాణము	9 పితౄచవరుడు
4 మనవద్ధతుల నితరు లెట్లు భావిండుచున్నారు	10 వరాశ్వేషణము
5 వింతమార్పు	11 పుక్కిట పురాణము కాదు
6 నన్ను క్షమించి నానంగతి మఱచిపొమ్ము	12 అపాయకరముగు మూడుచక్రముల బండి

వెల 8 అణాలు:రూ.త్రమే.

కొనం శైలి శేషగిరిరావు,
బుక్కుసెల్లరు, ఎలూరు, కృష్ణాజిల్లా.

వెలకుదొరకు గంధములు

గయోపాఖ్యానం	0.10.0	పాండవాశ్వమేధం	0.12.0
ప్రసన్నయామం	0.8.0	సుగుణమణి	0.12.0
పారిజాతాపహరణం	0.8.0	సంగీతకళికేఖ	0.8.0
పాండవజాతనానం	0.8.0	చంద్రకాంత సాంగ్యతో	0.10.0
కోహిణీనుధాకరవిజయం	0.12.0	విజయబొబ్బిలి	0.12.0
గులాబకావళి నాటకం	0.12.0	శ్రీరామవిజయం	0.8.0
జయచంద్రకేఖరవిజయం	0.12.0	శ్రీరామప్రవాసం	0.8.0
జయలతజయపాలం	0.8.0	శ్రీరామజననం	0.8.0
హాస్యపుపాటలు	0.6.0	శ్రీరామోద్యోగం	0.8.0
చిత్రశీలం పెద్దది	1.8.0	బి. బాలాజీదాసుగారి మారికథలు.	
వారకాంత నాటకం	0.8.0	హాస్యంద్ర	0.6.0
ప్రచండరాఘవం	0.8.0	పూర్వహరిశ్చంద్ర	0.5.0
హస్తినాపురం	0.8.0	ప్రియంవదచరిత్ర	0.6.0
చతుర్గుణచంద్రహాసం	0.8.0	నలచరిత్ర	0.8.0
అభిజానశామంతలం	1.0.0	సీతాకళ్యాణము	0.8.0
జేటీసంహారం	1.0.0	జయప్రదచరిత్ర	0.8.0
అనభివరాఘవం	0.8.0	గయోపాఖ్యానము	0.8.0
మల్లికార్జునరతం	0.12.0	ద్రౌపదీమానసంరక్షణ	0.6.0
బొబ్బిలియ్యనము	1.0.0	కర్ణానందదాయిని	0.4.0
వరూధినీవిలాసము	0.12.0	ఏకాదశీమహర్నయము	0.8.0
ప్రహ్లాద	0.12.0	సారింగధర	0.6.0
నర్మదాపురుగుత్సయం	0.12.0	అంబికీమోపాఖ్యానము	0.4.0
పాండివజననం	0.12.0	ప్రహ్లాద	0.4.0
పాండవప్రవాసం	0.12.0	కవీందాసుచరిత్రము	1.0.0
పాండవవిజయం	0.12.0		

వలయువారు: —

కాసంశెట్టి శేషగిరిరావు అండు బ్రదర్స్

బుక్ సెల్లర్లు, ఏలూరు-కృష్ణా జిల్లా.

వైద్య గ్రంథములు

విషవరాజీయము	7.00
చింతామణి శామలవాల్యములు	10.00
గుణపాత్రము	2.80
చికిత్సాసంగం	2.80
అనురాగముఃజరి	0.80
అనురాగ తాత్పర్యము	0.12.0
అనురాగ తాత్పర్యము	0.12.0
అశ్వశాస్త్రము	2.80
కాలజ్ఞానము	0.40
ధన్వంతరి నిఘంటు	2.80
వాదీశ్రుతిమాల	0.40
వాదీజ్ఞానము	0.40
శ్రీశిష్యము	0.80
వైద్యమృతిం	1.10
సర్వవైద్యము	0.80
కుశులకారము	2.80
బృహత్సర్వవైద్యము	2.80
మానవశాస్త్రము	2.80
అనిధినివేద్యము 4 భాగములు } విశేషము	2.00
డిటా క భాగములు	4.00
విశ్వశాస్త్రము	1.80
వ్యాధిశాస్త్రము	1.80
అశ్వశాస్త్రము	1.80
రసప్రదీపిక	0.40
వైద్యశాస్త్రము	0.80
మృత్యు నిఘంటు	0.10.0
వాదీరశాస్త్రము ముద్రాము } కృత్యముగ ముద్రాము	1.80
సర్వవైద్య గుణకల్యం	2.80
వలయువారు:—	

శతజ్ఞానాశాస్త్రము	0.80
వృక్షశాస్త్రము	0.40
మాధవభావము	2.80
చింతామణి	1.40
శ్రీశిష్యము	0.60
శ్రీశిష్యము	1.00
చింతామణి	0.60
చింతామణి	0.80
చింతామణి	0.80
చింతామణి	0.40
చింతామణి	0.12
చింతామణి	0.12
చింతామణి	5.00
చింతామణి	1.80
చింతామణి	1.80
చింతామణి	0.80
చింతామణి	0.90
చింతామణి	0.40
చింతామణి	0.60
చింతామణి	6.00
చింతామణి	10.00
చింతామణి	0.80
చింతామణి	0.12
చింతామణి	0.12.0
చింతామణి	0.40
చింతామణి	0.30

కానంశెట్టి శేషగిరి రావు ఆంధ్ర బ్రహ్మ.

బుక్ సెల్లర్లు, ఏలూరు, కృష్ణాజిల్లా.

